ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КІЗЛЯР ВАЛЕНТИНА БШАРІВНА

УДК 342.9:347(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН

спеціальність 081 Право
галузь знань Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____/В. Б. Кізляр/

Науковий керівник:
Сторожук Ірина Петрівна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка

Хмельницький – 2022

АНОТАЦІЯ

Кізляр В.Б. Інформаційне законодавство в механізмі правового регулювання відносин. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2022.

У дисертаційному дослідженні вперше в теорії інформаційного права здійснено комплексний аналіз інформаційного законодавства як регулятора суспільних відносин, що дало можливість визначити недоліки правового забезпечення їх реалізації.

Аналіз нормативно-правового поля України показує, що є наявна низка законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання обігу інформації, що формує інформаційне законодавство, яке посідає надзвичайно важливе місце в правовій системі України, бо є комплексним міжгалузевим правовим явищем, що складається з приписів приватно-правового та публічно-правового характеру. Однак говорити про ефективність вітчизняного інформаційного законодавства поки не приходиться. Складність проблеми законодавчого регулювання інформаційних процесів обумовлена тим, що вони охоплюють відносини в усіх сферах суспільства і регулюються нормами різних галузей права.

Проблема регулювання інформаційних правовідносин посідає значне місце як в інформаційному праві, так і в галузевих юридичних науках, бо умови суспільного життя зазнають постійних змін та зумовлюють необхідність використання нових комплексних підходів до дослідження правовідносин в інформаційній сфері.

У роботі доведено, що інформаційні відносини, на відміну від інших суспільних відносин, які існують лише в реальному вимірі, є як в реальному, так і в віртуальному просторі. Складовою частиною інформаційних відносин потрібно вважати відносини в мережі «Інтернет», що мають інформаційну наповненість і є інформаційно-віртуальними відносинами. Інформаційно-віртуальні відносини, як новий вид інформаційних відносин – це суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються стосовно обігу інформації в кіберпросторі.

Основною правовою проблемою регулювання інформаційно-віртуальних відносин є неможливість окреслити межі застосування реального права в кіберсфері, що спричинено певними факторами. Територіальною невизначеністю інтернет-відносин бо це глобальна мережа і відносини, що виникають у ній, географічно не обмежуються територією певної держави. Цільовою невизначеністю бо правове регулювання відносин у мережі «Інтернет» не може мати за мету глобальне регулювання, а постійний розвиток та еволюціонування інтернет-відносин веде до не можливості встановлення чіткого та однозначно визначеного кола відносин, що потребують правового регулювання. Об’єктною невизначеністю бо інтернет сам по собі не може бути об’єктом правовідносин, бо є лише комп’ютерною мережею, тобто цифровим середовищем для здійснення операцій з об’єктами, що так чи інакше пов’язані з цією мережею. Суб’єктною невизначеністю бо інтернет-відносини, які пов’язані з анонімністю суб’єктів, а тому ускладнюють (а іноді унеможливлюють) ідентифікацію суб’єктів, неможливість встановити дієздатність суб’єкта та визначити їх місце знаходження. Іноді суб’єкти можуть знаходитись на території різних держав, а тому їхні права й обов’язки регулюватимуться по-різному. Процесуальною невизначеністю, бо у випадку порушення інтернет-відносин відсутня єдина процедура розслідування та доказування складу правопорушення, а також захисту порушеного права.

Аргументовано, що об’єктом інформаційних відносин є інформація, а об’єктом інформаційних правовідносин – інформаційні ресурси. Об’єкт інформаційних правовідносин, тобто інформаційний ресурс – це організована

сукупність інформації, інформаційних продуктів, технологій та інформаційних комунікацій, з визначеним правовим режимом, які призначені для інформаційного забезпечення життєдіяльності людини, суспільства та держави. Стверджується, що поняття «інформаційний ресурс» потрібно розуміти як інтегровану сукупність знань та інформаційних технологій. Саме таке розуміння інформаційних ресурсів дає можливість виокремити частину інформації з загального об'єкту інформаційних відносин і окреслити межі державного регулювання в інформаційній сфері. Тобто об'єктом інформаційних правовідносин є лише та частина інформації, що підлягає правовому регулюванню з боку держави.

Встановлено, що інформаційне законодавство – це система нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, ратифікованих міжнародних договорів), що регулюють суспільні відносини у сфері обігу інформації.

Окреслено основні недоліки інформаційного законодавства. Одним з основних недоліків інформаційного законодавства є безсистемність його формування, що спричинила відсутність узгодженого понятійного апарату щодо правового регулювання інформаційних відносин; розбіжність у розумінні структури і складу системи інформаційного законодавства; диспропорція між великою кількістю підзаконних актів і незначною кількістю законів як регуляторів інформаційних відносин; розпорошеність юридичних норм, що регулюють інформаційні відносини по різних законах і нормативно-правових актах різних галузей законодавства, в тому числі в цивільному, адміністративному, податковому, трудовому, кримінальному та ін., що ускладнило контроль за дотриманням та можливість притягнення до відповідальності за порушення норм інформаційного законодавства. Крім того великий масив нормативних документів в даній галузі ускладнює узгодження норм національного інформаційного законодавства з відповідними нормами європейських стандартів. Встановлено, що вирішити більшість цих проблемних питань можливо шляхом систематизації інформаційного законодавства.

Законодавці намагались систематизувати формування інформаційного законодавства та відсутність розуміння кінцевої мети, а саме формування та ефективне функціонування інформаційного суспільства, не дали можливості створити базисну основу навколо якої логічно будувалося б інформаційне законодавство. Так, формування інформаційного законодавства ЄС було спрямовано саме на забезпечення формування та ефективне функціонування інформаційного суспільства. Натомість в Україні, в основу формування інформаційного законодавства поклали не цілісне розуміння електронно-інформаційного середовища чи інформаційного суспільства, а поняття інформації.

Запропоновано проведення систематизації інформаційного законодавства в три етапи. Перший етап – це вироблення єдиного наукового обґрунтованого визначення структурних елементів інформаційних відносин, а також чіткого визначення змісту понятійного апарату, що застосовується у сфері обігу інформації. Другий етап – це вироблення єдиної інформаційної доктрини держави як цілісної системи принципів, поглядів, концепцій та бути теоретичним стрижнем і концептуальною основою державотворчої, правотворчої та правозастосовної діяльності у сфері обігу інформації. Третій етап – це безпосередньо систематизація національного законодавства у сфері обігу інформації, результатом якої має стати не доопрацьований чинний Закон «Про інформацію», предметом правового регулювання якого є інформація як безмежна категорія, а прийняття нового закону предметом правового регулювання якого повинні стати суспільні відносини у сфері обігу інформації та інформаційних технологій. Об’єктом цих суспільних відносин повинні бути документи, дані, відомості, повідомлення, сигнали, коди та інше, що складають, за своєю суттю, інформаційні ресурси. Однак правового регулювання з боку держави потребують й технології, пов’язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою та управлінням ними. Тому запропоновано прийняти абсолютно новий Закон «Про інформаційні послуги та інформаційно-комунікаційні технології».

Ключові слова: інформація, інформаційні ресурси, інформаційне законодавство, інформаційне правопорушення, інформаційно-віртуальні відносини, інтернет-відносини, адміністративно-інформаційне правопорушення.

SUMMARY

Kizlyar V.B. Information legislation in the mechanism of legal regulation of relations. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of legal Sciences, specialty 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law, Khmelnytsky, 2021.

In the dissertation research for the first time in the theory of information law a comprehensive analysis of information law as a regulator of public relations, which allowed to identify shortcomings of legal implementation.

The analysis of the normative-legal field of Ukraine shows that there are a number of legislative and other normative-legal acts aimed at regulating the circulation of information, which forms the information legislation. Information legislation occupies an extremely important place in the legal system of Ukraine because it is a complex intersectoral legal phenomenon, consisting of prescriptions of private law and public law nature. However, it is not necessary to talk about the effectiveness of domestic information legislation yet. The complexity of the problem of legislative regulation of information processes is due to the fact that they cover relations in all spheres of society and are governed by the rules of various branches of law.

The problem of regulating information relations occupies a significant place in both information law and in branch legal sciences because the conditions of public life are constantly changing and necessitate the use of new integrated approaches to the study of legal relations in the information sphere.

The paper proves that information relations, in contrast to other social relations, which exist only in the real dimension, exist in both real and virtual space. An integral

part of information relations should be considered relationships on the Internet, which have information content and are information-virtual relations. Information-virtual relations, as a new type of information relations - are social relations that arise, change and cease in relation to the circulation of information in cyberspace.

The main legal problem of regulating information and virtual relations is the inability to define the boundaries of the application of real law in the cybersphere, which is caused by certain factors. Territorial uncertainty of Internet relations because it is a global network and the relations arising in it are not geographically limited to the territory of a particular state. Targeted uncertainty because the legal regulation of relations on the Internet can not be aimed at global regulation, and the constant development and evolution of Internet relations leads to the impossibility of establishing a clear and unambiguous range of relations that require legal regulation. Object uncertainty because the Internet itself cannot be the object of legal relations because it is only a computer network, i.e., it is a digital environment for transactions with objects that are somehow connected to this network. Subjective uncertainty of Internet relations which relate to anonymity of subjects, and therefore complicate (and sometimes impossible) identification of subjects, impossibility to establish legal capacity of the subject and to define their location. Sometimes the subjects may be in different states, and therefore their rights and responsibilities will be regulated differently. Procedural uncertainty because in case of violation of Internet relations there is no single procedure for investigation and proof of the offense, as well as protection of the violated right.

It is argued that the object of information relations is information, and the object of information relations - information resources. The object of information relations, ie information resource - is an organized set of information, information products, technologies and information communications, with a certain legal regime, which are designed to provide information for human life, society and the state. It is argued that the concept of "information resource" should be understood as an integrated set of knowledge and information technology. It is this understanding of information resources that makes it possible to separate part of the information from the general object of information relations and to outline the boundaries of state regulation in the

information sphere. That is, the object of information relations is only that part of the information that is subject to legal regulation by the state.

It is established that information legislation is a system of normative legal acts (laws, bylaws, ratified international treaties) that regulate public relations in the field of information circulation. The main shortcomings of information legislation are outlined. One of the main shortcomings of information legislation is the inconsistency of its formation, which led to the lack of a coherent conceptual framework for the legal regulation of information relations; differences in understanding the structure and composition of the information legislation system; disproportion between a large number of bylaws and a small number of laws as regulators of information relations; scattering of legal norms governing information relations under various laws and regulations of various branches of legislation, including civil, administrative, tax, labor, criminal, etc., which made it difficult to monitor compliance and the possibility of prosecution for violations information legislation. In addition, a large array of regulations in this area makes it difficult to harmonize the rules of national information legislation with the relevant norms of European standards. It is established that most of these problematic issues can be solved by systematizing information legislation.

Legislators tried to systematize the formation of information legislation and the lack of understanding of the goal, namely the formation and effective functioning of the information society, did not allow to create a basic basis around which to logically build information legislation. Thus, the formation of EU information legislation was aimed at ensuring the formation and effective functioning of the information society. In Ukraine, on the other hand, the formation of information legislation is based not on a holistic understanding of the electronic information environment or information society, but on the concept of information.

Systematization of information legislation in three stages is offered. The first stage is the development of a single scientifically sound definition of the structural elements of information relations, as well as a clear definition of the content of the conceptual apparatus used in the field of information circulation. The second stage is the development of a single information doctrine of the state as a holistic system of

principles, views, concepts and to be the theoretical core and conceptual basis of state-building, law-making and law enforcement activities in the field of information circulation. The third stage is the direct systematization of national legislation in the field of information circulation. The result of which should not be the revised current Law «On Information», the subject of legal regulation of which is information as an unlimited category, and the adoption of a new law, the subject of legal regulation of which should be public relations in the field of information and information technology. The object of these public relations should be documents, data, information, messages, signals, codes and more, which are, in essence, information resources. However, technologies related to the creation, storage, transfer, processing, and management of such equipment also require legal regulation by the state. Therefore, it is proposed to adopt a completely new law «On information services and information and communication technologies».

Keywords: information, information resources, information legislation, information offense, information-virtual relations, Internet relations, administrative-information offense.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кізляр В. Б. До питання визначення змісту поняття «інформаційні відносини». *Університетські наукові записки*. 2019. № 69-70. С. 114–122.

2. Кізляр В. Б. Сторожук І.П. Правова природа поняття «інформаційні права» та його значення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020 № 4. С. 228–233.

3. Kizliar V. Theoretical and legal characteristics of administrative responsibility for information offenses. *Art and Science Multilingual scientific journal*. 2021. Vol. 2. P.80–93.

4. Кізляр В. Б. Еволюція правових джерел інформації в трудових відносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №3. С. 202–204.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Кізляр В. Б. Захист від соціально шкідливої інформації як форма забезпечення гідності народу. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 183–186.

6. Кізляр В. Б. Інформаційне законодавство як складова інформаційної безпеки. *Правова держава: міждисциплінарний підхід*: тези доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 05 грудня 2018 р.). Маріуполь: , 2018. С. 237-341.

7. Кізляр В. Б. Суспільні інформаційні відносини: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С.137–140.

8. Кізляр В. Б. Поняття інформаційно-віртуальних відносин. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С.106–109.

9. Кізляр В. Б. Забезпечення права на доступ до правосуддя в межах розвитку України як європейської держави. *Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави* : збірник тез XXIV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 27 квітня – 30 квітня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 32–33.

10. Кизляр В. Б. Искусственный интеллект как субъект конституционных прав. Взаимодействие правовых систем современности в целях устойчивого

развития общества: сборник тез XX Международной научной конференции студентов, магистрантов и аспирантов, 24 апреля 2020г. г. Гродно. Беларусь. С. 83–87.

11. Кізляр В. Б. Співвідношення понять «інформаційний простір» і «правовий простір». *Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави* : збірник тез XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 18 лютого 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С.40–42.

ЗМІСТ

ВСТУП……. 13

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН... 23

1.1. Теоретико-правова характеристика інформаційних відносин як предмета правового регулювання…….. 23

1.2. Особливості механізму правового регулювання інформаційних відносин…… 49

1.3. Поняття та генезис інформаційного законодавства…….. 70

Висновки до розділу 1……. 94

РОЗДІЛ 2
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК РЕГУЛЯТОР ПУБЛІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН……. 99

2.1. Конституційно-правові засади інформаційного законодавства……... 99

2.2. Адміністративно-правове регулювання інформаційних відносин….. 118

2.3. Правове регулювання інформаційних відносин у фінансовій сфері... 142

Висновки до розділу 2……. 161

РОЗДІЛ 3
АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА…… 166

Висновки до розділу 3……. 189

ВИСНОВКИ…… 191

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……... 199

ДОДАТКИ…… 231

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Інформаційне суспільство – це нова історична фаза розвитку суспільства, яка ґрунтується на інформації, де вирішальну роль відіграють інформаційні технології, а виробництво та використання інформації стає основним способом діяльності в усіх сферах суспільства. В сферах які існували в суспільстві (політичній, економічній, соціальній, науково-технічній, міжнародній тощо) так і в сферах виникнення яких є наслідком діяльності в інформаційній сфері – це сфера інформаційних технологій та кіберсфера.

На сьогодні майже вся інформація в різних сферах суспільного життя інтегруються в глобальне інформаційне середовище. Цей процес і в Україні набув загальнодержавних масштабів. Прикладом інформаційної інтеграції є запровадження обов'язкового електронного документообігу, надання адміністративних послуг з віддаленим доступом, функціонування систем інформації освітніх процесів та інше.

Сфера інформаційних відносин на сьогодні є однією з найважливіших сфер будь-якого суспільства, адже вони стали невід'ємним складником будь-якої сфери життєдіяльності людини. Саме така значимість та поширеність цих відносин викликала необхідність перегляду їхнього змісту, а також переосмислення ролі держави в регулюванні інформаційних відносин, передусім в аспекті формування правових засад розвитку інформаційних відносин. Саме держава повинна забезпечити регулювання відносин в інформаційній сфері та створити відповідне правове підґрунтя.

Аналіз нормативно-правового поля України показує, що є наявна низка законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання обігу інформації, що формує інформаційне законодавство. Інформаційне законодавство посідає надзвичайно важливе місце в правовій системі України, бо є комплексним міжгалузевим правовим явищем, що складається з приписів приватно-правового та публічно-правового характеру.

Однак говорити про ефективність вітчизняного інформаційного законодавства поки не доводиться.

Складність проблеми законодавчого регулювання інформаційних процесів обумовлена тим, що вони охоплюють відносини в усіх сферах суспільства і регулюються нормами різних галузей права.

Проблема регулювання інформаційних правовідносин посідає значне місце як в інформаційному праві, так і в галузевих юридичних науках, бо умови суспільного життя зазнають постійних змін та зумовлюють необхідність використання нових комплексних підходів до дослідження правовідносин в інформаційній сфері.

Ця проблематика досліджувалась у роботах таких учених, як: І. В. Арістової, О. А. Баранова, К. І. Белякова, В. М. Брижко, В. Д. Гавловського, М. І. Димчогло, І. Б. Жиляєва, В. А. Залізняка, Л. П. Коваленко, Р. А. Калюжного, О. В. Копилова, О. В. Кохановської, І. П. Кушнір, В. А. Ліпкана, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущака, О. Г. Марценюка, В. Я. Мацюка, Н. Б. Новицької, Н. М. Онищенко, В. Ф. Опришка, П. М. Рабіновича, В. І. Ремньова, А. О. Селіванова, С. Г. Стеценка, Р. Б. Тарасенка, Р. А. Халфіної, В. С. Цимбалюка, М. Я. Швеця та ін.

Конституційне регулювання інформаційних відносин досліджувалось у роботах таких вчених, як: І. В. Арістова, О. А. Баранов, К. І. Бєляков, Г. В. Виноградова, Р. А. Калюжний, В. А. Копилов, Б. А. Кормич, І. П. Сторожук, І. С. Чиж та інших.

Питання прав людини в умовах інформаційного суспільства, їхньої реалізації і безпосередньо права на інформацію досліджувалися в роботах таких вчених, як: К. І. Бєляков, О. В. Кохановська, Н. В. Кушакова, В. А. Ліпкан, В. М. Лопатин, О. В. Малько, А. І. Марущак, О. В. Мінблаєєв, О. В. Нестеренко, В. Ф. Погорілко, О. В. Скрипнюк, О. І. Ющик та ін.

Адміністративно-правове регулювання інформаційних відносин, а саме безпосередньо проблематика відповідальності у сфері обігу інформації

висвітлено у роботах Ч. Н. Азімова, К. І. Бєлякова, В. О. Калятіна, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Кохановської, Д. М. Лук'янця, Н. Б. Новицької, А. М. Новицького, Р. Б. Шишка, І. М. Шопіної ін. Водночас комплексного дослідження інформаційного законодавства в механізмі правового регулювання відносин не здійснювалося.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена (протокол № 3 від 29 жовтня 2018 року) вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави», що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка науково обґрунтованої концепції інформаційних правовідносин, як елемента механізму правового регулювання суспільних відносин, визначення напрямів системного вдосконалення сфери регулювання цих правовідносин з урахуванням наявних потреб інформаційного суспільства.

Відповідно до поставленої мети в дисертації визначено такі основні завдання:

– охарактеризувати інформаційні відносини як предмет правового регулювання;

– з'ясувати особливості механізму правового регулювання інформаційних відносин;

– дати характеристику інформаційного законодавства;

– розкрити конституційно-правові засади інформаційного законодавства;

– з'ясувати стан адміністративно-правового регулювання інформаційних відносин;

– дослідити адміністративну відповідальність як вид відповідальності за порушення норм інформаційного законодавства;

– сформулювати пропозиції та рекомендації щодо удосконалення інформаційного законодавства як регулятора суспільних відносин.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі правового регулювання інформаційної сфери.

Предмет дослідження є норми інформаційного законодавства в механізмі правового регулювання відносин.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їхнє застосування спрямовується системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми, здійснити системний аналіз інформаційного законодавства.

У ході дослідження використано загальнонаукові та спеціальні правові методи дослідження. За допомогою *діалектичного методу* пізнання здійснювалось дослідження та обґрунтування основних понять, які використовуються в роботі, та розгляд правових явищ у контексті їхнього взаємозв'язку (розділи 1, 2). *Логічний метод* (аналіз, синтез, індукція, дедукція) використано під час дослідження нормативно-правових актів, аналітичних матеріалів, концепцій та поглядів авторів з окремих питань, які входили до предмета дослідження (розділи 1, 2, 3). За допомогою методу *системного аналізу* визначено систему правового регулювання інформаційних відносин (підрозділ 1.2). Із використанням *емпіричного методу* досліджувалась практика застосування чинного законодавства.

Формально-логічний метод використано під час формулювання дефініційного апарату дослідження, зокрема понять «інформаційні відносини», «інформаційно-віртуальні відносини», «об'єкт інформаційних відносин», «інформаційний проступок», «інформаційне правопорушення» (*підрозділи 1.1, 2.1, 2.2.*). Використання *методів аналізу* та *синтезу* дозволило з'ясувати сутність окремих понять в інформаційній сфері (*розділи 1, 2, 3*). *Порівняльно-правовий*

метод застосовувався під час аналізу нормативних актів, практики діяльності органів, пов'язаних з обігом інформації, а *метод узагальнення* та *прогнозування* застосовано під час формулювання та теоретичного обґрунтування результатів дослідження, які знайшли своє висвітлення у висновках до розділів і загальних висновках до дисертації.

Усі використані методи наукового дослідження ґрунтуються на вимогах об'єктивного і всебічного аналізу процесів та явищ суспільного розвитку, що відбувалися і відбуваються в Україні під час реалізації інформаційних правовідносин. Це, у свою чергу, дозволило різнобічно дослідити правові аспекти регулювання інформаційних правовідносин та обґрунтувати напрями подальшого вдосконалення законодавства України щодо їхньої реалізації.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що вперше у вітчизняній юридичній науці проведено монографічне дослідження місця інформаційного законодавства в механізмі правового регулювання відносин. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків та рекомендацій, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

уперше:

1) обґрунтовано необхідність визнання на законодавчому рівні існування інформаційних відносин як у реальному так і кіберпросторі;

2) виділено ознаки, притаманні правовому регулюванню інформаційних відносин;

3) сформульовано власне визначення інформаційних правовідносин як врегульованих нормами права суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації між суб'єктами, що наділені інформаційними правами й обов'язками;

4) пропонується авторське визначення об'єкта інформаційних правовідносин тобто інформаційного ресурсу як організованої сукупності інформації, інформаційних продуктів, технологій та інформаційних комунікацій з визначеним правовим режимом, які призначені для інформаційного забезпечення

життєдіяльності людини, суспільства та держави;

5) визначено та структуровано елементи інформаційного проступку як протиправна, суспільно шкідлива, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність, що може заподіяти чи заподіює шкоду і посягає на врегульовані законами суспільні відносини у сфері обігу (одержання, використання, поширення, зберігання і знищення) інформації, за яку законодавством передбачено відповідальність;

6) сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює інформаційні правовідносини та обґрунтовано необхідність прийняття спеціального Закону «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології»;

удосконалено:

7) поняття інформаційних відносин як відносини, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації (створення, фіксації, поширення, пошуку, отримання, використання, зберігання, охорони та захисту) як в реальному, так і кіберпросторі;

8) дефініцію «механізм правового регулювання інформаційних відносин», визначивши її як взаємопов'язану систему правових засобів, способів та форм організованих найбільш послідовним чином з метою задоволення інтересів суб'єктів права та встановлення правопорядку в інформаційній сфері;

9) поняття інформаційного законодавства як системи нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, ратифікованих міжнародних договорів), що регулюють суспільні відносини у сфері обігу інформації;

10) розуміння цифрових прав як умови для реалізації права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

11) поняття адміністративно інформаційного правопорушення як суспільно шкідливої, винної (умисної чи необережної) дії або бездіяльності, що може заподіяти чи заподіює шкоду й посягає на врегульовані законами суспільні відносини у сфері обігу (одержання, використання, поширення, зберігання і

знищення) інформації, за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність;

дістали подальшого розвитку:

12) теоретико-правові положення про зміст правового регулювання інформаційних відносин;

13) вузьке і широке трактування правового регулювання інформаційних відносин. Встановлено, що правовий вплив на інформаційні відносини потрібно розуміти лише у вузькому значені правового регулювання – як регламентацію поведінки учасників інформаційних відносин за допомогою норми права в інтересах суспільства;

14) ознаки механізму правового регулювання інформаційних відносин, а саме: він є частиною механізму соціального регулювання інформаційних відносин; діє з метою подолання перешкод, для задоволення інтересів суб'єктів права у сфері інформаційних відносин; це взаємопов'язана та взаємодіюча система впливу на інформаційні правовідносини; об'єднує всі явища правової дійсності, такі як: засоби (норми права, суб'єктивні права і обов'язки, що об'єктивовані у правових актах), способи (дозвіл, зобов'язання, заборони), форми (дотримання, виконання, використання, застосування); є динамічною частиною правової системи суспільства – він призначений для приведення в дію необхідних елементів правової системи у сфері інформаційних відносин; результатом його дії є встановлення правопорядку в інформаційній сфері;

15) поняття державної інформаційної політики. Доводиться необхідність визначати державну інформаційну політику не як інформаційну діяльність держави, а як діяльність органів держави з метою побудови інформаційного суспільства;

16) питання вдосконалення і розвитку основних напрямів державної політики в інформаційній сфері;

17) пропозиції систематизації інформаційного законодавства. Обґрунтовується, що подальша розробка концепції створення інформаційного кодексу є безперспективною і потрібний інший шлях систематизації

інформаційного законодавства;

18) класифікація конституційних норм, які є основою інформаційного законодавства. Запропоновано конституційні норми, які є основою інформаційного законодавства умовно поділити на дві групи, а саме: інформаційні права і право на доступ до інформації;

19) поняття об'єкта та суб'єкта інформаційно-бюджетних відносин. Об'єктом інформаційно-бюджетних відносин є бюджетна інформація, що охоплює всі дані й відомості, які виникли або одержані в бюджетній сфері, починаючи з формуванням бюджетної системи, включаючи інформацію про бюджети і закінчуючи відповідальністю за порушення бюджетного законодавства. Суб'єкти інформаційно-бюджетних відносин – це суб'єкти. що можуть одержати офіційно оприлюднену бюджетну інформацію і суб'єкти бюджетних відносин, що створюють або одержують бюджетну інформацію в межах своїх повноважень;

20) питання вдосконалення і розвитку основних напрямів державної політики в інформаційній сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес:

– у науково-дослідній сфері – положення й висновки дисертації можуть бути основою для подальшого розроблення проблем правового регулювання відносин в інформаційній сфері, визначення нових напрямків розвитку інформаційного законодавства;

– у правотворчості – в результаті дослідження сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, зокрема внесення змін до Конституції України, Закону України «Про інформацію» та низки підзаконних нормативно-правових актів;

– у правозастосовній діяльності – використання одержаних результатів дозволить поліпшити функціонування різних органів державної влади, що реалізують свої повноваження в інформаційній сфері;

– у навчальному процесі – матеріали дисертації доцільно використовувати

під час підготовки підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів з дисципліни «Інформаційне право», а також під час проведення занять із зазначеної дисципліни (акт впровадження Хмельницького університету управління та права від 22 жовтня 2021 р. (Додаток Б) та акт впровадження від департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької обласної державної адміністрації від 13.10.2021р. № 06–2088 (Додаток В)).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, підготовленою шляхом особистого дослідження положень вітчизняного та міжнародного законодавства, наукової та навчальної літератури, міжнародного досвіду, а також аналізу практики. Для аргументації окремих положень та як підґрунтя наукової дискусії використано положення праць інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

У науковій статті «Правова природа поняття «інформаційні права» та його значення» (Кізляр В. Б., Сторожук І.П. Правова природа поняття «інформаційні права» та його значення. Підприємництво, господарство і право, 2020 р., № 4, С.228–233.), опублікованій у співавторстві з І.П. Сторожук, особистий внесок здобувача полягає у формуванні авторського підходу щодо визнання цифрових прав і свобод людини конституційним правом, які повинні посісти місце серед основних інформаційних правах, бо їхнім об’єктом є безпосередньо інформація тільки у віртуальній сфері. Вказаний внесок здобувача становить 80 % змісту статті. У дисертації співавтора результати спільних робіт не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки були оприлюднені дисертантом на семи науково-практичних конференціях: «*Правова держава: між дисциплінарний підхід*» (м. Маріуполь, 05 грудня 2018 р.), «*Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави*» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 р.), «*Актуальні проблеми юридичної науки*» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 р.), «*Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави*» (м. Хмельницький, 27–30 квітня 2020 р.),

«*Актуальні проблеми юридичної науки*» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.), «*Взаимодействие правових систем современности в целях устойчивого развития общества*» (г. Гродно, Беларусь, 24 апреля 2020 р., «*Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави*» (м. Хмельницький, 18 лютого 2021 року).

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено у 11 наукових публікаціях, зокрема: 4 статтях, з яких 3 – опубліковано в наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також у 7 тезах наукових доповідей – у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, поділених на 6 підрозділів, висновків і списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційного дослідження становить 243 сторінки, із них 199 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складає 338 найменувань. Додатки викладено на 13 сторінках.

РОЗДІЛ 1.
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

1.1. Теоретико-правова характеристика інформаційних відносин як предмета правового регулювання

Здебільшого правовідносини не формуються правом, а є результатом правового регулювання наявних суспільних відносин. Саме тому підґрунтям інформаційних правовідносин є інформаційні відносини в суспільстві.

Суспільство є організована сукупність людей, існування і розвиток якої, не можливе без обміну інформацією в різних її виявах. Видатний фізик сучасності І. Р. Пригожин з цього приводу зазначив: «…там, де закінчується інформація, закінчується суспільство» [1]. Розвиток суспільства спричинив збільшення глобального потоку інформації та необхідності збереження та обміну нею, а це, у свою чергу, призвело до зростання кількості джерел інформації. На різних етапах існування людського суспільства виникали різні способи обміну інформацією. Таких способів виділяють п’ять [2, с. 15]: 1) дописемний; 2) писемний; 3) друкований; 4) аудіовізуальний; 5) віртуальний (новітній). Кожен з наступних етапів удосконалював інформаційні джерела, а відтак робив швидшими і доступнішими інформаційні потоки в суспільстві, а значить – високотехнологічними. Бурхливий розвиток засобів обробки і передачі інформації, нових інформаційних технологій на двох останніх етапах призвів до суттєвих змін в економічній, політичній та інших сферах суспільного життя, а це призвело до утворення нового виду суспільства – «інформаційного суспільства».

Загалом, існує багато факторів, що визначають інформаційне суспільство, але всі вони діляться на три основні групи [3]: вільний доступ людини до інформації; високий рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій;

наявність розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства. Саме ці умови створюють те суспільство, яке можна назвати інформаційним.

Людство в глобальних масштабах зіткнулось з швидким розвитком комп'ютеризації та роботизації. Технологічні зміни почали стрімко видозмінювати середовище, у якому розвивається інформаційне суспільство. Водночас інформаційні та комунікаційні технології почали впливати майже на всі аспекти нашого життя. Стрімкий прогрес цих технологій відкрив абсолютно нові перспективи досягнення більш високих рівнів розвитку, що вперше в історії дало можливість використовувати потенціал цих технологій на благо мільйонів людей у різних куточках земної кулі. Переймаючись питаннями побудови інформаційного суспільства, яке забезпечило б вільний і рівний для всіх доступ до інформації та знань, а також можливість обміну ними, Організація Об'єднаних Націй провела Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства, що пройшов у два етапи: в Женеві 10-12 грудня 2003 року та в Тунісі 19-18 листопада 2005 року. Результатом його діяльності стали Женевська Декларація принципів побудови інформаційного суспільства [4], Женевський план дій [5], Туніське зобов'язання [6] та Туніська програма для інформаційного суспільства [7].

Слід зауважити, що поряд з позитивними наслідками становлення інформаційного суспільства має і низку негативних виявів, таких як: протизаконний збір і використання інформації, несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів, незаконне копіювання інформації в електронних системах, викрадення інформації з бібліотек, архівів, банків та баз даних, порушення технологій обробки інформації, запуск програм-вірусів, знищення та модифікація даних у інформаційних системах, перехоплення інформації в технічних каналах її витоку, маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю тощо [8].

Це нова історична фаза розвитку суспільства яке ґрунтується на інформації, де вирішальну роль відіграють інформаційні технології, а виробництво та використання інформації стає основним способом діяльності в

усіх сферах суспільства. Основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [9] в різних інформаційних середовищах. У сферах, які існували в суспільстві (політичній, економічній, соціальній, науково-технічній, міжнародній тощо) так і в сферах виникнення яких є наслідком даної діяльності – це сфера інформаційних технологій та кіберсфера.

Останнім часом питання інформаційних відносин досить часто є предметом розгляду науковців, зокрема слід відмітити наукові праці Арістової І. В., Баранова О. А., Белякова К. І., Брижко В. М., Гордієнко С. Г., Дімчогло М. І., Додонова О. Г., Жиляєва І. Б., Калюжного Р. А., Кохановської О. В., Коваленко Л. П., Ліпкана В. А., Олійника О. В., Швеця М. Я., Цимбалюка В. С. та інших.

З середини двадцятого століття науковці все частіше почали підіймати питання інформаційних відносин як окремого виду суспільних відносин та визначення їхнього місця в загальних відносинах. Здебільшого в досліджені науковців 70–80-х років XX століття інформаційні відносини не розглядаються як самостійний вид суспільних відносин. На думку М. І. Брагінського [10, с. 38], В. А. Юсупова [11, с. 178]**Error! Reference source not found.** відносини пов’язані з обігом інформації існують, проте є частиною загальних відносин. В. Ф. Сіренко [12, с. 38] стверджував, що інформаційні відносини є видом управлінських відносин. Натомість деякі з науковців відмежовували інформаційні відносини від управлінських. Так, А. Б. Вєнгєров виділяє певні чинники, за якими інформаційні відносини виступають як окремий, самостійний вид суспільних відносин. Такими чинниками, на його думку, є утворення інформаційно-комунікаційної інфраструктури, що зумовило виникнення нових самостійних суспільних відносини типізації, уніфікації і формалізації операцій з інформацією незалежно від того, в якій соціально-економічній сфері такі операції здійснюються; та набуття відносин щодо реєстрації, збирання інформації, її передачі, зберігання в автоматизованих системах управління першорядної ваги і соціальної значущості [13, с. 30]. Крім

того А. Б. Вєнгєров дає визначення інформаційних відносин як «... відносин, що формуються у сфері управління народним господарством між працівниками в процесі реєстрації, збору, передачі, обробки і аналізу інформації, видачі пропозицій для прийняття рішень, передачі рішень для виконання. Найважливішими є відносини з приводу реєстрації інформації (носіїв інформації) та передачі інформації (інформаційних потоків)» [14, с. 48].

Схожої думки дотримувався і В. Н. Монахов наголошуючи, що інформаційні відносини – це «... відносини, які виникають у різних сферах громадського та особистого життя у зв'язку з реєстрацією, збором, передачею, зберіганням і обробкою різних видів соціальної інформації» [15, с. 35-36].

Сьогодні існує точка зору, що визначення інформаційних відносин законодавчо закріплене в законі України «Про інформацію» [9], в якому визначається, що він регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Мотивуючи саме цим Д. О. Перов [16, с. 213] робить висновок, що мова йде про інформаційні відносини. Однак погодитись з цим твердженням не можна бо автор здійснює підміну понять «інформаційні відносини» та «інформаційні правовідносини». Коли ми вказуємо на законодавче визначення певного виду відносин, то ведемо мову не просто про відносини, а про правовідносини.

Дуже часто, розкриваючи зміст інформаційних відносин використовують поняття інформаційної сфери. Так, певні автори у своїх дослідженнях стверджують, що інформаційні відносини відображають відповідні відносини в інформаційній сфері [17, с. 65].

У підручнику «Інформаційне право України» О. А. Баранов, формуючи акт кодифікування інформаційного законодавства, а саме Інформаційний кодекс України, використовує поняття, інформаційна сфери в розумінні сфери суспільних відносин, де інформаційне законодавство гарантує і захищає права й інтереси відповідних суб'єктів [18, с. 263-269].

А. Гевлич вказує, що ці відносини «виникають з приводу реалізації основних інформаційних прав і інтересів громадян України, інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері» [19, с. 9-15].

З цією точкою зору важко погодитись, бо незважаючи на те, що інформаційна сфера – це особлива сфера, утворена інформаційними потоками й інформаційними процесами, яка становить сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збирання, формування, розповсюдження і використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому [20]; вона не охоплює всі вияви інформаційних відносин. Так, поза її межами, до прикладу, залишаються відносини, де інформація виступає як предмет договору, тобто як товар.

Д. Ю. Шпенов стверджує, що інформаційна сфера є сукупністю інформації, інформаційної інфраструктури та інформаційних правовідносин, що виникають при цьому [21, с. 12], тобто автор відносить до складників інформаційної сфери інформацію, технології та ті відносини в цій сфері, що унормовані законодавством. Вважаємо, що цей підхід не є достатньо обґрунтованим, бо зводить інформаційні відносини лише до інформаційних правовідносин та залишає поза увагою як неунормовані законодавством відносини щодо інформації, так і ті, що потребують правового регулювання. Так, до прикладу, інформаційні відносини регулюються ненормативним джерелом – Єдиними правилами розгляду спорів про доменні імена.

У зв'язку зі швидким розвитком мережі «Інтернет», з'явилась велика кількість вебсайтів, кожен з яких має власну назву – доменне ім'я (домен). Домен забезпечує ідентифікацію інтернет-ресурсу у всесвітній інформаційній мережі. Використання наближеного або ідентичного доменного імені (назви вебсайту) спричиняє виникнення доменного спору між власниками подібних доменних імен.

Порядок вирішення доменних спорів у законодавстві України відсутній. Також немає уніфікованого правового регулювання вирішення таких спорів у

країнах ЄС та у світі загалом. Це зумовлено безкордонністю іІнтернету, а також тим, що адміністрування адресного простору мережі «Інтернет» здійснюється недержавними організаціями, які керуються власними правилами та принципами [22].

Єдині правила розгляду спорів про доменні імена схвалені Корпорацією з управління доменами і IP-адресами (англ. – Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) [23] та почали діяти з 01 грудня 1999 р., дія яких забезпечується шляхом обов'язкового включення адміністратором домену до договору на надання доменного імені, а також інші різного роду правила, установлені адміністраторами конкретних доменів.

Інший підхід до визначення інформаційної сфери в авторів підручника «Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції». Так, В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський, акцентуючи увагу на тому, що в національному законодавстві не легалізовано поняття «інформаційна сфера», вони вважають, що нині як на побутовому, так і на науковому рівнях інформаційна сфера розглядається як така, що формується та розвивається під час інформаційної діяльності [24]. Згідно зі ст. 12 Закону України «Про інформацію» [9] від 2 жовтня 1992 р., «інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави».

Не можна погодитись з логікою цих авторів, адже вони дають визначення інформаційної сфери за принципом аналогії. Вони стверджують, що «особливістю розвитку сучасного суспільства є збільшення ролі інформаційної сфери в житті людини, а відповідно й інформаційної діяльності… А оскільки основні види інформаційної діяльності: отримання, використання, поширення та зберігання інформації», то така діяльність і складає інформаційну сферу.

Це визначення тягне за собою більше запитань, ніж дає відповідей, і є ще одним підтвердженням того, що відсутність чіткого понятійного апарату спричиняє можливість вільного трактування суті певних категорій.

Є автори, які користуються поняттями «інформаційна сфера» і «інформація» як рівнозначними, підміняючи одне поняття іншим. Наприклад, О. А. Баранов в своїй монографії «Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика» [25, с. 8] в параграфі «Поняття інформаційної сфери та її складові» навіть не зупиняється на визначенні дефініції «інформаційна сфера», а одразу переходить до змісту поняття «інформація». Погодитись з цим підходом не можна. Так, інформаційна сфера – це сфера обігу інформації, яка включає сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збирання, формування, розповсюдження і використання інформації, однак зводити її лише до інформації як такої вважаємо некоректним. Інформаційна сфера є дуже складною системою, й інформація та її похідні, хоча і є її невід'ємними складовими, однак не єдині об'єкти, що підпадають під її вплив.

Крім того, на сьогодні сама суть поняття «інформаційна сфера» та дотичних до неї понять «інформаційний простір», «інформаційне середовище» досить мало дослідженні. Наприклад, наведемо кілька визначень цих дефініцій з електронної енциклопедії.

«Інформаційний простір є сферою діяльності окремих людей, професійних груп, суб'єктів державного управління, економічних і політичних відносин і т.п. – Тобто фактично будь-якого суб'єкта діяльності, що здійснює таку діяльність цілком або частково з використанням можливостей сучасних інформаційних технологій.

В інформаціційному аспекті розуміння терміна «інформаційний простір» грунтується на визначенні інформаційної сфери.

Інформаційна сфера – кінцевий обсяг осмисленого інформаційного простору.

Інформаційна сфера – сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування, розповсюдження і використання інформації, а також системи регулювання виникаючих при цьому громадських відносин.

Інформаційна сфера (середовище) – сфера діяльності суб'єктів, пов'язана зі створенням, перетворенням і споживанням інформації.

Інформаційна сфера – сукупність інформаційних ресурсів, системи формування, поширення і використання інформації, інформаційної інфраструктури.

Інформаційна сфера – суспільних відносин, що складаються у зв'язку з формуванням, передачею, розповсюдженням і збереженням інформації, обміном інформацією всередині суспільства.

Як сфера правового регулювання, інформаційна сфера являє собою сукупність суб'єктів права, які здійснюють інформаційну діяльність, об'єктів права, по відношенню до яких або в зв'язку з якими ця діяльність здійснюється, і соціальних відносин, регульованих правом або підлягають правовому регулюванню» [26].

Ця цитата дає розуміння того, наскільки по-різному трактують ці поняття. Інформаційну сферу визначають як «сукупність інформації та інформаційної інфраструктури», як «сферу діяльності суб'єктів», як «сукупність інформаційних ресурсів», як «вид суспільних відносин», як «сукупність суб'єктів права» та ін. Крім того, є визначення, де пов'язуються або прирівнюються поняття «інформаційна сфера», «інформаційний простір», «інформаційне середовище». Зважаючи на відсутність законодавчого закріплення та теоретично доведеного змісту цих дефініцій, вважаємо, використання їх для формування визначення інформаційних відносин недоречним. Кожна дефініція, аби бути аксіомою, потребує наявності у своєму змісті лише незаперечних понять. Саме тому визначення інформаційних відносин через призму інформаційної сфери (простору, середовища) вважаємо теоретично не обґрунтованими та неповними.

О. В. Кохановська, аналізуючи визначення українських фахівців у галузі інформаційного права, формулює поняття інформаційних відносин як відносин, які виникають у всіх сферах життя і діяльності людини, суспільства і держави під час одержання, використання, поширення та зберігання інформації [27,

с. 94]. Таке визначення також вважаємо неповним. З появою та отриманням доступу до світової системи «Інтернет» питання пошуку, отримання, обміну та зберігання інформації значно спростилось. Така легкодоступність інформації призвела до можливості незаконного використання, підміни, оприлюднення певної інформації без дозволу її власника, що веде до негативних наслідків. У зв'язку з цими процесами, виникла необхідність в обмежені доступу та захисті певної інформації. Саме тому, на наше переконання, інформаційні відносини повинні включати і відносини щодо захисту інформації.

Крім того, залишає поза своєю увагою такий аспект обігу інформації, як знищення інформації. В українському законодавстві акцентовано увагу лише на знищенні інформації в системі як дії, внаслідок яких інформація в системі зникає [28]. Однак, знищення даних може використовуватися державними установами, органами місцевого самоврядування, іншими спеціалізованими структурами і підприємствами, з метою збереження державної або комерційної таємниці. Потреба у знищенні даних найчастіше виникає під час: продажу чи обміну ПК при оновленні, перенесенні чи передачі ПК, в іншу організацію (відділ), гарантійній заміні HDD, списуванні та утилізації комп'ютерів і накопичувачів. Знищення даних використовується також для безпечного видалення тимчасових файлів і знищення вихідних файлів. Оскільки, застосовуючи класичне видалення (форматування жорсткого диску, просте видалення окремих файлів чи каталогів) дані повністю не знищуються, а лише ускладнюється доступ до певної інформації під час спеціального програмного забезпечення можливе її відновлення.

Розуміючи можливі небезпечні наслідки, провідні держави світу розробили стандарти, норми, правила, що регламентують використання програмних засобів для знищення інформації й описують механізми його реалізації. Тому ми не можемо залишити цю сторону інформаційних відносин поза увагою.

Узагальнивши різні підходи науковців до визначення інформаційних відносин, можемо зробити висновок, що, зважаючи на новизну і

недослідженість цих відносин, прослідковується два діаметрально різні підходи до цього питання. Одні дослідники намагаються об'єднати в категорії інформаційні відносини певні елементи, які різняться з класичним розумінням відносин. Так, досліджуючи класифікацію інформаційних правовідносин В. С. Цимбалюк стверджує, що це відносини із застосуванням різних технологій об'єктивізації через засоби, способи, методи її створення, відтворення, обробки, поширення (передавання, транспортування, доставку), пошук, одержання (доступу, отримання), перетворення (компіляції, реміксування), зберігання (архівування), документування, знищення (утилізація) у всіх сферах життєдіяльності людей, на певних носіях фіксації (паперових, електронних тощо), у конкретному вигляді (формі), застосуванні відповідних технологій комунікації (спілкування) [29, с. 6,14].

Інші автори намагаються сформулювати поняття інформаційних відносин чітко із загальноприйнятим класичним шаблоном визначення будь-яких суспільних відносин. Інформаційні відносини – суспільні відносини, які виникають під час збирання, одержання, зберігання, використання, поширення та захисту (охорони) інформації [30, с. 57].

Однак, на нашу думку, представники обох підходів припускаються спільної помилки, а саме: вони не враховують, що, на відміну від інших суспільних відносин, які існують лише в реальному вимірі, інформаційні відносини існують як у реальному, так і у віртуальному просторі.

На сьогодні майже вся інформація в різних сферах суспільного життя інтегрується в глобальне інформаційне середовище. Цей процес набув загальнодержавних масштабів. Прикладом інформаційної інтеграції є запровадження обов'язкового електронного документообігу, надання адміністративних послуг з віддаленим доступом, функціонування систем інформації освітніх процесів та інше.

Результатом цього є відносини які виникають, змінюються і припиняються щодо інформації в кіберпросторі між кіберсуб'єктами.

Законодавство України визначає: «Кіберпростір – як середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі «Інтернет» та/або інших глобальних мереж передачі даних» [31].

Отже, це дає можливість нам стверджувати, що держава на законодавчому рівні визнала наявність суспільних відносин щодо інформації, які функціонують не в реальному, а у віртуальному просторі.

Якщо зіставити інформаційні відносини, що існують лише в реальному просторі та інформаційні відносини, як пов'язані чи повністю функціонують у кіберпросторі, то перевага однозначно буде за останніми. Щороку кількість інформаційних відносин у кіберпросторі буде збільшуватись, бо вони дають можливість учасникам не тільки миттєвого доступу до необхідної інформації, не лише збільшують можливості збереження будь-якого обсягу інформації, але й дають можливість створювати нові інформаційні ресурси в мережі.

Однією з найбільших комунікаційних систем кіберпростору є мережа «Інтернет». Інтернет – це інформаційна система, тобто сукупність телекомунікаційних мереж і засобів для накопичення, оброблення, зберігання і передавання даних [32]. Особливістю цього нового інформаційного простору є те, що він має глобальний, міжнародний характер, у якому функціонують комунікаційні системи із загальним доступом до них. Потрібно враховувати, що сам по собі інтернет як технологічна мережа не має єдиного власника чи розпорядника, а також не є єдиною організаційною структурою, тому не може бути об'єктом права. Інтернет, будучи цифровим середовищем, лише є «транспортним коридором» для обігу інформації, щодо якої і виникають інформаційні відносини в мережі. Крім того, не всі відносини в мережі «Інтернет» є інформаційними відносинами.

Інтернет – це автоматизована інформаційна система, що складається з транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мереж і розподілених у них

інформаційних ресурсів як запасів знань [33]. Саме тому можна виділити технічну і інформаційну складову інтернет-відносин. Відповідно складовою частиною інформаційних відносин потрібно вважати відносини в мережі «Інтернет», що мають інформаційну наповненість і є інформаційно-віртуальними відносинами.

Інформаційно-віртуальні відносини – це новий вид інформаційних відносин як суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації в кіберпросторі.

Принциповим також є існування інформаційно-віртуальних відносин не лише в кіберпросторі, але й між кіберсуб'єктами (тобто анонімними суб'єктами у віртуальному просторі). Прикладом таких віртуальних інформаційних відносин можуть бути відносини щодо криптовалют. Ігнорування наявності таких відносин на сьогодні не можливе так само, як і визнання їх реальними відносинами (Більш детально ми зупинимось на цьому питанні в подальшому нашому дослідженні).

Крім того, невід'ємною частиною інформаційно-віртуальних відносин потрібно визнавати відносини, які безпосередньо не стосуються руху інформації, однак саме вони формують оптимальні умови для інформаційного спілкування як процесу передання та отримання інформації. Саме відносини щодо кіберкультури, кіберморалі та кіберосвіти можуть забезпечити цивілізований розвиток інформаційно-віртуальних відносин.

Складовою частиною інформаційно-віртуальних відносин в обов'язковому порядку є відносини, що забезпечують охорону і захист даних відносин, а саме відносини кібербезпеки (як стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці у кіберпросторі п.5 ч.1. ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [31]) та кіберзахисту

(сукупності організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем п.7 ч.1. ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [31]).

Отже, ці відносини є частиною відносин, безпосередньо пов'язаних з обігом інформації (інформаційна сфера) як у реальному, так і кіберпросторі, а також допоміжні відносини, що безпосередньо не пов'язані з обігом інформації, але існують щодо неї (кіберкультура, кіберморалъ, кіберосвіта, кібербезпека та кіберзахист).

Враховуючи специфіку цих відносин, можемо дати власне визначення: інформаційні відносини – це відносини, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації (створення, фіксації, поширення, пошуку, отримання, використання, зберігання, охорони, захисту та знищення) як у реальному. так і кіберпросторі.

Сфера інформаційних відносин на сьогодні не лише є однією з найважливіших сфер будь-якого суспільства; інформаційні відносини стали невід'ємною частиною будь-якої сфери життєдіяльності людини. Саме така значимість та поширеність цих відносин викликала необхідність перегляду їхнього змісту, а також переосмислення ролі держави в регулюванні інформаційних відносин, передусім в аспекті формування правових засад розвитку інформаційних відносин.

Суспільство як організована форма співіснування людей апріорі передбачає необхідність організованості, впорядкованості та стабільності відносин між його членами. Досягнення цього стану суспільних відносин є першочерговим завданням держави, а методи досягнення їх регулювання – це наявність у держави правових засобів. Саме держава повинна забезпечити регулювання відносин в інформаційній сфері та забезпечити його правове підґрунтя.

Термін «регулювати» (лат. regulo – планка, правило) визначається в словнику іноземних слів, як: 1) підкоряти певному порядку, правилу, упорядковувати; 2) встановлювати правильну, необхідну для роботи взаємодію частин механізму, пристрою, апарату; 3) робити щось для отримання потрібних показників, потрібного ступеня чогось [34, с. 432].

Регулювання суспільних відносин здійснюване державою як підпорядковування певному порядку чи правилу, можливе за допомогою лише права. Саме таке регулювання є правовим.

Юридичний словник відзначає: «Правове регулювання – регулювання суспільних відносин, що здійснюється за допомогою права та всієї сукупності правових засобів» [35, с. 589]. Відповідно до визначення в інших словниках, правове регулювання – це здійснюваний державою за допомогою права та інших юридичних засобів (норм, приписів індивідуального порядку, правовідносин, актів реалізації та ін.) цілеспрямований вплив на суспільні відносини з метою їх закріплення, упорядкування, охорони та розвитку. [36, с. 126].

Згідно з уявленнями С. Ф. Кечек'яна «встановлюючи визначені правила поведінки і забезпечуючи дієвими засобами їх дотримання громадянами, держава тим самим регулює, тобто підкоряє правилам (régula – правило) суспільні відносини» [37, с. 12].

А. С. Піголкін дає ширше визначення правового регулювання: «Воно являє собою всі форми впливу права на громадське життя: видання норм права, загальновиховний вплив права, здійснення правових приписів у конкретних діях суб'єктів права, забезпечення виконання цих приписів, тобто саму правомірну поведінку, а також все те, що створює основу й передумову для такої поведінки, забезпечує її» [38, с. 26].

Інші автори роблять висновок, що правове регулювання це цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [39, с. 257]. З даною точкою зору потрібно

погодитись, бо регулювання відносин неюридичними засобами не можна вважати правовим.

А. М. Куліш трактує: «Правове регулювання – це здійснюваний в інтересах суспільства за допомогою норм права вплив на поведінку учасників суспільних відносин, з метою встановлення її упорядкування останніх» [40, с. 62].

О. Ф. Скакун стверджує, що правове регулювання – це не тільки здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, але й їх юридичне закріплення, охорона і розвиток, та підкреслює, що правовий вплив з усією його багатоманітністю здійснюється на суспільне життя, на свідомість та поведінку людей за допомогою правових і неправових засобів [41, с. 488]. Науковець зазначає, що правовий вплив здійснюється на людину двома шляхами: інформаційним і ціннісно-орієнтаційним, а також завдяки вихованню – пропаганді правових знань, юридичній освіті.

Аналіз наукової літератури з теорії права дає підстави стверджувати, що правове регулювання розуміється науковцями в широкому або вузькому значенні. Прибічники широкого трактування переконані в тому, що правове регулювання – це всі форми впливу держави на свідому поведінку суб’єктів суспільних відносин. Вони вважають, що правове регулювання засноване на складній взаємодії правової свідомості, принципів права, правових норм, актів їх тлумачення і застосування, юридичних фактів, правових відносин, суб’єктивних юридичних прав і обов’язків, актів реалізації юридичних норм, правової культури, законності. Прихильники вузького трактування вважають, що правове регулювання – один зі способів упорядкування суспільних відносин, який полягає в нормативному закріпленні бажаної, можливої чи меж належної поведінки, яка виявляється через встановлення і дію норми права. У межах цього розуміння акцентується увага на тому, що правове регулювання не можна розуміти як усі форми і засоби, що використовуються державою для упорядкування суспільних відносин, за широкого трактування цього процесу

відсутня цілісність його розуміння, адже неможливо чітко визначити всю сукупність шляхів і форм впливу права на відносини і поведінку людей [42, с. 20].

Розглянемо вузьке і широке значення правового регулювання відносин, що дано в теорії права, щодо інформаційних відносин.

Відмінною особливістю широкого розуміння інформаційних правовідносин є наявність правового впливу на них, а не лише правової регламентації відносин. Під правовим впливом розуміється вплив на поведінку та свідомість людей, який здійснюється як правовими, так і неправовими засобами. Беззаперечним є вплив засобів масової інформації, пропаганди чи агітації на свідомість і поведінку людини як суб'єкта інформаційних відносин, цей вплив здійснюється неюридичними засобами і не може бути віднесено до правового регулювання як спеціально-юридичної організуючої діяльності.

Однак неможливо заперечувати, а тому і не враховувати вплив на інформаційні відносини правових явищ, які не є спеціальними правовими засобами, але також впливають на них, а саме: правосвідомість, правова культура, дія принципів права та ін. Звичайно, вплив на свідомість чи психіку учасників інформаційних відносин – це не безпосередній вплив на їхню поведінку, але саме він створює передумови та закладає основу для реалізації інформаційних відносин у правовому полі. Такий нормативно-організаційний вплив на інформаційні відносини через сукупність спеціально правових засобів та інших правових явищ складає поняття правового впливу. У юридичній науці правовий вплив вважається більш широким поняттям стосовно правового регулювання [43], бо крім останнього (нормативно-регулятивного), включає й організаційний та загальновиховний вплив права (психологічний, ідеологічний вплив на психіку, почуття, свідомість і дії людей).

Натомість під правовим регулюванням суспільних відносин розуміється лише одна з форм впливу права на ці відносини – вплив за допомогою спеціальних юридичних засобів – норм права, правовідносин, актів реалізації.

Правове регулювання є однією з форм правового впливу і співвідноситься з ним як частина з цілим [43].

Саме тому, на нашу думку, вплив на інформаційні правовідносини потрібно розуміти лише у вузькому значені правового регулювання, а саме – як регламентацію поведінки учасників інформаційних відносин за допомогою норми права в інтересах суспільства.

Щодо інформаційних відносин класична форма трактування правового регулювання не можлива. Відповідно до неї правове регулювання має конкретний характер, тому що завжди пов'язане з реальними відносинами і неможливо врегулювати нормативно реально неіснуючі відносини.

Зважаючи на досліджені нами вище особливості інформаційних відносин, а саме охоплення ними реального і віртуального інформативного простору, логічно виникає запитання про можливість нормативного регулювання як реальних інформаційних, так і інформаційно-віртуальних відносин.

Поява мережі «Інтернет» призвела до появи нових явищ та благ, а саме: телекомунікаційних мереж, файлових сховищ, електронних коштів, електронних розрахунків, інтернет-реклами, електронної пошти. Крім того, виникли нові об'єкти авторського права, такі як: комп'ютерні програми, доменні імена, вебсайти, електронні твори, віртуальні речі тощо. Ці явища стали невід'ємною частиною функціонування реальних інформаційних відносин. Виникаючи в кіберпросторі та між кіберсуб'єктами, інформаційно-віртуальні відносини можуть мати наслідки в реальному просторі. Крім того, наслідки цих відносин можуть бути як позитивні, так і негативні, а також навіть нести загрозу для прав та інтересів як окремих громадян, так і держави в цілому.

Основна проблема в тому, що інтернет у цілому не є суб'єктом права, оскільки це не міжнародна організація або юридична особа чи взагалі будь-яка інша організована структура. Інтернет у цілому не є об'єктом права, тому що не існує єдиного конкретного власника мережі, і взагалі не існує суб'єкта, який би управляв чи контролював значну частину цієї мережі. Крім того, інтернет у

цілому не є засобом масової інформації, оскільки власник інформаційного ресурсу не робить жодних активних дій щодо доставки інформації до споживача [44, с. 126].

Держава як регулятор суспільних відносин не може не зважати та уникати регулювання цілого виду нових суспільних відносин – інформаційно-віртуальних, а це можливо лише правовими засобами.

Вирішення проблеми, що є результатом поширення інформаційно-комунікативних технологій саме правовими засобами, визнається і на міждержавному рівні. Цій проблематиці було присвячено найбільшу блокчейн-конференцію «Consensus 2017», котра відбулася у м. Нью-Йорк [45].

Основною правовою проблемою регулювання інформаційно-віртуальних відносин є невизначеність можливості і меж застосування реального права в кіберсфері. Регулювання відносин – це застосування реального права до відносин в реальному світі, а застосування реального права до віртуального світу (яким є мережа «Інтернет») – це процес новий, а тому багатопроблемний. Науковці [46; 47; 48] все частіше звертаються до цієї теми. Підсумувавши їх напрацювання, можемо виокремити найбільш проблемні напрямки.

По-перше, це територіальна невизначеність інтернет-відносин. Інтернет-мережа є глобальною мережею і відносини, що виникають у ній географічно, не обмежуються територією певної держави. Тому інтернет-відносини можуть виникати в зоні дії правового регулювання однієї держави, а розвиватися, закінчуватися чи порушуватися – в зоні дії правового регулювання іншої держави.

По-друге, цільова невизначеність. Метою правового регулювання відносин в мережі «Інтернет» не може бути глобальне регулювання всіх його відносин, що неможливо, недоречно і непотрібно. Є багато відносин у мережі, які існують не маючи ні зв’язків, ні наслідків у реальному світі, а тому не потребують правового регулювання. Тому правове регулювання щодо відносин в мережі «Інтернет» повинно бути спрямовано лише на відносини, що мають значення для реального світу. Однак постійний розвиток та еволюціонування

відносин у мережі «Інтернет» веде до неможливості встановлення чіткого та однозначно визначеного кола відносин, що потребують правового регулювання. Втручання ж держави повинно бути спрямоване на встановлення мінімальних правових норм з метою захисту як приватних так і державних інтересів, а також інформаційної безпеки.

По-третє, об'єктна невизначеність. Інтернет сам по собі не може виступати об'єктом правовідносин, бо є лише комп'ютерною мережею, тобто є цифровим середовищем для здійснення операцій з об'єктами, що так чи інакше пов'язані з цією мережею. Об'єкти віртуальних відносин можуть бути як реальні об'єкти, інформація про яких розміщена в інтернет-мережі так і інформаційні об'єкти, що не мають матеріального носія.

По-четверте, суб'єктна невизначеність. Вона пов'язана з анонімністю суб'єктів, а тому ускладнює (а іноді унеможливлює) ідентифікацію суб'єктів, неможливість встановити дієздатність суб'єкта та визначити їхнє місце знаходження. Іноді суб'єкти можуть знаходитись на території різних держав, а тому їхні права і обов'язки регулюватимуться по-різному.

По-п'яте, процесуальна невизначеність. У випадку порушення Інтернет відносин відсутня єдина процедура розслідування та доказування складу правопорушення, а також захисту порушеного права.

Та, незважаючи на всі ці проблеми, потреба в правовому регулюванні інформаційно-віртуальних відносин вже є незаперечною, бо тісна взаємодія цих двох світів призвела до нівелювання межі між реальними і віртуальними відносинами.

Отже, будь-які відносини, що виникають у зв'язку з використанням мережі «Інтернет», можуть бути предметом правового регулювання, причому як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні. Водночас такі відносини, безумовно, мають свою специфіку, яка вимагає певної адаптації юридичних інститутів. Технічне розміщення інформації в мережі «Інтернет» і отримання інформації з мережі можуть здійснюватися на анонімній основі. При цьому анонімно може діяти конкретний користувач мережі (тобто клієнта

провайдера, який розмістив або отримав певну інформацію, визначити не можливо), проте в мережі «Інтернет» можна встановити факт поширення інформації певним постачальником або отримання інформації за допомогою послуг певного провайдера [49].

Державне регулювання інформаційних відносин у мережі «Інтернет» потребує наявності певної нормативної бази. Основними нормативними актами України, які визначають напрями регулювання інформаційно-віртуальних відносин у нашій державі, є закони України: «Про науково-технічну інформацію» [50] від 25 червня 1993 р., «Про захист інформації в автоматизованих системах» [51] від 31 травня 2005 р., «Про електронні довірчі послуги» [52] від 5 жовтня 2007р., «Про електронні документи та електронний документообіг» [53] від 7 листопада 2018р. та такі нормативні акти, як укази Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» [54] від 31 липня 2000 р. та «Про заходи щодо захисту інформаційних ресурсів держави» [55] від 10 квітня 2000 р. та інші.

Наявність законодавства щодо регулювання певних аспектів інформаційних відносин у мережі «Інтернет» дає підстави стверджувати, що держава визнає інформаційно-віртуальні відносини як об’єкт правового регулювання, а інформаційно-віртуальні відносини – невід’ємною складовою інформаційних відносин.

Підсумовуючи можна виділити певні ознаки, притаманні правовому регулюванню інформаційних відносин.

По-перше, нормативність – правове регулювання інформаційних відносин має встановлюватись, регулюватись та захищатись державою.

По-друге, системність – правове регулювання інформаційних відносин здійснюється за допомогою цілісної системи правових засобів.

По-третє, внормованість – правове регулювання інформаційних відносини веде до встановлення державою стандартів бажаної поведінки суб’єктів.

По-четверте, цілеспрямованість – правове регулювання інформаційних відносин спрямоване на задоволення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права.

По-п'яте, реальність – правове регулювання інформаційних відносин пов'язане з реально наявними відносинами чи віртуальними відносинами, які виявляються в реальних суспільних відносинах.

Необхідність правового регулювання інформаційних відносин держава закріпила законодавчо. В 1992 році було прийнято Закон України «Про інформацію», у преамбулі якого є визначення відносин, що регулюються даними нормами права, а саме відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації [9]. Тобто держава здійснює правове регулювання інформаційних відносин через безпосереднє регулювання об'єкта цих відносин.

Проблема регулювання інформаційних правовідносин посідає значне місце як в інформаційному праві, так і в галузевих юридичних науках, бо умови суспільного життя зазнають постійних змін та зумовлюють необхідність використання нових комплексних підходів до дослідження поняття інформаційні правовідносини.

Така проблематика досліджувалася в роботах таких учених, як: І. В. Арістової, О. А. Баранова, І. Л. Бачило, В. М. Брижко, В. Д. Гавловського, М. І. Димчогло, І. Б. Жиляєва, Р. А. Калюжного, В. О. Копилова, О. В. Кохановської, В. А. Ліпкана, А. І. Марущака, О. Г. Марценюка, Р. Б. Тарасенка, В. С. Цимбалюка, М. Я. Швеця, Ю. С. Шемшученка та ін.

Таким чином, сьогодні існують різні точки зору щодо визначення дефініції «інформаційні правовідносини», що дає можливість згрупувати їх за певними критеріями.

Певні науковці, визначаючи інформаційні правовідносини, покладають в основу первісність інформаційно-правової норми.

Так, Л. І. Капінус наголошує, що частина інформаційних відносин через їхню суспільну значущість потребує врегулювання за допомогою

загальнообов'язкових, формально визначених, гарантованих державою правил поведінки. Такі відносини він визначає як інформаційні правовідносини [56, с. 27]. Також М. В. Фігель характеризує інформаційні правовідносини як урегульовані нормами інформаційного права суспільні відносини, учасники яких виступають носіями юридичних прав і обов'язків, що регулюють приписи щодо створення, розподілу та використання інформації, які містяться в цих нормах [57, с. 234]. Ций підхід підтримує В. А. Копилов [58], визначаючи інформаційні правовідносини як результат регулюючого впливу відповідної інформаційно-правової норми на інформаційні суспільні відносини, сторони яких виступають носіями взаємних прав та обов'язків, встановлених і гарантованих інформаційно-правовою нормою.

Ці визначення відповідають загальновизнаному підходу щодо правовідносин у теорії права. Тобто частина суспільних відносин, яка будується на підставі правових норм, є правовими відносинами. Інформаційні правовідносини – це відносини, що регулюються правом, а відтак – інформаційно-правовою нормою.

Інша група науковців вважає, що підгрунтям інформаційних правовідносин є інформація як особливий об'єкт цих відносин.

На думку М. І. Дімчогло, інформаційні правовідносини – це суспільні відносини щодо інформації, які формуються і розвиваються під впливом здобутків науково-технічного прогресу в галузі інформаціології, правової інформатики, телематики, кібернетики, комп'ютерних наук, у різних видах діяльності людей [59, с. 3].

Поряд з вищенаведеним визначенням існують й інші, але спільним для них є те, що інформаційні правовідносини визначаються як суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються, у зв'язку з інформацію, яка і є їхнім об'єктом. Такряд авторів під інформаційно-правовими відносинами розуміють суспільні відносини, які виникають у процесі інформаційної діяльності [60, с. 21-23].

Ці визначення мають право на існування як визначення інформаційних відносин, а не інформаційних правовідносин. В них акцентується увага на інформації як особливому об'єкті інформаційних відносин. Всі відносини, що виникають, змінюються та припиняються стосовно інформації, є складовими інформаційних відносин; і лише ті з них, що регулюються інформаційно-правовими нормами, є об'єктом інформаційних правовідносин. Автори ж залишають цю особливість інформації поза увагою. Саме тому, аби виділити інформацію, що є об'єктом безпосередньо правовідносин, бажаним було б вказати на її правову регламентацію.

Недолік попередніх визначень відсутній у визначенні В. С. Цимбалюка. Він зазначає, що інформаційні правовідносини – це правовідносини щодо створення, фіксації, поширення, пошуку, отримання (одержування), зберігання інформації в розумінні її ресурсом суспільної діяльності, що обробляється із застосуванням різних технологій (способів, засобів, методів) об'єктивізації [43, с. 6]. В цьому визначенні автор розкриває суть інформації, вказуючи, що вона є об'єктом правовідносин, тим самим знімає питання вказівки на правову регламентацію. Автор намагався дати виключний перелік процесів, коли інформація може бути об'єктом інформаційних правовідносин. Вважаємо, що зазначати всі можливі процеси обігу інформації в визначенні правовідносин де вона є лише об'єктом, недоречно. Однак, якщо автор вважає це за потрібне, тоді бажаним було б доповнити перелік двома суспільно важливими процесами обігу інформації, а саме охороною та її захистом. Крім того, виникає сумнів щодо необхідності посилання у визначені правовідносин на технології обробки інформації.

Загалом, щодо визначення інформаційних правовідносин через об'єкт, вважаємо, що розкриття правовідносин лише через один їх елемент, навіть якщо це особливий об'єкт інформаційних правовідносин – інформація, не розкриває повного змісту цієї категорії.

Наступна група науковців визначаючи поняття інформаційні правовідносини пов'язує його з суб'єктом цих правовідносин.

О. І. Яременко визначає «інформаційні правовідносини – як суспільні відносини, які регулюються нормами права і виникають, розвиваються та припиняють свою дію в інформаційному просторі між суб'єктами права, які наділені інформаційними правами та обов'язками» [61, с. 158].

А. Гевлич [19] стосовно інформаційних правовідносин зазначає, «що вони виникають із приводу реалізації основних інформаційних прав та інтересів громадян України, інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері».

Дані визначення вписуються в класичну форму визначення правовідносин (як суспільних відносин, урегульованих нормою права, учасники яких мають суб'єктивні юридичні права та обов'язки) [62, с. 201], однак не враховують специфіку інформаційних правовідносин, а саме, існування особливого об'єкта цих правовідносин. Натомість автори підміняють інформацію як об'єкт інформаційних правовідносин поняттями «інформаційна сфера» та «інформаційний простір».

На думку інших авторів [63, с. 327] інформаційно-правові відносини є врегульовані нормами права відносини, за яких один суб'єкт (фізична або юридична особа) має право вимагати від іншого суб'єкта отримання певної інформації, а другий – зобов'язаний передати першому певний вид інформації.

З цим визначенням досить важко погодитись, оскільки автор зводить інформаційні правовідносини до лише обміну інформацією, залишаючи за межами визначення інші процеси обігу інформації (створення, фіксація, поширення, пошук, отримання, зберігання, охорона, захист), які, беззаперечно, також складають зміст цих правовідносин.

Проведений аналіз вищевикладених визначень дає можливість зробити висновок, що в понятті інформаційних правовідносин повинно бути відображено органічну взаємодію об'єкта та суб'єкта правовідносин на підставі норми права.

Найбільш близькими до нашого розуміння інформаційних правовідносин є визначення дане Д. Ю. Шпеновим та О. В.Синєоким.

О. В. Синєокий визначає «інформаційні правовідносини як суспільні відносини, які виникають під час створення, розподілу та використання інформації та врегульовані нормами інформаційного права, учасники якого володіють відповідними юридичними правами та обов'язками» [64, с. 98],

Його визначення охоплює і об'єкт, і суб'єкт, і правову складову. Однак не можна погодитись з автором, що інформаційні відносини це суспільні відносини, які регулюються нормами лише інформаційного права. На сьогодні, напевно, не існує жодної сфери суспільних відносин, частиною якої не були б інформаційні відносини. Зважаючи на таку соціальну важливість і всеохоплення, держава намагається визначити міру можливої та належної поведінки учасників інформаційних відносин через правові норми. Зважаючи на те, що інформаційні відносини складають виокремленні групи суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності. то й їхнє правове регулювання відбувається не лише нормами інформаційного права, але й нормами конституційного, адміністративного, цивільного права та ін.

Д. Ю. Шпенов [21, с. 6] у своєму дисертаційному дослідженні «Інформаційні правовідносини» дає власне визначення інформаційних правовідносин «як врегульованих правом і охоронюваних державою суспільних відносин, що виникають у процесі виробництва, збирання, отримання, зберігання, перетворення, пошуку, передачі, поширення, споживання інформації, а також функціонування інформаційної інфраструктури, учасники яких виступають носіями інформаційних прав і обов'язків».

В цьому визначенні найбільш повно враховано ознаки відносин, що підпадають під визначення інформаційних правовідносин. Однак виникає питання щодо позиції автора відносно того, що інформаційні правовідносини лише виникають у процесі обігу інформації, а як же ж стосовно тих відносин які змінюються чи припиняються відносно інформації. Наприклад, у разі ненадання, несвоєчасне надання посадовими особами центральних і місцевих органів виконавчої влади інформації, необхідної для здійснення оцінки фіскальних ризиків центральному органу виконавчої влади, що забезпечує

формування та реалізує державну фінансову і бюджетну політику (стаття 164-19 КУпАП України). В результаті такої ситуації не виникає нових відносин, а йде зміна (порушення) уже існуючих. Також можна навести приклад припинення інформаційних правовідносин. Рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України №133/2017 [65] «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», інтернет-провайдерам заборонено надання послуг з доступу до російських сервісів «Mail.ru» і «Yandex», а також соціальних мереж «Вконтакте» та «Однокласники» з міркувань безпеки за поширення фейкових новин і пропаганди країни-агресора.

Ці відносини, беззаперечно, є правовідносинами в інформаційній сфері та повинні бути враховані при формулюванні поняття «інформаційні правовідносини».

Отже, здійснений нами формально-юридичний, логіко-семантичний, догматичний та герменєвтичний аналізи визначень поняття «інформаційні правовідносини» в юридичній літературі дає можливість сформулювати власне визначення інформаційних правовідносин.

Інформаційні правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації між суб’єктами, що наділені інформаційними правами й обов’язками.

1.2. Особливості механізму правового регулювання інформаційних відносин

Відмінною особливістю правового регулювання є наявність у нього специфічного механізму. Механізм правового регулювання є сукупністю правових засобів, способів і форм, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини, з метою досягнення бажаного правопорядку.

Будучи фундаментальною категорією, механізм правового регулювання неодноразово ставав об'єктом дослідження. В радянській юридичній науці цим питанням приділяли увагу такі відомі вчені, як: О. М. Вітченко, В. О. Шабалін, Л. С. Явіч та ін. Не згасає науковий інтерес до проблем механізму правового регулювання і сьогодні. У сучасному правознавстві цією проблематикою займаються такі науковці як: А. О. Абрамова, А. І. Бобилєв, С. В. Бобровник, М. М. Новікова, О. Ф. Скакун та ін.

Проблематика механізму правового регулювання не тільки була і є, але й завжди буде актуальною. Суспільні відносини не стала величина, і під впливом політичних, економічних та інших факторів вони постійно змінюються, удосконалюються, перетворюються, що потребує від держави постійного відслідковування цих змін, з метою кореляції засобів правового впливу, для ефективного регулювання цих відносин та встановлення відповідного правопорядку між їхніми суб'єктами.

Особливо наочно це прослідковується стосовно інформаційних відносин. Ще кілька десятків років тому питання необхідності правового регулювання інформаційних відносин як окремого виду суспільних відносин взагалі не виникало. Регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, зводилось до точкового регулювання, а саме визначення статусу інформації (відкрита, з обмеженим доступом чи цілком таємна) та відповідальності за порушення правил користування нею.

Швидкий розвиток інформаційних технологій, становлення інформаційного суспільства виокремило інформаційні відносини як окремий вид суспільних, що мають надзвичайно великий вплив у всіх сферах суспільного життя. Відсутність регулювання цих відносин спричиняло негативні наслідки на конкретну особу, державу і суспільство в цілому. Виникла необхідність швидкого реагування держави через прийняття цілої низки правових норм, аби забезпечити введення інформаційних відносин у її правове поле.

Крім того, інформаційні відносини еволюціонували і стали невід'ємною частиною конституційних, адміністративних, фінансових, цивільних та інших відносин, що потягнуло за собою регулювання їх правовими нормами відповідних галузей.

Початок ведення інформаційної війни проти нашої держави зумовив необхідність перегляду окремих підходів до розуміння механізму правового регулювання інформаційних відносин, які спрямовані вже не стільки на врегулювання відносин, скільки на охорону і захист.

Зі зміною влади в Україні різко змінились орієнтири подальшої побудови взаємовідносин між громадянами і чиновниками. Анонсований владою проект «Держава у смартфоні» спрямовує зусилля держави на усунення чиновника як ланки в наданні громадянам певних адміністративних послуг (починаючи з отримання певної довідки та закінчуючи оформленням пенсії чи отриманням певного дозволу на зайняття певним видом діяльності). Цифровізація на сьогодні – це пріоритетний напрямок державної політики, саме тому для формування та реалізації стратегії в даній сфері було створено профільне Міністерство цифрової трансформації.

Міністерство, відповідно до прийнятого Положення, відповідатиме за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, впровадження електронних та адміністративних послуг, електронних довірчих послуг, а також займатиметься розвитком цифрових навичок громадян тощо.

Враховуючи всі ці фактори, можемо стверджувати, що існує нагальна потреба в подальшому комплексному вивченні механізму правового регулювання інформаційних відносин, а також його особливостей саме в цій сфері відносин.

Поняття механізму правового регулювання як загальнотеоретичного явища обгрунтовується теоретиками держави і права. Так, є трактування механізму правового регулювання як «системи правових засобів, організованих найбільш послідовним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права» [66]. Має власне поняття механізму правового регулювання і В. Н. Хропанюк (про, що зазначає у своєму дослідженні А. Андрєєв), а саме – як систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється упорядкованість суспільних відносин [67, с.125–128].

Найбільш цікаві судження з цього приводу висловив С. С. Алексєєв. Так, у своїх роботах він по-різному підходить до визначення категорії «механізм правового регулювання». В роботі «Механізм правового регулювання в соціалістичній державі» 1966 року він дає визначення поняття механізму правового регулювання в широкому розумінні, а саме «взяту в єдності всю сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини» [68, с.30]. Це визначення, за рахунок використання вислову «всю сукупність юридичних засобів», можна швидше розуміти, як визначення механізму правового впливу, ніж правового регулювання.

В роботі «Проблеми теорії права» 1977 року вчений визначає механізм правового регулювання як взяту в єдності систему правових засобів (юридичних норм, правовідносин, актів), за допомогою яких здійснюється правовий вплив на суспільні відносини [69, с.153]. У цьому визначенні автор виходить з вузького розуміння поняття та з «усієї сукупності юридичних засобів» залишає лише норми, відносини та акти. Такий підхід, на нашу думку, повною мірою відображає способи регулювання відносин правом і не охоплює правовий влив без нормативного закріплення, а тому є механізмом правового регулювання, а не

механізмом правового впливу. Досліджуючи механізм правового регулювання інформаційних відносин, ми будемо виходити саме з вузького розуміння механізму правового регулювання.

В теорії [70] виділяють основні ознаки механізму правового регулювання які відображаються та конкретизуються в ознаках механізму правового регулювання інформаційних відносин, а саме:

1) він є частиною механізму соціального регулювання інформаційних відносин;

2) діє з метою подолання перешкод, для задоволення інтересів суб'єктів права у сфері інформаційних відносин;

3) це взаємопов'язана та взаємодіюча система впливу на інформаційні правовідносини;

4) об'єднує всі явища правової дійсності:

– засоби (норми права, суб'єктивні права й обов'язки, що об'єктивовані у правових актах);
– способи (дозвіл, зобов'язання, заборони);
– форми (дотримання, виконання, використання, застосування);

5) є динамічною частиною правової системи суспільства – він призначений для приведення в дію необхідних елементів правової системи у сфері інформаційних відносин;

6) результатом його дії є встановлення правопорядку в інформаційній сфері.

Отже, механізм правового регулювання інформаційних відносин можна визначити, як взаємопов'язану систему правових засобів, способів та форм, організованих найбільш послідовним чином, з метою задоволення інтересів суб'єктів інформаційних відносин та встановлення правопорядку в інформаційній сфері.

Структурно механізм правового регулювання будь-яких суспільних відносин складається з однакових чстин, однак регулювання певною сферою має свою специфіку, яка безпосередньо проявляється в елементах цього механізму. Для того, щоб зрозуміти особливості механізму правового регулювання

інформаційних відносин, необхідно з'ясувати, які взаємозв'язки існують між окремими елементами його змісту, а також виявити їхні специфічні форми вияву.

Серед теоретиків права [71] немає також єдиного погляду на внутрішню структуру механізму правового регулювання, тобто на систему правових засобів.

С. С. Алексєєв вважає, що механізм правового регулювання складається з трьох основних елементів або частин: юридичних норм, правових відносин і актів реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків [68, с.34]. Певні автори цілком обґрунтовано додають до них юридичний факт і охоронний правозастосовний акт [66]. В. А. Шабалін називає в якості самостійного елементу механізму правового регулювання – законність [72, с.124, 125] і правосвідомість. Стадії і елементи механізму правового регулювання в деякому сенсі поєднують з процесом правового регулювання в суспільстві [73, с.355-371]. Окремі вчені [74] виділяють, крім зазначених вище (норм, відносин і актів реалізації), ще один елемент – акти застосування права, які складають владні дії компетентних органів, що забезпечують виникнення правовідносин, які проводять вимоги норм права в життя, гарантують здійснення прав і обов'язків. Інші науковці [75] додають до них ще й правосвідомість, законність як нематеріальні елементи.

Т. І. Тарахонич пропонує виокремлювати два способи визначення елементів механізму правового регулювання. Перший з них – це широкий підхід, відповідно до якого механізм охоплює значну сукупність елементів, які беруть участь у процесі впорядкування суспільних відносин, а саме: а) норми права; б) нормативно-правові акти; в) юридичні факти; г) правовідносини; ґ) тлумачення; д) реалізація права; е) законність; є) правосвідомість; ж) правова культура; з) правомірна поведінка; и) протиправна поведінка; і) юридична відповідальність. Другий спосіб розгляду елементної будови механізму правового регулювання є вузьким та включає тільки ті елементи, які складають основу регулятивної функції права. Серед них виділяють норми права, нормативно-правові акти, правовідносини, реалізацію права, законність [76, с. 105-106].

Беручи до уваги висловлені в загальній теорії права міркування, Ю. В. Кривицький вважає за можливе виділити основні елементи механізму правового регулювання, які відповідають стадіям правового регулювання: 1) видання норм права та їхня загальна регулююча дія на суспільні відносини (правова регламентація суспільних відносин); 2) виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у конкретних суб'єктів права на основі дії правових норм та їх реалізація в конкретних правовідносинах, коли ці права та обов'язки здійснюються ними на практиці, втілюються в їхній фактичній поведінці. Як факультативні стадії правового регулювання пропонує розглядати застосування та офіційне тлумачення норм права [77, с. 74-79].

В межах нашого дослідження нас більше цікавлять особливості механізму правового регулювання саме в інформаційних відносинах, а його структуру ми розглядатимемо як певну базу (каркас) для більш глибокого дослідження особливостей. Тому ми не будемо детально зупинятись на аргументації необхідності виділення чи ні певних елементів у структурі механізму правового регулювання інформаційних відносин, а візьмемо за основу трьохелементний поділ, у межах вузького розуміння його структури, який характерний для правових систем всіх юридичних типів. Ми розглядатимемо механізм правового регулювання інформаційних відносин як сукупність трьох основних елементів – правових норм, правових відносин та актів реалізації прав і обов'язків. Ці елементи охоплюють весь процес регулювання нормами права інформаційних відносин.

Норма права – це головна складова механізму правового регулювання інформаційних відносин, бо регулюючий вплив з боку держави в інформаційній сфері можливий лише в межах. встановлених у самій нормі. Саме нормою встановлюється бажана модель поведінки в інформаційній сфері. На основі норми права виникають відносини, в яких за наявності юридичних фактів бажана модель поведінки конкретизується в права і обов'язки суб'єктів інформаційних правовідносин. Юридичні факти в інформаційних правовідносинах – це конкретні життєві обставини, з якими норми права

пов'язують виникнення, зміну чи припинення суб'єктивних юридичних прав та обов'язків в інформаційній сфері. Фактична поведінка суб'єктів інформаційних правовідносин відображається в актах реалізації прав і обов'язків, відповідно до яких наступає певний результат. Саме реалізація прав і обов'язків завершує дію механізму правового регулювання [70] інформаційних відносин тобто досягнення реальної поведінки на яку було спрямоване правове регулювання в сфері обігу інформації.

Отже, інформаційно-правові норми мають ті ж характерні ознаки, що і інші правові норми, а це державно-владна природа, загальнообов'язковий характер, формальна визначеність, структура, а також закладений державою бажаний алгоритм поведінки суб'єктів правовідносин, що деталізується через прописані в нормі права і обов'язки, виконання яких забезпечується примусовою силою держави. Однак основною особливістю інформаційно-правових норм є те, що вони виникають у сфері обігу інформації з приводу реалізації інформаційних прав і свобод. Ця особливість знаходить своє продовження та реалізацію в комплексності та всеохоплюючому впливі інформаційно-правових норм на всі галузі права. Жодні суспільні відносини, що регулюються будь-якою галуззю права, не можуть повноцінно функціонувати без інформаційної складової, а тому потребують регулювання інформаційно-правовою нормою. (Цей аспект буде розкрито в розділі 2 дисертаційного дослідження)

Наступною складовою механізму правового регулювання відносин в інформаційній сфері є інформаційні правові відносини, регулятором яких є інформаційно-правові норми.

Виникнення інформаційних відносин потребує наявності юридичного факту, з яким інформаційно-правова норма пов'язує виникнення, зміну чи припинення цих правовідносин. Цей класичний підхід дає підстави науковцям [78, с.480] стверджувати, що інформаційні відносини (інформаційні за змістом) можуть існувати виключно у формі правовідносин. З цим погодитись дуже складно. З даного твердження випливає логічний висновок, що інформаційні відносини і інформаційні правовідносини рівнозначні за об'ємом і змістом.

Однак не потрібно забувати, що інформаційні правовідносини є похідними від інформаційних відносин. Особливістю останніх є наявність як фактичної (реальної) так і віртуальної складової. Норма ж права не може врегульовувати віртуальні відносини, а тому її дія поширюється лише на реальну складову інформаційних відносин. Саме для того, щоб встановити межі охоплення інформаційних відносин правовим полем, потрібно дослідити структурні елементи інформаційних правовідносин та проаналізувати особливості механізму правового регулювання цих відносин.

Структурними елементами інформаційних правовідносин, як і будь-яких правовідносин є об'єкт – як матеріальні чи не матеріальні блага відносно яких виникають правовідносини, суб'єкт – як учасники цих правовідносин та юридичний зміст – як права і обов'язки сторін.

Правовідносини в інформаційній сфері завжди виникають у зв'язку з інформацією чи щодо неї, тому основною категорією правового регулювання інформаційних правовідносин, безумовно, є категорія «інформація».

Інформація є абстрактним поняттям і має різні значення в різних галузях життєдіяльності людини. З філософської точки зору інформація – це особлива енергетична субстанція, що забезпечує зв'язок та взаємозалежність елементів природного, соціального та духовного походження [79, с. 25]. В інформатиці інформація – це дані в формалізованому вигляді (в цифровій формі), що дозволяє автоматизувати її збір, зберігання, передачу і подальшу обробку [80, с. 495]. В юриспруденції – це будь-які відомості, повідомлення, дані, незалежно від їх оформлення, тобто це матеріальні або нематеріальні об'єкти, які беруть участь в будь-яких відносинах [81, с. 56]. Основоположник кібернетики Норберт Вінер дав таке визначення інформації в теорії управління: «Інформація – це позначення змісту, отримане нами із зовнішнього світу в процесі пристосування до нього нас і наших почуттів» [82].

Однак, попри часте використання терміна «інформація», існує незначна кількість наукових досліджень його змісту і як явища, і як об'єкта відносин в

інформаційній сфері. Крім того, не вироблено єдиного, уніфікованого визначення інформації.

Поняття «інформація» пішло від латинського слова «informātiō» роз'яснення, уявлення, поняття про щось; «informare» ознайомлення, зображення, інформування, повідомлень відомостей, навчання [83, с. 4]. У словнику української мови наводиться визначення інформації як: 1) відомості про навколишній світ та процеси, які в ньому протікають, що сприймаються людиною або спеціальним пристроєм; 2) відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність та ін., повідомлення про щось [84, с. 98-99]. Виходячи з етимології поняття, в загальному розумінні, інформація – це відомості про навколишній світ, які сприймаються людиною або спеціальним апаратом, машиною [85]. За визначенням ЮНЕСКО, інформація – це універсальна субстанція, що пронизує всі сфери життєдіяльності людини, яка є провідником знань і вмінь, інструментом спілкування, взаєморозуміння і співпраці, а також створення стереотипів мислення і поведінки.

Потрібно зазначити, що зміст поняття інформація постійно змінюється і трансформується під впливом наково-технічного прогресу та соціальних змін. Раніше інформація існувала як форма сприйняття оточуючого світу та в більшості здійснювала такі функції [86, с. 26], як: інтегруючу тобто об'єднувала членів певного суспільства; комунікативну – забезпечувала спілкування між членами суспільства; пізнавальну, тобто була засобом пізнання об'єктивної реальності, формування та передачі отриманих знань.

Роль і значення інформації постійно зростали, що пов'язано з її специфічною особливістю, а саме: це реально єдиний ресурс у природі, який з часом тільки накопичується і зростає. О. П. Сєргєєв виділив ознаки, притаманні інформації, що розкривають її неординарну та неповторну природу, а саме: нематеріальна природа інформації як явища ідеального світу; неспоживаність тобто при використанні інформація не втрачає своїх якостей і не зменшується в об'ємах; несхильність до матеріального старіння, можливість лише морального старіння; можливість практично необмеженого тиражування і перетворення

форм фіксації [87]. В результаті на сьогодні інформація – це не тільки взаємопов'язуюча ланка в суспільних процесах, а реально потужний ресурс, що іноді цінніший від природних чи навіть фінансових ресурсів. Усе вищенаведен, підкріплене швидким розвитком інформаційних технологій, спонукало до виокремлення інформації як окремого об'єкта новоутворених інформаційних відносин, а згодом і правового його оформлення.

Основи для вивчення об'єкта інформаційних правовідносин різною мірою закладені такими науковцями, як: А. П. Дудін, О. В. Єрмолаєва, О. С. Йоффе, В. І. Жуков, П. М. Рабінович, В. О. Копилова, Л. М. Шестопалова та інші.

Загальним об'єктом правового регулювання, на думку багатьох учених, є суспільні відносини. Норми права і правовідносини, що складаються на їх основі, опосередковують не всі, а лише окремі види, фрагменти, ділянки, сфери цих відносин [88, с. 277]. Дане твердження в повній мірі відноситься і до відносин в інформаційній сфері. Як було доведено вище, інформаційні правовідносини є лише частиною інформаційних відносин, а тому об'єкт інформаційних правовідносин не повинен виходити за межі об'єкта інформаційних відносин, але різниця між ними є, і вона полягає у ступені конкретизації. Тому постає питання, що саме в загальному об'єкті інформаційних відносин обмежується правовим регулюванням і виступає фактичним об'єктом інформаційних правовідносин.

В інформаційних відносинах об'єктом виступає інформація в широкому розумінні, а саме: «інформація – це сприйняття і розуміння людиною характеристик навколишнього світу в усьому його розмаїтті, що виникає в процесі пізнання останнього і дозволяє на основі пізнання і виміру властивостей предметів, явищ, процесів, фактів і відображення їх у різних формах сприйняття відрізняти їх ознаки, елементи, значення і встановлювати зв'язки і залежності всього різноманіття прояву матеріального, духовного, ідеологічного світу» [79, с. 25].

З визначення зрозуміло, що весь цей спектр знань, вмінь і досвіду людського суспільства їх появу, зміну, збереження та передачу не під силу регулювати чи контролювати жодному суб'єкту і також державі. Однак існує

певна частина інформації стосовно особи, держави, суспільства, яка потребує регулювання і охорони. Крім того існує інформація яка становить загрозу для особи, держави і суспільства, а тому дані суб'єкти потребують захисту від неї.

Розуміння об'єкта інформаційних правовідносин та його меж в об'єкті інформаційних відносин є дискусійним питанням і різними науковцями трактується по-різному. Відсутність єдиного бачення спричинене тим, що дане питання досліджується не в комплексі, а стосовно досліджуваного аспекту інформації (як об'єкта інтелектуальної власності [27], як об'єкта діяльності засобів масової інформації [89, 90, 91], як об'єкта правового інформування [92,93], як об'єкта забезпечення безпеки держави [94,95] та ін.). Однак всі ці напрацювання є гарним підґрунтям для подальшого дослідження цієї категорії.

Є, звичайно, і більш узагальнені визначення об'єктаа інформаційних правовідносин, які умовно можна поділити на чотири підходи:

1) класичний – його представники Д. О. Перов та О. П. Климентьєв виділяють об'єкт як матеріальне благо, стосовно якого суб'єкти вступають в ті чи інші правовідносини [96, с. 82]. Дане визначення в межах теорії права є класичним але не відображає специфіку досліджуваного об'єкта і не конкретизує його;

2) моністичний – на переконання представників даної точки зору існує єдиний загальний об'єкт для всіх інформаційних правовідносин – інформація [97]. Таке визначення не лише не конкретизує об'єкт інформаційних правовідносин, але й прирівнює його до загального об'єкта інформаційних відносин. О. М. Селезньова [98, с. 183-186] наголошує, що даний підхід прямо закріплено і на законодавчому рівні, а саме «об'єктом інформаційних відносин є інформація» ч. 2. ст. 4 Закону «Про інформацію» [9]. Однак, в Законі інформація визнається об'єктом саме інформаційних відносин, а не правовідносин. Така підміна понять веде до неможливості розмежування відносин, на які держава має право здійснювати свій вплив, і відносин поза межами її впливу;

3) множинний – його представники визнають об'єктом інформаційних правовідносин і інформацію, і все, що дотичне до неї. Так, науковці визначають

об’єктами інформаційних відносин «об’єкти, у зв’язку з якими суб’єкти вступають в інформаційні правовідносини» і пропонує вважати такими документовану інформацію, інформаційні продукти і послуги, виключні права, елементи інформаційної безпеки (інформаційні права і свободи особи, стан захищеності особи, захищеність інформації, інформаційні ресурси, інформаційні продукти тощо), інформаційні технології і засоби їх забезпечення (в тому числі програми для електронно-обчислюваних машин), інші об’єкти в інформаційній сфері» [99]. За логікою даного підходу інформація як явище існує окремо і окремо від неї існують інформаційні технології, інформаційна безпека, інформаційні ресурси тощо, що в сукупності дає об’єкт, інформаційних правовідносин. В результаті ми не тільки не можемо чітко визначити об’єкт ми ще й змішуємо з загальним об’єктом, розширивши його до безмежності;

4) інформаційно-похідний – де основним об’єктом інформаційних відносин визнається інформація і похідні від неї категорії: інформаційні ресурси, технології та комунікації [79, с.26]. До цього підходу можна віднести і твердження, що об’єкт інформаційних правовідносин – це інформація у різних її проявах. Так, О. О. Городов під об’єктами інформаційних правовідносин розуміє блага, які існують у формах інформації, документованої інформації та інформаційних систем, з приводу яких виникає і здійснюється діяльність учасників цих правовідносин. При цьому інформація є благом особливого роду, а документована інформація та інформаційні системи –матеріальними благами [100, с. 51–52]. Цей підхід відрізняється від попереднього лише тим, що всі категорії, які функціонують з інформацією, визнаються не самостійними явищами, а похідними від інформації. Тобто, по суті, даний підхід є моністичним але з певним уточненням і конкретизацією.

На нашу думку, коли ми ведемо мову про об’єкт інформаційних правовідносин, то потрібно чітко розуміти, що ми маємо на увазі певну частину організованої чи систематизованої інформації, правове регулювання якої визначено законодавством. Не вся інформація є об’єктом правового регулювання з боку держави, а лише та, щодо якої в законодавстві визначено правовий режим

як особливий порядок правового регулювання, який виражається в певному поєднанні юридичних засобів і який створює бажаний соціальний стан та конкретний ступінь сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів інформаційних правовідносин. Така частина інформації складає поняття інформаційного ресурсу, що захищається законом як і ніші ресурси держави, а саме держава нормативно визначає право власності на окремі документи чи їх сукупність, встановлює порядок доступу до них, а також порядок документування, збереження та правового захисту як самих ресурсів так і інформації в них.

Саме тому ми стверджуємо, що об'єктом інформаційних відносин є інформація, а об'єктом інформаційних правовідносин – інформаційні ресурси. Розуміння даного поняття починалось з того, що інформаційний ресурс зводився до сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо). Згодом його зміст трансформувався до систематизованої інформації або знань, що мають цінність у певній предметній галузі і можуть бути використані людиною в своїй діяльності для досягнення певної мети. Як бачимо, поняття інформаційних ресурсів набуває все більшого значення і трансформується відповідно до змін в інформаційній сфері.

Під інформаційним ресурсом на сьогодні розуміють:

– систематизована інформація або знання, що мають цінність у певній предметній сфері і можуть бути використані людиною в своїй діяльності для досягнення певної мети [101];
– сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо) [102];
– всі види діяльності, пов'язані з інформаційним ресурсом в якості предмета діяльності (продукту інтелектуальної, виробничої чи будь-якої соціальної діяльності) [103, с. 35];
– види діяльності, пов'язані зі створенням і використанням інформаційних технологій та їх складових, з використанням засобів зв'язку для комунікації інформації [104];

– управління в сфері роботи з інформаційними технологіями (інформаційна технологія – цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації, незалежно від місця їх розташування [105]);
– забезпечення безпеки в сфері інформації та інформатизації [106];
– реалізація юридичної відповідальності в галузі інформації, інформатизації, телекомунікації та інших сферах, пов'язаних з інфосферою [79, с. 24].

Узагальнюючи, можемо стверджувати, що поняття «інформаційний ресурс» потрібно розуміти як інтегровану сукупність знань та інформаційних технологій. Саме таке розуміння інформаційних ресурсів дає можливість виокремити частину інформації з загального об'єкта інформаційних відносин і окреслити межі державного регулювання в інформаційній сфері. Тобто об'єктом інформаційних правовідносин є лише та частина інформації, що підлягає правовому регулюванню з боку держави.

Підтвердженням даного твердження може слугувати Закон України «Про інформацію» [9]. В цьому Законі дається визначення різних видів інформації (інформація про фізичну особу (ст 11), інформація довідково-енциклопедичного характеру (ст 12); інформація про стан довкілля (екологічна інформація) (ст 13); інформація про товар (роботу, послугу) (ст 14); науково-технічна інформація (ст 15); податкова інформація (ст 16); правова інформація (ст 17); статистична інформація (ст 18); соціологічна інформація (ст 19)) і після визначення стосовно кожного з них вказує в яких актах законодавства визначено їх правовий режим. До прикладу, в ч. 2 ст 16 Закону України «Про інформацію» [9] закріплено, що правовий режим податкової інформації визначається Податковим кодексом України та іншими законами.

Отже, об'єкт інформаційних правовідносин, тобто інформаційний ресурс – це організована сукупність інформації, інформаційних продуктів, технологій та інформаційних комунікацій, з визначеним правовим режимом, які призначені для інформаційного забезпечення життєдіяльності людини, суспільства та держави.

Саме визначення державою правових режимів для інформаційних ресурсів визначає комплекс юридичних засобів реалізації механізму правового регулювання відносин пов'язаних з обігом інформації.

Наступною складовою інформаційних правовідносин є суб'єкт.

Визначення суб'єкта інформаційних правовідносин відповідає загально прийнятій формі, а саме – це індивідуальні чи колективні суб'єкти права, які беруть участь в інформаційних правовідносинах та реалізують свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Потрібно відмітити, що в українському законодавстві відсутній термін «суб'єкт інформаційних правовідносин». Натомість застосовуються два дотичні терміни – «суб'єкт інформаційних відносин» і «суб'єкт відносин у сфері інформації».

Термін «суб'єкт інформаційних відносин» використовується в Законі України «Про інформацію» [9]. Зокрема, в ч.1. ст. 4 зазначено перелік суб'єктів інформаційних відносин хоча по сутті це перелік саме суб'єктів інформаційних правовідносин. Як нами було доведено раніше, інформаційні відносин поняття ширше за інформаційні правовідносини і, крім останніх, включають в себе віртуальні відносини. Така підміна понять спричинена тим, що цей Закон приймався в 1992 році, а тоді питання віртуальності інформаційних відносин взагалі не стояла. Віртуальність інформаційних відносин набрала своєї актуальності лише з виникненням мережі «Інтернет» (Всесвітня павутина була повністю розроблена і запущена в дію 1991 році) та глобального її поширення. Тому існуючі, на той час, відносини в інформаційній сфері, за аналогією з відносинами в інших сферах (цивільних, трудових, адміністративних та ін.), прирівнювались до інформаційних правовідносин.

На сьогодні ст. 4 Закону України «Про інформацію» [9] вважаємо морально застарілою. Тому вбачається доречним внести зміни до цієї статті привівши її у відповідність з сьогоднішніми реаліями. Зробити це можливо двома шляхами: перший, доповнити перелік суб'єктів інформаційних відносин в ч.1 ст. 4 Закону України «Про інформацію» [9] віртуальним суб'єктом; другий залишити перелік

суб'єктів незмінний, але змінити назву статті з «Суб'єкти і об'єкт інформаційних відносин» на «Суб'єкти і об'єкти інформаційних правовідносин».

Термін, який також застосовується в законодавстві відносно суб'єктів інформаційних правовідносин – це «суб'єкт відносин у сфері інформації». Ч.2 ст. 200 ЦК містить таку норму «Суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями». В цьому випадку законодавець відійшов від прив'язки щодо статусу відносин і, тим самим, відкрив поле для визнання суб'єктами цивільних правовідносин і реальних (безпосередньо суб'єктів інформаційних правовідносин) і віртуальних суб'єктів інформаційних відносин. (Більш детально це питання буде розглянуто в розділі 2)

Не можна обійти увагою і те, що частину інформаційних правовідносин складають відносини в мережі «Інтернет» (інтернет-відносини). Особливий інтерес викликає точка зору І Л. Бачило. Серед правовідносин в інформаційній сфері професорка виділяє «віртуальні зв'язки в інтернеті» і «так звані віртуальні відносини», які від звичайних правовідносин відрізняються тим, що, «по-перше, формуються та реалізуються на основі інформаційних технологій з мінімальним потенціалом традиційних документованих ресурсів і, по-друге, відбуваються між віртуальними суб'єктами» [107]. Законодавство не визнає віртуальних суб'єктів як суб'єктів правовідносин, тому вони залишаються лише суб'єктами інформаційних відносин. Відносини, що формуються та реалізуються на основі інформаційних технологій з мінімальним потенціалом традиційних документованих ресурсів і складають розуміння реальної частини віртуальних інтернет-відносин і правовідносин. Останні визначають як частину відносин у віртуальному просторі, учасниками яких є носії суб'єктивних прав та обов'язків у Інтернет [108, с. 8]. Специфіка «інтернет-відносин», з огляду на особливості їхнього суб'єктного складу, визначається низкою чинників: невизначеністю місцезнаходження сторін, що зумовлює можливі проблеми з правом, що застосовується, а також з реальним виконанням зобов'язань; складністю ідентифікації учасників цих відносин; існуванням віртуальних організацій;

залежністю відносин між учасниками мережі від відносин з інформаційними провайдерами. Таким чином, існує проблема визначення суб'єктного складу правовідносин, що виникають у цифровому середовищі [109, с. 29], що викликано, в першу чергу, законодавчою невизначеністю та науковим ігноруванням таких відносин. Законодавець, як і науковці, повинні усвідомити, що настільки швидкий розвиток інформаційних технологій в найближчому майбутньому сформує, крім світу реальних суб'єктів, світ віртуальних суб'єктів в інформаційно-віртуальному просторі. І традиційна система права, що виписана і ефективно працює лише з реальним суб'єктом, змушена буде змінюватись, однак вже постфактум.

Стосовно суб'єктів інформаційних правовідносин то, як зазначалось вище, їх перелік передбачений ч.1 ст. 4 Закону України «Про інформацію» [9], а саме: фізичні особи; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень. Їх умовно можна поділити на індивідуальні, колективні в владні.

Досить дивним є відсутність в цьому переліку держави як окремого суб'єкта інформаційних правовідносин. Поділяємощодо цього думку Д. О. Перова, який зазначив, що недоречним було вилучення з переліку такого суб'єкта, як держава, оскільки саме держава бере безпосередню участь у даному виді відносин, на неї покладено обов'язок визначення та здійснення контролю за реалізацією інформаційної політики, саме держава в особі її уповноважених органів створює нормативну базу для регулювання інформаційних відносин та ін. [110, с. 73]. Незважаючи на відсутність даного суб'єкта в переліку, держава, окрім опосередкованого впливу, безпосередньо виступає в інформаційні правовідносини, що обумовлюється широким колом повноважень держави в інформаційній сфері у відносинах з іншими державами (зокрема офіційні, дипломатичні звернення і запити).

Необхідність доповнення ч.1 ст. 4 Закону «Про інформацію» [9] державою як суб'єктом інформаційних відносин і інформаційних правовідносин викликана також і реаліями сьогодення. Інформаційна війна, що ведеться проти нашої держави, реально несе загрозу державній безпеці. Державна безпека, за п.4 ч.1 ст.

1 Закону України «Про національну безпеку» [111], – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру. В ч.4 ст. 3 цього ж Закону [111] уточнюється, що інформаційна безпека та кібербезпека є невід'ємними складовими державної політики у сфері національної безпеки і оборони. Тобто певна інформація може завдати шкоди державі як конкретному суб'єкту, а саме її територіальній цілісності чи державному суверенітету, тому не визнання держави де-юре суб'єктом інформаційних правовідносин потребує негайного врегулювання.

Стосовно індивідуальних суб'єктів інформаційних правовідносин то законодавець вказав саме фізичні особи, тобто без прив'язки до громадянства як певного зв'язку з державою. Отже під індивідуальним суб'єктом за українським законодавством, потрібно розуміти фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства.

Колективний – це суб'єкт, що наділений інформаційними правами й обов'язками, вступає в відносини з іншими суб'єктами як єдине ціле як персоніфікована особа. Колективний суб'єкт включає юридичних осіб та об'єднання громадян. Під колективним суб'єктом потрібно розуміти не тільки специфічні установи і організації, такі як: інформаційні агентства, засоби масової інформації, провайдери інформаційних автоматизованих мереж, статистичні установи, видавництва, телерадіокомпанії, архівні установи, але й всі інші підприємства, установи й організації різних форм власності. Потребує уточнення і термін «об'єднання громадян». На час прийняття Закону «Про інформацію» [9] під «об'єднанням громадян» розуміли зафіксоване в ч.1 ст.1 Закону України «Про об'єднання громадян» [112] від 16.06.1992 р. № 2460-XII, що об'єднанням громадян є добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Однак, у 2012 році після прийняття Закону України «Про громадські об'єднання» [112] поняття «об'єднання громадян» було замінено на громадські об'єднання як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення

та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів (ч.1 ст.1). Тому потрібно привести у відповідність до діючого законодавства ч.1 ст.4 Закону України «Про інформацію» [9], замінивши застарілий термін «об'єднання громадян» на «громадські об'єднання».

Під владним суб'єктом потрібно розуміти органи державної влади, органи місцевого самоврядування та державні установи і організації, що наділені стосовно інформаційної сфери повноваженнями управління та розпорядження.

Права та обов'язки суб'єктів інформаційних правовідносин є тим елементом правовідносин, що конкретизує інформаційно-правові норми права стосовно даних учасників в даних відносинах. Тому не менш важливим елементом інформаційних правовідносин є зміст, під яким розуміють певні права і обов'язки, що належать суб'єкту інформаційних правовідносин. Аналіз законодавства показує, що об'єм прав і обов'язків суб'єктів інформаційних правовідносин, залежно від їх правового статусу, дуже різниться. Так, громадяни мають переважно права, а органи державної влади – обов'язки. Наприклад, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України [113] відповідно до положення про Адміністрацію Держспецзв'язку має 96 закріплених обов'язків і лише 11 прав.

У процесі визначення прав і обов'язків взаємодіють загальна воля держави, виражена в нормі права, і воля учасників відносин [114, с. 217], створюючи абстрактну можливість для реалізації правовідносин. О.С. Йоффе стверджував, що зміст будь-якого явища має супроводжувати його від моменту його виникнення до моменту зникнення, інакше існували б беззмістовні відносини. Але саме права і обов'язки суб'єктів тягнуть зміну і припинення правовідносин, супроводжуючи його безперервно, а не тільки поведінка учасників правовідносин. Ця обставина дозволяє визнати за правами і обов'язками значимість юридичного змісту будь-яких правовідносини [115]. Беззаперечно, юридичний зміст правовідносин є визначальним, однак без фактичного змісту як реальної поведінки людей врегульовані відносини так і не стануть правовідносинами.

Тільки реалізуючи встановлену модель поведінки суб'єкти інформаційних відносин стають суб'єктами інформаційних правовідносин і абстрактно існуючі відносини перетворюють на дійсність. Забезпечує трансформацію прав і обов'язків суб'єктів інформаційних правовідносин в їх поведінку юридичний факт. Він виступає необхідним відправним моментом утворення конкретних правовідносин та є проміжною ланкою для реалізації суб'єктивного права. Відповідно без встановлення в інформаційно-правовій нормі юридичного факту суб'єкт інформаційних відносин не може стати суб'єктом інформаційних правовідносин і відповідно реалізувати права та виконати обов'язки. Саме з наявністю таких фактів, в нормі права, законодавець пов'язує виникнення, зміну і припинення правовідносин в цілому і інформаційних зокрема. Підсумовуючи можна стверджувати, що зміст інформаційних правовідносин – це юридично закріплена інформаційно-правовими нормами сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Правовідносини в механізмі правового регулювання інформаційної сфери створюють певну систему, за допомогою якої приписи норми права реалізуються в суб'єктивних юридичних правах і суб'єктивних юридичних обов'язках для конкретних осіб, з метою задоволення їх інтересів. Так, П. М. Рабінович під реалізацією правових норм розуміє здійснення їх приписів у практичних діях (бездіяльності) суб'єктів [116, с. 129]. А. М. Колодій категорію «реалізація норм права» інтерпретує як утілення положень правових норм у фактичній поведінці (діяльності) суб'єктів права [117, с. 210]. Юридично ж значимі дії суб'єктів інформаційних правовідносин із здійснення прав та обов'язків, які виникають з конкретних інформаційних правовідносин, є актами реалізації суб'єктивних юридичних прав та обов'язків.

Аналогічно до класичного підходу [74] виділяють такі форми реалізації інформаційних прав та обов'язків: дотримання як пасивна правомірна поведінка суб'єкта інформаційних правовідносин; виконання як активна поведінка суб'єкта інформаційних правовідносин спрямована на виконання юридичних обов'язків; використання як активна поведінка суб'єкта інформаційних правовідносин діяти

на власний розсуд; застосування як активна поведінка владного суб'єкта інформаційних правовідносин.

Однак інформаційні відносини вони настільки специфічні, що застосування до них класичного підходу, в даному випадку, не розкриває і не відображає суть способів реалізації інформаційно-правової норми. Тому, заслуговує на увагу, більш конкретний поділ способів реалізації прав і обов'язків суб'єктів інформаційних правовідносин запропонований Д. О. Маріц. Вона пропонує серед способів реалізації прав і обов'язків учасників в інформаційній сфері виокремити такі основні правомочності: 1) право на отримання інформації; 2) право на доступ до публічної інформації; 3) право вимагати від зобов'язаної особи надати інформацію чи вимагати утримання від її надання; 4) право звертатись за захистом порушених прав [118, с. 67].

Підводячи підсумки, потрібно зазначити, що ефективне правове регулювання інформаційними правовідносинами неможливе без чіткого і взаємопов'язаного функціонування всіх частин його механізму. Його призначення полягає в приведенні в дію необхідних елементів правової системи, забезпеченні їх «роботи». Від механізму залежать ефективність правового регулювання інформаційних відносин, відповідність поведінки учасників інформаційних правовідносин розпорядженням юридичних норм, їх рух до задоволення своїх інтересів. Результатом дії механізму правового регулювання інформаційних відносин є встановлення правопорядку в суспільстві.

Механізм правового регулювання інформаційних відносин являє собою цілісність правової дійсності, визначається закономірностями еволюції суспільства, рівнем розвиненості законодавства, економіки, культури, інформаційних технологій. Зважаючи на те, що всі ці сфери перебувають в постійному русі та розвитку, то закономірним є і те, що інформаційні правовідносини, їх структурні елементи як і елементи механізму правового регулювання інформаційних відносин будуть постійно модернізуватись та вдосконалюватись.

1.3. Поняття та генезис інформаційного законодавства

Створивши незалежну державу Україна поступово, шляхом непростих випробувань, визначилась з напрямком розвитку власної політики та економіки: неодмінною умовою успішної реалізації Україною своїх можливостей є її входження до європейського співтовариства. Європейська інтеграція України – складний, багаторівневий, поступовий процес у різних сферах – політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах. Для України європейська інтеграція – це також шлях подолання технологічної відсталості та залучення новітніх технологій.

Намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції був проголошений у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» [119], де Україна вперше заявила про власні євроінтеграційні прагнення. Однак, в переважній більшості, зусилля було спрямовано саме на зовнішню політику та зовнішньоекономічні відносини. Недооціненим був вплив інформації на всі сфери суспільного життя молодої держави зважаючи на надшвидкий розвиток інформаційних технологій. Хоча, в цьому документі (розріл III, ч.Б, п.6) зазначалось, що головною пріоритетною функцією зовнішньої політики України є інформаційна функція, однак зводилась вона до подолання штучної інформаційної ізоляції навколо неї та донесенні до України світових інформаційних потоків, забезпеченні політичних, договірно-правових та організаційно-технічних можливостей включення вітчизняних інформаційних служб у міжнародну систему обміну інформацією.

Саме в цьому полягає основна відмінність основ побудови інформаційного законодавства в Україні та ЄС. Становлення європейського інформаційного суспільства стало одним з найперших завдань об’єднаної Європи. Лише через 15 років після ЄС в Україні на законодавчому рівні було визнано необхідність регулювання інформаційного суспільства в межах правового поля. У 2007 році було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», в якому одним з головних пріоритетів

України визнавалось прагнення побудови, орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на розвиток інформаційного суспільства, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвиткові та підвищуючи якість життя [119].

Комісія ЄС ще в 1993 році визнала потребу побудови інформаційного суспільства як – діяльності людей, що здійснюється на основі використання послуг, які надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку [120, с.3]. Так, одними з перших нормативно-правових актів, що регулюють питання становлення інформаційного суспільства в ЄС стали 2 Резолюція Європейського Союзу «Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття» 1993 р., Директива ЄС «Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві» та Рекомендація «Інформаційна магістраль для глобального суспільства» 1996 р. [121, с. 80-87].

Потрібно зазначити, що невизнання інформаційного суспільства в Україні не зупинило його формування, однак це було хаотично регульоване інформаційне суспільство. Безсистемність та ситуативність правового регулювання інформаційної сфери в сукупності з розумінням важливості регулювання інформаційних відносин вимагали від держави негайного втручання. Інформатизація суспільства як будь-яка соціальна трансформація повинна проходити організовано і контрольовано з боку держави як одного з головних суб'єктів інформаційних відносин. Держава повинна була зайняти місце не споглядача чи упорядника суспільних інформаційних відносин, а передусім стати дороговказом та ініціатором їх формування та розвитку у визначених та забезпечених нормами права напрямах. Для реалізації цього потрібно було визначити основну мету, досягнення якої потребувало регулювання суспільних відносин з боку держави, та визначення основних напрямків інформаційної політики держави, тим самим спрямувавши законодавче регулювання в

потрібному напрямку. Натомість приймались нормативно-правові акти які, як постфактум, врегульовували ті чи інші прояви інформаційних відносин без дотримання єдиної системи правового регулювання.

Законодавці намагались систематизувати подальше формування інформаційного законодавства та відсутність розуміння кінцевої мети, а саме формування та ефективне функціонування інформаційного суспільства, не дали можливості створити базисну основу, навколо якої логічно будувалось би інформаційне законодавство. Так, формування інформаційного законодавства ЄС було спрямовано саме на забезпечення формування та ефективне функціонування інформаційного суспільства. Натомість в Україні, в основу формування інформаційного законодавства поклали не цілісне розуміння електронно-інформаційного середовища чи інформаційного суспільства, а поняття інформації.

В 1992 році в Україні було прийнято Закон «Про інформацію» [9], який приймався як концептуально системний документ для формування інформаційного законодавства. Однак цей Закон не зміг стати підгрунтям для створення цілісного інформаційного законодавства. Він з самого початку став декларативною констатацією визнаного державою поняття та видів інформації. В ньому не тільки не визначили мети формування інформаційного законодавства але й не окреслили основних напрямків його розвитку. Так, у ч.1 ст.6 Закону «Про інформацію» в редакції від 02.10.1992р. визначається, що «Державна інформаційна політика – це сукупність основних напрямів і способів діяльності держави щодо одержання, використання, поширення та зберігання інформації» [9]. Політика не може бути сукупністю напрямків і способів вона повинна бути певною діяльністю органів держави для досягнення певної мети.

Для розуміння поняття політики приведемо кілька визначень цього поняття. Так, М. Пірен трактує політику як вид діяльності щодо задоволення довготривалих поточних інтересів соціальних груп [122, с. 15]. Р. Роуз визначає її, як «тривалу серію більш або менш відповідальних дій та їх узгодження, з метою прийняття конкретного рішення» [123, с. 4-5]. Одним із перших ґрунтовних досліджень державної політики в Україні є монографія О. Валевського «Державна

політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження» [124] в якій автор дає таке визначення державної політики, як «державна політика – це такі дії органів державної влади з вирішення проблем, які найоптимальніше сприяють реалізації інтересів суспільства». О. Валевський пропонує під «державною політикою розуміти діяльність, спрямовану на вирішення проблем суспільного розвитку» [125, с. 21]. Основним висновком аналізу цих понять є те, що політика це певні дії чи діяльність, а не сукупність напрямків і способів для досягнення мети.

Якщо перенести загальне розуміння державної політики на її складову, а саме державну інформаційну політику то вона повинна була бути визначена як діяльність органів держави з метою побудови інформаційного суспільства або ж створення умов для побудови інформаційного суспільства.

Вказане в Законі визначення державної інформаційної політики (як сукупності основних напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації) є по своїй суті визначенням інформаційної діяльності держави через визначення шляхів її здійснення (ч.1 ст. 12 Закону «Про інформацію» [9]). Так, інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави [126, с. 315]. Тобто в Законі була підміна поняття «державна інформаційна політика» поняттям «інформаційна діяльність держави». Саме тому Закон «Про інформацію» [9] окреслював сфери інформаційної діяльності держави (забезпечення доступу громадян до інформації; створення національних систем і мереж інформації; зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності; забезпечення ефективного використання інформації; сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів та ін.), а не визначав мету, з якою ця вся діяльність здійснюється. Зрозумівши змістовну невідповідність цього поняття законодавці не від коригували його, а в 2012 році виключили ч.1 ст. 6, з визначення державної інформаційної політики з цього Закону, тим самим підтвердивши відсутність державної інформаційної політики в Україні.

Саме невизначення, куди, для чого і як рухатись спричинили неспроможність Закону «Про інформацію» [9] стати основою для логічно вибудуваної системи інформаційного законодавства.

Крім того, в цьому Законі було допущено чимало теоретико-наукових помилок. Найперша – це назва документа, яка в принципі є не коректною. Називаючи Закон «Про інформацію», потрібно виходити з розуміння самого поняття. Законодавець зводить визначення інформації до будь-яких відомостей та/або даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ч.1 п. 3 ст. 1 ЗУ «Про інформацію») [9]. Поняття інформації (як нами було доведено в попередніх підрозділах) набагато ширше, ніж зазначене в Законі. Так, за визначенням ЮНЕСКО, інформація – це універсальна субстанція, що пронизує всі сфери життєдіяльності людини, яка є провідником знань і вмінь, інструментом спілкування, взаєморозуміння і співпраці, а також створення стереотипів мислення і поведінки. Визначення інформації в Законі – це швидше намагання виділити серед усього масиву інформації саме ту її частину, яка підлягає правовому регулюванню. Таке визначення більше підходить поняттю «інформаційний ресурс» як інтегрованій сукупності знань та інформаційних технологій, а не «інформації».

Наступною неузгодженістю в Законі є визначення інформації як об’єкту інформаційних відносин, а не інформаційних правовідносин (як нами вже було доведено вище, ці два поняття не тотожні і не рівнозначні). Виходячи з того, що в назві Закону закладено, що це закон про інформацію то логічним є те, що в ньому повинно бути передбачено правове регулювання всіх видів інформації. Однак існує певна інформація, яка не потребує правового регулювання (наприклад, побутова інформація, етнографічна інформація) чи не може бути об’єктом правового регулювання в силу якихось причин (наприклад, інформація, що міститься в геномі живих істот), але і вона, беззаперечно, є частиною загального поняття «інформація» і, за логікою, повинна регулюватись цим законом. Натомість з змісту Закону видно, що не всю інформацію визнано об’єктом регулювання. По-перше, зазначається, що це лише та інформація, яка може бути

збережена на матеріальних чи електронних носіях, але будь який вид інформації повністю чи частково може бути відображений і збережений на певних носіях. По-друге, в Законі вказані лише певні види інформації, що потребують правової регламентації (інформація про фізичну особу (ст 11), інформація довідково-енциклопедичного характеру (ст 12); екологічна інформація (ст 13); інформація про товар (роботу, послугу) (ст 14); науково-технічна інформація (ст 15); податкова інформація (ст 16); правова інформація (ст 17); статистична інформація (ст 18); соціологічна інформація (ст 19)) [9]. Саме тому, на нашу точку зору, назва закону не відповідає його змісту і логічніше було дати йому назву «Про інформаційну діяльність держави», а ніяк не «Про інформацію». Прийняття цього Закону було підтвердженням відсутності сформованих на науковому рівні теоретичних засад концепції правового регулювання інформаційних відносин. Відсутність чітко визначеного, науково обґрунтованого понятійного апарату призвело до неоднозначного розуміння та неможливості реалізації на практиці.

Саме нерозуміння мети інформаційної діяльності держави призвело до відсутності всеохоплюючого підходу та викривленого розуміння інформаційних відносин, що мають регулюватись державою. Аналізуючи законодавство, можемо стверджувати, що держава під інформаційними відносинами в переважній більшості розуміла відносини, де суб’єктом є засоби масової інформації та відносини інформатизації. Така ситуація прослідковувалась і в європейському законодавстві того часу. Це було об’єктивно виправдано, бо всесвітня інформаційна мережа під назвою «Інтернет» ще не стала одним із найбільш впливових засобів у сфері обігу інформації, а основну роль в інформаційній сфері відігравали саме засоби масової інформації.

Так, неабияке значення для формування національного інформаційного законодавства мають Директива 95/46/ЄС від 24 жовтня 1995 р. «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільне переміщення таких даних» [134], Декларація «Про свободу вираження поглядів та інформації» [135] від 29 квітня 1982 р., Резолюція 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики» [136], Резолюція (74) 26 «Про право на відповідь – стан особи відносно преси»

[137], Резолюція 1120 (1997) «Про вплив нових комунікативних та інформаційних технологій на демократію» [138], Резолюція 1142 (1997) «Про парламенти ї засоби масової інформації», Рекомендація № R (94) 13 «Про заходи щодо сприяння прозорості засобів масової інформації», Рекомендація № R (96) 4 «Про захист журналістів за умов конфліктів та тиску», Рекомендація № R (97) 21 «Засоби масової інформації та сприяння культурі терпимості», Рекомендація № R (97) 19 «Про показ насильства електронними засобами масової інформації», Рекомендація № R (97) 20 «Про наклепницькі висловлювання», Рекомендація № R (99) 15 «Про висвітлення в засобах масової інформації виборчих компаній», Рекомендація R (99) 1 «Про заходи щодо сприяння плюралізму в засобах масової інформації», Рекомендація № R 1407 (1999) «Засоби масової інформації та культура демократії», Рекомендація № R (2000) 7 «Відносно права журналістів на не розкриття своїх джерел інформації», Рекомендація № R 1589 (2003) «Свобода вираження поглядів у засобах масової інформації в Європі», Рекомендація № R (2002) 2 «Про доступ до офіційних документів» [139].

Підтвердженням цього є прийняття в Україні цілої низки законів в цих сферах, а саме: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [140], «Про телебачення та радіомовлення» [141], «Про інформаційні агентства» [142], «Про зв'язок» (втратив чинність 2003 року), «Про телекомунікації» [143], «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [144], «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» [145; 146], «Про систему іномовлення України» [147] та ін.

З кінця 1990-х рр. формулюються і розвиваються принципи і положення державної політики інформатизації, вираженої в різних її програмах та проєктах. Основний їх зміст зводився до забезпечення науково-технічних, виробничо-технологічних і організаційних умов створення і застосування інформаційної інфраструктури та інформаційних технологій [148]. До прикладу, Закони «Про Концепцію національної програми інформатизації» [149], «Про Національну програму інформатизації» [150], «Про захист інформації в автоматизованих системах» [151].

Натомість така частина інформаційних відносин, як інформаційна безпека майже ігнорувалась. Було прийнято лише кілька законів, в яких йшлось про інформаційну безпеку, а саме «Про державну таємницю» [152] та «Про захист персональних даних» [153]. Саме тому інформаційна війна, розв'язана проти нашої держави, показала нашу беззахисність і неспроможність застосувати адекватні дії, що було спричинено відсутністю законодавчого підґрунтя. Крім того виникли нові загрози національній безпеці держави і в кіберпросторі пов'язані з кібератаками, кібершпигунством, кіберзлочинністю, кібертероризмом та ін. Ситуативна необхідність спонукала до негайного врегулювання цих відносин з метою нівелювання загроз через прийняття низки нормативних документів у сфері інформаційної безпеки, а саме: «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [31], «Про національну безпеку України» [111], «Доктрина інформаційної безпеки України» [154]. Відсутність єдиного структурованого підходу до розуміння інформаційної політики держави призвело до визначення мети інформаційної безпеки як протидії руйнівному інформаційному впливу Російської Федерації в умовах розв'язаної нею гібридної війни. Натомість така мета повинна стати, в умовах сьогодення, метою державної інформаційної політики.

Крім того, прийняття, в нашій державі двох актів щодо безпеки в інформаційній сфері, а саме основних засад забезпечення кібербезпеки України та доктрини інформаційної безпеки України, штучно розділяє кібербезпеку та інформаційну безпеку. Науковцями чітко обґрунтовано, що кіберпростір є невід'ємною складовою частиною інформаційного простору держави. А помилковий підхід до розгляду кібербезпеки та інформаційної безпеки як окремих напрямків діяльності державних органів веде до розбалансованості та розпорошеності діяльності і як наслідок – зменшення ефективності безпеки в інформаційній сфері держави в цілому.

Сьогодні новообрана влада робить акцент на необхідності запровадження електронного урядування та електронного документообігу, інформаційне законодавство спрямовується вже в цю сферу.

Відсутність системності правового регулювання інформаційної сфери, у свою чергу, призвело до появи нормативних документів, які частково врегульовували той чи інший аспект обігу інформації в тій чи іншій сфері суспільного життя. Так, ще наприкінці 90-х років, за результатами досліджень у Науково-дослідному центрі правової інформатики Академії правових наук України із застосуванням комп'ютерної інформаційно-аналітичної системи «Законодавство», було визначено значний масив нормативно-правових актів (понад 260 законів, 295 постанов Верховної Ради, 380 указів і 90 розпоряджень Президента, 1160 постанов і 210 розпоряджень Кабінету Міністрів, 1500 актів міністерств і відомств) [155, с.14], що регулювали інформаційну сферу. Дана сукупність нормативних актів давала право стверджувати, що сформувалось законодавство в сфері обігу інформації.

В початковій редакції Закону «Про інформацію» було закріплено поняття «законодавство про інформацію», зокрема в ст. 4 було зазначено: «Законодавство України про інформацію складають Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, та принципи і норми міжнародного права». Дане визначення «законодавства про інформацію» було досить спірним і мало кілька суттєвих вад, на які вказали В. А. Ліпкан та В. А. Залізняк. Вони відмітили, що дане визначення містить вузьке розуміння терміна «законодавство», залишаючи осторонь підзаконні нормативно-правові акти. Хоча більшість інформаційних відносин урегульовані саме підзаконними нормативно-правовими актами, про що детальніше поговоримо далі. Вони також виділили спірний факт, що законодавство України про інформацію обмежується винятково законодавчими актами про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, оскільки виникає питання: що робити з нормативно-правовими актами, які встановлюють режими доступу до інформації чи інші аспекти інформаційної діяльності. Також вони акцентували увагу на не менш дискусійному положенні про «принципи і норми міжнародного права», оскільки Конституція України чітко визначила, що лише чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною

Радою України, є частиною національного законодавства України. Що робити з тими принципами міжнародного права, які можуть порушувати національний суверенітет і нести загрозу національній безпеці [156, с. 132].

Визначення «законодавства про інформації» було досить не досконалим. Однак замість того щоб відредагувати та привести його у відповідність до загально теоретичних засад законодавець просто забрав дане визначення. В редакції Закону «Про інформацію» від 09.05 2011 року дана стаття відсутня, тим самим поняття інформаційного законодавства перейшло з законодавчо закріпленої в науково теоретичну категорію.

Розуміння дефініції «інформаційне законодавство» можна дати виходячи з Рішення Конституційного Суду України за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок. У Рішенні Конституційного Суду України було визначено: «…термін «законодавство»… треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода та обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети й постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України й законів України [157].

Термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі в основному у значенні як сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права [158]. В нашому випадку це законодавство, що регулює відносини в інформаційній сфері, а тому це інформаційне законодавство.

Отже, інформаційне законодавство – це система нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, ратифікованих міжнародних договорів), що регулюють суспільні відносини в сфері обігу інформації.

Структурно інформаційне законодавство складається з інформаційно-правових норм Конституції України; інформаційних нормативно-правових актів; інформаційно-правових норм в складі інших галузей права та інформаційно-правових норм міжнародних актів.

Швидкий розвиток інформаційних технологій та наявність інформаційного законодавства як сукупності інформаційно-правових актів та норм неминуче потребувало певної систематизації з боку держави. В 2007 році було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», в якому (р.ІІІ. ч.2. абз.1) вперше в українському законодавстві було акцентовано увагу на необхідності створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства, зокрема здійснити кодифікацію інформаційного законодавства. Метою кодифікації інформаційного законодавства України визнавалась реалізація державою гарантій, спрямованих на створення упорядкованої структури правового регулювання, охорони та захисту інформаційних відносин, забезпечення співвідношення потреб та інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері України та її представництва у глобальному інформаційному просторі [159].

Натомість у наукових колах питання про необхідність систематизації інформаційного законодавства піднімалась ще з 90-х років XX ст. В різний час ці питання висвітлювались в роботах таких вчених: І. В. Арістової, В. М. Брижка, В. Д. Гавловського, В. А. Залізняка, Б. М. Лазарева, В. А. Ліпкана, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущака, П. Є. Матвієнко, В. Я. Мацюка, Н. М. Онищенко, В. Ф. Опришка, В. П. Портнова, П. М. Рабіновича, В. І. Ремньова, А. О. Селіванова, А. І. Сироти, С. Г. Стеценка, Л. П. Коваленко, Р. А. Калюжного, Р. А. Халфіної, В. В. Цвєткова, В. С. Цимбалюка, М. Я. Швеця, Ю. С. Шемшученка та ін.

Аргументуючи необхідність систематизації інформаційного законодавства, науковці прямо чи опосередковано виходять з необхідності подолання низки недоліків інформаційного законодавства.

Одним з основних недоліків інформаційного законодавства є безсистемність його формування. Держава регулює інформаційні відносини за певної потреби. Відсутність єдиної логічної системи в формуванні та розвитку інформаційного законодавства призвело до ситуаційного підходу [160, с. 88-91]

при формуванні інформаційного законодавства, що спричинило низку проблем правового регулювання інформаційних відносин. Держава намагалась створити певний основу інформаційного законодавства шляхом прийняття Закону «Про інформацію», та спроба була не вдалою. Недоліком цього Закону стали його декларативний характер та повна відсутність процедури реалізації інформаційних відносин. Розуміння того, що цей Закон не може стати системоутворюючою основою для подальшого ефективного регламентування інформаційної сфери, визнали і науковці і законотворці. Саме тому, постійно піднімається питання про необхідність прийняття інформаційного кодексу. Інформаційні ж технології розвиваються дуже швидко, що спричиняє виникнення не тільки нових видів інформації, але й інформаційних відносин, з новими суб'єктами чи об'єктом, що потребують регулювання з боку держави. Приймаючи певні акти держава намагається врегулювати ці відносини, але не в межах системи, а точковим нормотворенням. Таке епізодично хаотичне законодавство також спричинило певні недоліки.

Як вірно зауважує В. С. Цимбалюк, «ситуаційний підхід до формування інформаційного законодавства України, з позицій когнітивного (пізнавального) аспекту, спричинив низку проблем щодо правового регулювання інформаційних відносин, зокрема такі:

1. Відсутність легальної, чіткої, ієрархічної єдності законів, що викликає суперечливе тлумачення для застосування норм у практиці.

2. Оскільки різні закони та підзаконні акти, що регулюють суспільні відносини, об'єктом яких є інформація, приймались у різний час, без погодження понятійного апарату, вони містять низку термінів, які не достатньо коректні, не викликають відповідної інформаційної рефлексії або взагалі не мають чіткого визначення свого змісту. Термінологічні неточності, різне тлумачення однакових за назвою та формою понять і категорій призводить до неоднозначного розуміння їх і застосування на практиці. Наприклад, щодо інформаційних відносин назвемо такі: «таємна інформація» і «таємниця», «документ» і «документована інформація», «майно», «власність», «володіння», «інтелектуальна власність»,

«автоматизована система», «суб'єкт суспільних відносин» та «учасники суспільних відносин», «система інформаційних відносин» тощо.

3. Велика кількість законів та підзаконних нормативних актів у сфері інформаційних відносин ускладнює пошук їх, аналіз та узгодження для практичного застосування.

4. Спостерігається розбіжність у розумінні структури і складу системи законодавства у сфері інформаційних відносин та підходи до їх формування. Часто в окремих законах до системи законодавства включають норми, виражені в підзаконних нормативних актах. Це створює в практиці правозастосування деякими учасниками суспільних відносин колізію норм, ігнорування норм закону на користь норм підзаконного акта.

5. Нові правові акти у сфері суспільних інформаційних відносин нерідко не узгоджені концептуально з прийнятими раніше, що призводить до правового хаосу» [161, с. 110]. Прикладом неузгодженості прийнятих рішень виступають два нормативні документи, а саме Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» від 09.01.2007 р. № 537-V, яким визначалась потреба здійснити кодифікацію інформаційного законодавства (шляхом розробки кодексу в інформаційній сфері), та розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 р. № 990-р, яким схвалена Концепція проєкту Закону України «Про доступ до інформації», де планується створити нову редакцію Закону України «Про інформацію».

Ще одним недоліком інформаційного законодавства є диспропорція між великою кількістю підзаконних актів і незначною кількістю законів. Причому деякі з найважливіших інформаційних правовідносин, зокрема інтернет-відносини, врегульовано саме підзаконними нормативно-правовими актами.

Недоліком інформаційного законодавства є розпорошеність юридичних норм, що регулюють інформаційні відносини по різних законах і нормативно-правових актах різних галузей законодавства, в тому числі у цивільному, адміністративному, податковому, трудовому, кримінальному тощо. Наслідком є прийняття нових норм у сфері інформаційних відносин, що не узгоджені з раніше

прийнятими, виникнення правових колізій та нігілістичного ставлення суб'єктів інформаційних відносин до законодавства.

Велика численність нормативно-правових актів в даній сфері ускладнила також і контроль за їхнім дотриманням та можливість притягнення до відповідальності за їх порушення.

Крім того, є постійна потреба в узгодженості норм національного інформаційного законодавства з відповідними нормами європейських стандартів, що зробити, зважаючи на такий великий масив нормативних документів, досить важко.

Вирішити переважну більшість цих проблемних питань можливо шляхом проведення систематизації інформаційного законодавства. Поняття систематизації законодавства зазначено в Положенні про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства в органах та установах юстиції України [162]. Систематизація законодавства – це засіб реформування, упорядкування законодавства, зведення його до певної внутрішньоузгодженої системи. За допомогою систематизації усуваються недоліки, повтори, застарілі норми тощо. Це процес зведення актів законодавства до єдності шляхом внутрішньої та зовнішньої обробки їхнього змісту [105].

Питання систематизації інформаційних нормативно-правових актів порушувалось ще з початку 90-х років. Так, вперше про необхідність прийняття інформаційного кодексу йшлось в докторській дисертації Р. А. Калюжного в 1992 році. Дана ідея випереджала свій час, а розробка і прийняття єдиного кодифікованого документа в сфері обігу інформації, на тому етапі, не тільки запобігла б фрагментарному регулюванню цих відносин але й стимулювала подальший розвиток інформаційних відносин в правовому полі та з дотриманням міжнародних стандартів. Дана ідея, на той момент, не була належно оцінена та підтримана юридичною наукою.

Однак швидкий розвиток інформаційних технологій, поширення інформаційних відносин у всі сфери життєдіяльності людини спричинили появу критичної маси нормативних документів у різних галузях права але так чи інакше

пов'язаних з обігом інформації, що негативно відобразилось, у першу чергу, на врегулюванні інформаційних відносин на практиці.

Тому за кілька років необхідність реформування інформаційного законодавства вже не викликала сумнівів але єдиного бачення щодо шляхів його здійснення в науковців не було.

Так, Г. Красноступ та інші науковці [163] обґрунтовують точку зору згідно якої сучасне інформаційне законодавство потребує лише удосконалення шляхом прийняття нової редакції Закону України «Про інформацію», тільки потім можна вести мову про систематизацію.

Така думка є хибною, адже навіть нова редакція Закону «Про інформацію» буде декларативною. По-перше, як нами вже було доведено на підставі аналізу цього Закону, що виходячи з назви не можливо врегулювати в його змісті відносини стосовно всіх видів інформації в силу тих чи інших причин; по-друге, сьогодні є необхідність розглядати інформаційні відносини, що потребують правового регулювання, не тільки з реальних позицій, але й з позицій перспективного розвитку інформаційного суспільства, що неможливо зробити в рамках Закону «Про інформацію».

Г. М. Красноступ стверджує, що «реформування інформаційного законодавства перебуває на стадії, коли дуже важливим є періодично здійснювати аналіз законодавства в інформаційній сфері, з метою своєчасного приведення його у відповідність до потреб суспільства [164, с. 15]. З тим твердженням важко не погодитись. Однак потрібно розуміти, що реформування сучасного інформаційного законодавства вже не є можливим шляхом часткової зміни Закону «Про інформацію». Це той випадок, коли легше зробити нове, ніж повністю переробляти старе. Роки дії цього Закону показали, що намагання підкоректувати його не вирішує проблем, а лише накопичує їх.

Науковці Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю за підтримки науковців Національної академії внутрішніх справ України створили концепцію Кодексу України про інформацію. В цьому кодексі передбачалось регулювання засобів превентивних,

попереджувальних, профілактичних заходів протидії правопорушенням в інформаційній сфері [165, с. 14].

Даний підхід є неоднозначним і суперечливим. Нормативне регулювання попередження, профілактики правопорушень і навіть відповідальності в інформаційній сфері є досить вагомими питаннями для забезпечення законності у сфері обігу інформації. Однак інформаційна сфера – це поняття набагато ширше, і кримінологічна складова це лише незначна частина від всього масиву відносин, що охоплюється поняттям «обіг інформації».

Була спроба провести певну кодифікацію інформаційного законодавства представниками цивільного права. В 2003 році вони визначили інформаційні відносини в Цивільному кодексі. Однак конкретизувались лише приватноправові аспекти інформаційних відносин, що є логічним виходячи з диспозитивності як принципу цивільного права.

Науковцями О. Барановим, І. Жиляєвим, М. Родіоновим та іншими було розроблено проєкт модельного Інформаційного кодексу. Особливістю його змісту було те, що цей проєкт відтворював Концепцію реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин в редакції 2000 року тільки на міждержавному рівні. Основним його недоліком стало неврахування новітніх наукових напрацювань у сфері кодифікації інформаційного законодавства.

В. Цимбалюк, М. Швець, В. Брижко [166] стверджують, що потрібна кодифікація інформаційного законодавства щодо усієї інформаційної та електронно-комунікаційної сфери. «Мова йде про актуальну потребу у створенні інформаційної конституції України, яка відповідає положенням європейських правових стандартів та Основного закону України – Конституції України» [167, с. 71]. Вони пропонують в основу структури Інформаційного кодексу покласти «Матрицю напрямів впорядкування інформаційних відносин в законах України, положеннях у проектах кодексів та приписах європейських правових стандартів. Надалі Матрицю слід наповнювати нормами за рахунок відомостей, одержаних завдяки порівнянню аналогічних за функціональним призначенням положень законодавства України та європейських правових стандартів в

інформаційній сфері. Матриця буде мати “порожні клітини”, які свідчитимуть про пропуски у впорядкуванні відносин та потребу їх заповнення» [167, с. 74].

Прихильниками кодексу як кодифікованого документу є і представники наукової школи В. А. Ліпкана. Вони не лише вказують на необхідність систематизації інформаційного законодавства але й доводять, що здійснити її треба через процес кодифікації, а саме необхідності проведення інкорпорації та консолідації як етапів кодифікації інформаційного законодавства [168, с. 102-113]. Ними представлені два проекти Інформаційного кодексу – це проект В.А. Ліпкана та В. А. Залізняка і проект В. А. Ліпкана та К. П. Череповецького.

Як підсумок, аналізу попередніх підходів наведемо думку В. Опришко, який зазначив, що «підготовка проектів кодексів – надзвичайно важлива і складна справа. Тут необхідно надавати пріоритет загальносуспільним та загальнодержавним, а не галузевим інтересам чи інтересам якихось наукових шкіл, амбіціям окремих вчених або політиків» [169, с. 28].

Ідея створення Інформаційного кодексу не є новою і на законодавчому рівні. В 1995 році Національне агентство з питань інформації при Президентові України ініціювало пропозицію розробити Інформаційний кодекс. Питання розробки проєкту Інформаційного кодексу України весь цей час неодноразово піднімалось в численних постановах Верховної Ради України, посланнях президентів, програмах та розпорядженнях Кабінету Міністрів, в рішеннях і наказах Держкомтелерадіо, Держкомзв’язку, Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України та ін.

Передбачалося це і Законом «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» та «Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 2013 року.

Питання кодифікації інформаційного законодавства постійно піднімалось і на урядовому рівні, в зв’язку з чим було здійснено і цілу низку державних організаційно-правових заходів. Одним з перших таких урядових заходів був розроблений Державним комітетом інформаційної політики у 1997 році проєкт Інформаційного кодексу. Даний проект являв собою інкорпорацію існуючого на

той час інформаційного законодавства яке по суті зводилось, в переважній більшості, до регулювання відносин в сфері засобів масової інформації. Саме з цієї причини він був не сприйнятий як науковцями так і громадськістю.

Приблизно у той же час, паралельно в Державному комітеті зв'язку та інформатизації була висунута ідея створення проєкту Кодексу України інформаційного права. Недоліком цієї ідеї було те, що все інформаційне право зводилося виключно до сфери інформатизації, зв'язку та розуміння його тільки в позитивному змісті (публічного права), приватноправова природа інформаційного права ігнорувалася [165, с. 14].

Згодом Урядова комісія з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади прийняла за основу «Концепцію реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин», у змісті якої було передбачено розробку Кодексу України про інформацію (в редакції керівника НДЦПІ АПрН України М.Я. Швеця).

Не залишився осторонь питань кодифікації інформаційного законодавства і парламент. Так, в 2007 році було прийнято Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» від 09.01.2007 р. № 537-V (частина 2, Розділ III. «Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні»), яким передбачено, що з метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства необхідно створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства, зокрема здійснити кодифікацію інформаційного законодавства [170].

Слід зазначити, що ні зусилля науковців, ні урядовців, ні законотворців не привели до розробки і прийняття єдиного кодифікованого акту в інформаційній сфері. Основною причиною такого затягування процесу створення кодексу є складність об'єкта регулювання, а саме наявності й публічно-правових і приватно-правових відносин. Ще однією причиною неможливості кодифікації інформаційних норм є надто широкий спектр їхнього розповсюдження. На сьогодні вже не існує жодної сфери людського життя, де б не було інформаційних

відносин. Врегулюванню підпадають інформаційні відносини, які за правовим змістом забезпечують реалізацію основних прав людини, а також державні та міждержавні, міжнаціональні та інші відносини. Як наслідок, не існує жодної галузі права, яка б не містила інформаційно-правові норми, що пронизують все законодавство України і регулюють той чи інший аспект інформаційних відносин та, в своїй сукупності, складають інформаційне законодавство.

Тому створення єдиного кодифікованого акта в інформаційній сфері можливе двома шляхами. Перший – це вилучення усіх наявних інформаційних норм з законодавства різних галузей права та їх об'єднання в одному кодексі, що практично здійснити не можливо. Другий – це продублювати в кодексі норми, що регулюють інформаційні відносини з інших нормативних актів, а це не може бути кодифікацією і не є ефективним способом систематизації.

Ще одним фактором, що унеможливлює кодифікацію, є те, що дію інформаційних відносин не можливо обмежити кордонами однієї країни, а це, в свою чергу, потребує застосування не лише національного законодавства, а й міжнародного.

Неможливість кодифікації інформаційного законодавства це проблема не лише України, адже й у жодній іншій державі світу не спромоглись кодифікувати інформаційні закони [171]. Неможливість створення єдиного кодексу в даній сфері обумовлена також тим, що відносини, регулювання яких він має охопити, це не лише правові, але й економічні і технічні [172, с. 7-32]. Саме тому ми вважаємо, що подальша розробка концепції створення інформаційного кодексу є безперспективною і потрібно шукати інший шлях систематизації інформаційного законодавства. Метою ж систематизації інформаційного законодавства повинне стати створення не кодексу, а системоутворюючого закону, що визначить поняття, чітку структуру та механізм правового регулювання суспільних відносин між їх суб'єктами щодо обігу інформації та буде дороговказом для подальшого створення цілісної системи інформаційного законодавства.

На нашу думку, проведення систематизації інформаційного законодавства повинно відбуватись у три етапи. Перший етап – це вироблення єдиного науково

обґрунтованого визначення структурних елементів інформаційних відносин, а також чіткого визначення змісту понятійного апарату, що, застосовується в сфері обігу інформації. Наша думка знаходить своє підтвердження і в дослідженні О. Сосніна, який зауважує, що не розв'язавши питання інституційного визначення інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних відносин, нація не спроможна реалізувати інноваційний вектор розвитку [173, с. 24].

Лише після забезпечення теоретичного масиву, базису можна переходити до наступного етапу, а це вироблення єдиної інформаційної доктрини держави як складової її правової ідеології. Розробка інформаційної доктрини держави як сукупності основоположних засад і принципів щодо організації та забезпечення функціонування інформаційних відносин має стати дороговказом для розвитку інформаційних відносин у правовому полі держави.

Її визначальними моментами повинно бути регулювання:

– використання науково технічного й виробничого потенціалу для розвитку всіх елементів національного інформаційного простору;

– формування й регулювання інформаційного ринку (ринку інформації, інформаційних технологій, засобів обробки інформації та інформаційних послуг);

– міжнародне інформаційне співробітництво й інтегрування інформаційно телекомунікаційної інфраструктури у світові інформаційні системи з обов'язковим співвідношенням цих процесів з національними інформаційними інтересами та потребами в реалізації державної інформаційної політики;

– створення системи безпеки інформації, що ефективно діє, в широкому розумінні цього поняття [173, с. 28].

В 2002, 2009 та 2010 роках у Верховній Раді були зареєстровані проєкти концепцій державної інформаційної політики. Проєкт Концепції 2002 року був прийнятий за основу в першому читанні, та, не набравши потрібної кількості голосів в другому читанні, був відхилений Верховною Радою.

Необхідність прийняття державної інформаційної доктрини викликана потребою визначення основних засад інформаційної політики щодо побудови в Україні розвинутого інформаційного суспільства, забезпечення належних

правових, організаційних, економічних, внутрішньополітичних та зовнішньополітичних умов для його функціонування.

Інформаційна доктрина держави повинна бути цілісною системою принципів, поглядів, концепцій та бути теоретичним стрижнем і концептуальною основою державотворчої, правотворчої та правозастосовної діяльності у сфері обігу інформації. Наявність продуманих і виважених основних напрямів та шляхів реалізації державної інформаційної політики дали б змогу сформулювати доктринальну формулу ефективного розвитку інформаційної сфери в Україні.

Таким чином, маючи аксіомні визначення вихідних понять і склавши їх у доктринальну формулу, ми можемо перейти до третього етапу – безпосередньо систематизації національного законодавства у сфері обігу інформації.

Даний етап також потребує під етапів. Найперше, що потрібно зробити це провести аналіз законодавства. Суттю аналізу є те, що кожну норму чинного нормативно-правового акта у сфері обігу інформації потрібно співставити з доктринальною формулою та віднести цю норму до певної категорії, а саме: норма яка відповідає доктринальній формулі; норма, яка потребує кореляції чи удосконалення для відповідності доктринальній формулі; або неактуальна норма. Норми двох перших категорій мають лягти в основу формування нового системоутворюючого акта – закону.

Потрібно акцентувати увагу на тому, що це має бути не оновлений Закон «Про інформацію» і навіть не нова його редакція. Це абсолютно новий закон метою якого має стати правове упорядкування інформаційних відносин в Україні. Предметом правового регулювання має бути не інформація, як безмежна категорія, а суспільні відносини в сфері обігу інформації та інформаційних технологій.

Об’єктом цих суспільних відносин повинні бути документи, дані, відомості, повідомлення, сигнали, коди та інше, що складають, за своєю суттю, інформаційні ресурси. Однак не лише сам інформаційний ресурс потребує правового регулювання з боку держави, але й технології, пов’язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою та управлінням ними. Такі технології

називають інформаційними технологіями тобто технологіями, «що забезпечують та підтримують інформаційні процеси, а саме процеси пошуку, збору, передачі, збереження, накопичення, тиражування інформації та процедури доступу до неї» [174, с. 240]. Невід'ємною складовою інформаційних технологій повинні бути і комунікаційні технології, а саме телекомунікації (телефонні лінії та бездротові з'єднання), комп'ютери, підпрограмне забезпечення, програмне забезпечення, накопичувальні та аудіовізуальні системи, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію [175]. Інформаційно-комунікаційні технології (від англ. Information and communications technology, ICT) – це термін, який підкреслює роль уніфікованих інформаційних технологій та телекомунікацій, медіа-трансляцій, усіх видів аудіо і відеообробки, передачі, мережевих функцій управління та моніторингу. Вираз «інформаційно-комунікаційні технології» вперше було використано в 1997 р. у доповіді Денніса Стівенсона для уряду Великобританії, який посприяв створенню нового Національного навчального плану Великої Британії в 2000 р. [175].

Отже, об'єктом регулювання цього Закону повинні стати інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології.

Саме прийняття закону, а не кодексу дасть можливість, в одному акті, окреслити публічно-правову та приватно-правову складові регулювання сфери обігу інформації, що є основою складної гіперсистеми права інформаційного суспільства.

На нашу думу, це повинен бути Закон «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології». Закон з такою назвою дасть можливість чітко окреслити види інформації та відповідні технології правове регулювання яких є бажаним для держави і суспільства в цілому.

Даний закон не буде об'єднувати необ'єднуване, а лише окреслить суспільні відносини, що є або повинні стати предметом правового регулювання в інформаційній сфері, бо «закони покликані не тільки юридично фіксувати суспільні відносини, що вже склалися або достатньою мірою сформувалися, а й

активно формувати перспективні відносини, які визначають вектор розвитку суспільства в майбутньому» [176, с. 62].

Основними функціями даного закону мають стати нормативно-регулююча, інтегративна та комунікативна. Нормативно-регулююча дасть можливість не просто визначити та зафіксувати права, обов'язки, зобов'язання та правила поведінки суб'єктів інформаційних правовідносин, а й узгодити і конкретизувати понятійний апарат у сфері обігу інформації, звівши до мінімуму неточності в тлумаченні та розумінні термінів як в теорії, так і на практиці. Не менш вважливою є і наступна функція – це інтегративна. Саме ця функція забезпечить поєднання в логічно вибудувану систему комплексу юридичних норм різних галузей законодавства в сфері обігу інформації. Прийняття Закону «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології» не має на меті повністю врегулювати всі інформаційні правовідносини, а лише окреслити наявні чи можливі межі поширення інформаційних відносин в правовому полі держави і визначити поняття, зміст і види інформаційних правовідносин в різних сферах національного законодавства. Для подальшого правового регулювання інформаційних правовідносин у статтях цього Закону буде зазначено посилання на законодавчі акти, що містять детальну процедуру їх врегулювання. Таке завдання буде основою комунікативної функції.

Саме тому даний Закон повинен і структурно, і змістовно відрізнятись від чинного. Загальні положення Закону «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології» мають містити не чотири поняття (інформація, документ, захист інформації та суб'єкт владних повноважень), як в діючому законі, а цілу низку основоположних термінів. В обов'язковому порядку там повинні бути передбачені такі терміни, як: інформація, інформаційне законодавство, інформаційні відносини, інформаційні правовідносини, інформаційні ресурси, інформаційно-комунікаційні технології, суб'єкт інформаційних правовідносин, об'єкт інформаційних правовідносин, інформаційна діяльність, інформаційне законодавство та інші. В загальних положеннях обов'язково повинно бути закріплено системоутворюючі категорії:

права та законні інтереси громадян України на інформацію; принципи, як базисну основу реалізації прав та законних інтересів в інформаційній сфері; гарантії дотримання даних прав; зафіксовані правові основи інформаційної діяльності. Особливо детального визначення в законі потребує блок щодо визначення інформаційних правовідносин. Потребує детального законодавчого закріплення не лише поняття інформаційних правовідносин, а й чіткого визначення суб'єктів та їх прав та обов'язків. Окремого закріплення потребують і об'єкти інформаційних правовідносин. Обов'язково в загальних положеннях необхідно деталізувати елементи кругообігу інформації як об'єкта інформаційних правовідносин, а саме: створення інформації, фіксація інформації, поширення інформації, пошук інформації, отримання інформації, зберігання інформації, використання інформації, охорона інформації, захист інформації, знищення інформації.

В подальших розділах Закону потрібно визначити засади правового регулювання інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів, а також інформаційно-комунікаційних технологій.

Окремими блоками в Законі потрібно прописати правові засади інформаційної безпеки, відповідальність за порушення інформаційного законодавства, а також міжнародне співробітництво в інформаційній сфері.

Отже, прийняття Закону «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології» було б логічним завершенням введення інформаційних відносин у правове поле держави. Це дало б можливість систематизувати та привести у логічну відповідність усі інформаційно-правові норми національного законодавства як з нормами внутрішньодержавного, так і міжнародного законодавства в інформаційній сфері.

Висновки до розділу 1

1. У результаті теоретичного аналізу вітчизняної та зарубіжної інформаційно-правової літератури дано характеристику інформаційних відносин як предмета правового регулювання. Встановлено, що інформаційні відносини в суспільстві є підґрунтям інформаційних правовідносин бо правовідносини не формуються правом, а є результатом правового регулювання наявних суспільних відносин.

2. Проаналізовано еволюцію поглядів щодо визначення інформаційних відносин як окремого виду суспільних відносин та визначення їх місця в загальних відносинах. Констатується наявність двох діаметрально різних підходів до даного питання, а саме: формулювання поняття інформаційних відносин чітко з загальноприйнятим класичним шаблоном визначення будь-яких суспільних відносин та формулювання поняття інформаційних відносин через категорії, які різняться з класичним розумінням суспільних відносин. Доведено, що представники обох підходів не враховують, що на відміну від інших суспільних відносин, які існують лише в реальному вимірі, інформаційні відносини є як в реальному, так і в віртуальному просторі.

3. Досліджено поняття інформаційної сфери та встановлено, що її визначають як «сукупність інформації та інформаційної інфраструктури», як «сферу діяльності суб'єктів», як «сукупність інформаційних ресурсів», як «вид суспільних відносин», як «сукупність суб'єктів права» та ін. Крім того, є визначення де пов'язуються або прирівнюються поняття «інформаційна сфера», «інформаційний простір», «інформаційне середовище». Зважаючи на відсутність законодавчого закріплення та теоретично доведеного змісту даних дефініцій, вважаємо використання їх для формування визначення інформаційних відносин не доречним. Кожна дефініція, аби бути аксіомою, потребує наявності в своєму змісті лише незаперечних понять. Саме тому визначення інформаційних відносин через призму інформаційної сфери (простору, середовища) вважаємо теоретично не обґрунтованими та неповними.

4. Обґрунтовано доцільність віднесення до змісту інформаційних відносин такого аспекту обігу інформації як знищення інформації. Знищення даних може використовуватись державними установами, органами місцевого самоврядування іншими спеціалізованими структурами і підприємствами, з метою збереження державної або комерційної таємниці. Потреба в знищенні даних найчастіше виникає під час продажу чи обміну ПК при оновленні, перенесенні чи передачі ПК в іншу організацію (відділ), гарантійній заміні HDD, списанні та утилізації комп'ютерів і накопичувачів. Знищення даних використовується також для безпечного видалення тимчасових файлів і знищення вихідних файлів. Оскільки, застосовуючи класичне видалення (форматування жорсткого диску, просте видалення окремих файлів чи каталогів), дані повністю не знищуються, а лише ускладнюється доступ до такої інформації, та при спеціальному програмному забезпеченні можливе її відновлення.

Розуміючи можливі небезпечні наслідки, провідні держави світу розробили стандарти, норми, правила, що регламентують використання програмних засобів для знищення інформації і описують механізми його реалізації.

5. Встановлено, що складовою частиною інформаційних відносин потрібно вважати відносини в мережі Інтернет, що мають інформаційну наповненість і є інформаційно-віртуальними відносинами. Інформаційно-віртуальні відносини – це новий вид інформаційних відносин як суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації в кіберпросторі.

6. Акцентовано увагу на тому, що існують інформаційно-віртуальних відносин не лише в кіберпросторі, але й між кіберсуб'єктами (тобто анонімними суб'єктами в віртуальному просторі). Прикладом таких віртуальних інформаційних відносин можуть бути відносини щодо криптовалют.

7. Доведено, що невід'ємною частиною інформаційно-віртуальних відносин потрібно визнавати відносини, які безпосередньо не стосуються руху інформації, однак саме вони формують оптимальні умови для інформаційного спілкування як процесу передання та отримання інформації. Саме відносини стосовно кіберкультури, кіберморалі та кіберосвіти можуть забезпечити цивілізований розвиток інформаційно-віртуальних відносин.

Складовою частиною інформаційно-віртуальних відносин в обов'язковому порядку є відносини, що забезпечують охорону і захист даних відносин – відносини кібербезпеки та кіберзахисту.

8. Виділено ознаки, притаманні правовому регулюванню інформаційних відносин. По-перше, нормативність – правове регулювання інформаційних відносин має встановлюватись, регулюватись та захищатись державою. По-друге, системність – правове регулювання інформаційних відносин здійснюється за допомогою цілісної системи правових засобів. По-третє, внормованість – правове регулювання інформаційних відносини веде до встановлення державою стандартів бажаної поведінки суб'єктів. По-четверте, цілеспрямованість – правове регулювання інформаційних відносин спрямоване на задоволення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права. По-п'яте, реальність – правове регулювання інформаційних відносин пов'язане з реально існуючими відносинами чи віртуальними відносинами, які виявляються в реальних суспільних відносинах.

9. Сформульовано власне визначення інформаційних правовідносин як врегульованих нормами права суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються стосовно обігу інформації між суб'єктами, що наділені інформаційними правами й обов'язками.

10. Встановлено, що механізм правового регулювання інформаційних відносин можна визначити як взаємопов'язану систему правових засобів, способів та форм організованих найбільш послідовним чином з метою задоволення інтересів суб'єктів інформаційних відносин та встановлення правопорядку в інформаційній сфері.

Структурно механізм правового регулювання будь-яких суспільних відносин складається з однакових складових, однак регулювання певною сферою має свою специфіку, яка безпосередньо виявляється в елементах цього механізму.

11. Аргументовано, що об’єктом інформаційних відносин є інформація, а об’єктом інформаційних правовідносин – інформаційні ресурси.

12. Об’єкт інформаційних правовідносин, тобто інформаційний ресурс – це організована сукупність інформації, інформаційних продуктів, технологій та інформаційних комунікацій з визначеним правовим режимом, які призначені для інформаційного забезпечення життєдіяльності людини, суспільства та держави.

Стверджується, що поняття «інформаційний ресурс» потрібно розуміти як інтегровану сукупність знань та інформаційних технологій. Саме таке розуміння інформаційних ресурсів дає можливість виокремити частину інформації з загального об’єкта інформаційних відносин і окреслити межі державного регулювання в інформаційній сфері. Тобто об’єктом інформаційних правовідносин є лише та частина інформації, що підлягає правовому регулюванню з боку держави.

13. Доведено, що держава є самостійним суб’єктом інформаційних відносин та правовідносин, що має бути зафіксовано на законодавчому рівні, а саме в ч.1 ст. 4 Закону «Про інформацію».

14. Становлення європейського інформаційного суспільства стало одним з найперших завдань об’єднаної Європи. Лише через 15 років, після ЄС, в Україні на законодавчому рівні було визнано необхідність регулювання інформаційного суспільства в межах правового поля. Саме в цьому полягає основна відмінність основ побудови інформаційного законодавства в Україні та ЄС.

15. Встановлено поняття інформаційного законодавства як системи нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, ратифікованих міжнародних договорів), що регулюють суспільні відносини в

сфері обігу інформації. Структурно інформаційне законодавство складається з інформаційно-правових норм Конституції України; інформаційних нормативно-правових актів; інформаційно-правових норм в складі інших галузей права та інформаційно-правових норм міжнародних актів.

16. Запропоновано проведення систематизації інформаційного законодавства в три етапи. Перший етап – це вироблення єдиного наукового обґрунтованого визначення структурних елементів інформаційних відносин, а також чіткого визначення змісту понятійного апарату, що застосовується в сфері обігу інформації. Другий етап – це вироблення єдиної інформаційної доктрини держави як цілісної системи принципів, поглядів, концепцій та бути теоретичним стрижнем і концептуальною основою державотворчої, правотворчої та правозастосовної діяльності в сфері обігу інформації. Третій етап – це безпосередньо систематизація національного законодавства у сфері обігу інформації результатом якої має стати недоопрацьований діючий Закон «Про інформацію», предметом правового регулювання якого є інформація як безмежна категорія, а предметом прийняття нового закону предметом правового регулювання якого повинні стати суспільні відносини в сфері обігу інформації та інформаційних технологій. Об’єктом цих суспільних відносин повинні бути документи, дані, відомості, повідомлення, сигнали, коди та інше, що складають, за своєю суттю, інформаційні ресурси. Однак правового регулювання з боку держави потребують й технології, пов’язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою та управлінням ними.

17. Пропонується прийняття абсолютно нового Закону «Про інформаційні послуги та інформаційно-комунікаційні технології».

РОЗДІЛ 2.
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК РЕГУЛЯТОР ПУБЛІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

2.1. Конституційно-правові засади інформаційного законодавства

Конституція як Основний Закон держави рівнозначно впливає на всі суспільні відносини, незалежно від сфери їх дії. Р. З. Лівшиц наголошував, що Конституція містить норми, які врегульовують всі сфери суспільного життя, оскільки вона є не тільки Основним Законом держави, але й Основним законом суспільства в цілому [177, с. 21]. Зважаючи на виняткову поширеність відносин, пов'язаних з інформацією в різних сферах життєдіяльності суспільства, вони не могли залишитись поза конституційним регулюванням.

Не можна недооцінювати роль держави як головного гаранта конституційного права на інформацію. Зазначене гарантування права на інформацію можливе лише в умовах демократичної правової держави, оскільки право на інформацію історично виникає з розвитком демократії, яке відроджене нею і може реально існувати та розвиватися тільки в демократичному суспільстві. Як правило, послаблення демократії завжди починається з обмежень права на інформацію, на свободу слова [163].

В Конституції України знайшли своє відображення такі права в сфері обігу інформації:

1) цензура заборонена (ст.15);

2) кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; винятки можуть бути встановлені лише судом (ст. 31);

3) не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденціальної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених

законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32);

4) кожен громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах та організаціях із відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ст. 32);

5) кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань (ст. 34);

6) кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ст. 34);

7) усі мають право спрямовувати індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися в органи державної влади, органи місцевого самоврядування та до посадових і службових осіб цих органів (ст. 40);

8) кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення (ст. 50);

9) кожному гарантується свобода творчості (ст. 54) та ін. [178].

Питання прав людини в умовах інформаційного суспільства, їх реалізації, і безпосередньо права на інформацію досліджувались в роботах таких вчених, як: І. Л. Бачило, К. І. Бєляков, О. В. Кохановська, Н. В. Кушакова, В. А. Ліпкан, О. В. Малько, А. І. Марущак, О. В. Нестеренко, В. Ф. Погорілко, О. В. Скрипнюк, О. І. Ющик та ін.

Конституційне регулювання інформаційних відносин досліджувалось в роботах таких вчених, як І. В. Арістова, І. Л. Бачило, Г. В. Виноградова, Р. А. Калюжний, В. А. Копилов, Б. А. Кормич, І. С. Чиж та інших.

Переважна більшість авторів, що досліджували інформаційні правовідносини акцентують увагу на їх подвійній природі. Виділяють приватноправову та публічно-правову складову інформаційних правовідносин [99].

Приватноправовий аспект проявляється в особливостях реалізації інформаційних прав і свобод, в першу чергу, майнових прав та прав власності на інформаційні ресурси в інформаційній сфері, здійснення яких визначається особливостями інформації як об'єкта правовідносин.

Публічно-правовий аспект інформаційних правовідносин полягає в забезпеченні гарантій здійснення інформаційних конституційних прав і свобод. Особливістю даного аспекту є те, що публічно-правова складова не зводиться лише до визначення конституційними нормами правового статусу людини як суб'єкта інформаційних правовідносин та гарантування його здійснення. Публічно-правовий аспект включає забезпечення гарантій здійснення інформаційних конституційних прав і свобод громадян, державного управління інформаційними процесами формування і використання державних інформаційних ресурсів, створення і застосування державних інформаційних систем і засобів їх забезпечення, а також засобів і механізмів інформаційної безпеки.

На жаль, більшість досліджень стосовно інформаційних конституційних прав зводиться лише до права на інформацію як конституційного права громадянина [179] або ж права на доступ до публічної інформації [180]. Залишаються поза увагою норми, що визначають функції держави чи компетенцію публічних органів держави у сфері обігу інформації. Останні мають не менший вплив на інформаційну сферу, а іноді – вагоміший, бо це дія держави чи вповноважених нею органів.

Саме тому, аналізуючи конституційні засади інформаційного законодавства, з метою їх детальнішого дослідження, ми вважаємо за потрібне об'єднати в групи права щодо регулювання відносин в інформаційній сфері.

Б. Кормич [181, с.47], досліджуючи конституційні норми, спрямовані на регулювання інформаційних відносин, умовно поділяє їх на три групи: норми, що встановлюють права та свободи людини у сфері інформації; норми, що визначають особливості регулювання інформаційних відносин; норми, що регулюють функції держави та компетенцію публічних органів держави в

інформаційній сфері. Даний підхід є більш прогресивним, однак вважаємо недоцільним виділення групи норм, що визначають особливості регулювання інформаційних відносин, в окрему групу конституційних норм в сфері інформації. Як зазначає В. Копилов, головною особливістю правового регулювання інформаційних відносин є те, що його основу складають інформаційні права та свободи [99, с. 88]. Інформаційні відносини, як і інші відносини, структурно складаються з суб'єкта, об'єкта і змісту. Громадяни як фізичні особи, держава й публічні органи є суб'єктами даних правовідносин, а тому їх права, свободи та повноваження є складовою змісту інформаційних відносин. Виділення групи норм, що визначають особливості регулювання інформаційних відносин, є узагальнюючим та поглинаючим поняттям щодо двох інших груп.

О. Одінцова [183, с. 86], розглядаючи суб'єктивні інформаційні права в широкому розумінні поділяє їх на абсолютні права на інформацію (право на особисту таємницю) та відносні (право на одержання інформації, право на поширення інформації). Цей підхід має право на існування, якщо розглядати інформаційні права в загальному, однак в межах дослідження конституційних прав в сфері інформації вони охоплюють занадто вузький спектр інформаційних прав.

Вважаємо, що до конституційних основ інформаційного законодавства потрібно віднести і права, і свободи як людини так і громадянина, як в сфері обміну інформації, так і компетенції окремих органів щодо забезпечення інформаційних прав, а також їх захист.

Тому пропонуємо конституційні норми, які є основою інформаційного законодавства, умовно поділити на дві групи:

- інформаційні права – це конституційні права і свободи людини в різних сферах, на які значною мірою впливає розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному суспільстві;

•право на доступ до інформації – це конституційні норми, що встановлюють права у сфері обігу інформації щодо компетенції окремих органів публічної влади чи функцій держави.

Термін «інформаційні права» досить широко вживається в юридичній науці. І. Бачило, В. Лопатин, М. Федотов трактують інформаційні права як «основні права і свободи громадян, що реалізуються в інформаційній сфері» [79, с. 220].

Якщо розглядати термін «інформаційні права» з погляду конституційного закріплення, то складовими його будуть як само право на інформацію, так і низка прав, свобод людини і громадянина, об'єктом яких є інформація, інформаційні ресурси, інформаційні послуги та інше. Отже, інформаційні права можна умовно поділити на основні – це право, об'єктом якого є безпосередньо інформація, тобто право на інформацію, та дотичні – це права, реалізація яких пов'язана з інформаційною складовою. До дотичних відносимо право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на свободу світогляду і віросповідання та інші.

Конституційні норми, що встановлюють інформаційні права і свободи людини переважно містяться в розділі II Конституції України, що має назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Основним з них є право на інформацію. Вперше на міжнародному рівні право на інформацію було задекларовано в ст. 19 Загальної декларації прав людини, а саме: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [184]. Право на інформацію в Україні – це передбачене та гарантоване ч. 2 ст. 34 Конституції самостійне конституційне право, яке дозволяє людині вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким способом.

Хоча право на інформацію було передбачено в Конституції одночасно з іншими правами, однак ставлення до його розуміння було неоднозначним. Якщо

інші права беззаперечно було віднесено до певної категорії прав (особисті, культурні, політичні чи інші), то право на інформацію до сьогодні не має однозначного місця в цій класифікації. Спочатку право на інформацію відносили до політичних прав [185]. Аргументом було те, що законодавець виписав його в одній статті з правом на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Однак право на інформацію на багато ширше, ніж політичне право, бо має багато інших проявів. Визнання його політичним правом є наслідком ідеології і світогляду, що сформувалися за роки заполітизованого радянського режиму. Але право на самовираження, що передбачає і право на інформацію, очевидно, є не тільки політичним правом громадянина, а й природним особистим правом, таким, як право на життя, свободу пересування. Воно притаманне людині від народження, а не лише у контексті участі у політичному житті країни [186]. Деякі автори [187] зазначали, що віднесення даного права до політичних прав і свобод є надмірною політизацією цієї свободи і відносили його до культурних (духовних) прав. Інформація є невід'ємною складовою культурного чи духовного надбання певного соціуму і окремо людини. Дана точка зору також має право на існування, бо право на інформацію можна віднести до культурних прав як можливість реалізувати свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості (стаття 54 Конституції), реалізації права на освіту (стаття 53 Конституції) тощо. Очевидно, що реалізація соціальних та економічних прав не можлива без вільного поширення інформації. Ця думка підтверджується Декларацією свободи висловлювань та інформації [188], що була прийнята Комітетом міністрів ради Європи у 1982 р. У ній наголошено, що свобода інформації необхідна для соціального, економічного, культурного і політичного розвитку кожної людини, вона є умовою гармонійного розвитку соціальних і культурних груп, націй і міжнародного співтовариства [189].

Існує й інша думка про місце права на інформацію в класифікації конституційних прав. Це визнання цього права особистим правом кожного. Особисті права П. Рабінович [190, с. 14-22] розуміє як можливість збереження, вияву, розвитку і захисту морально-психологічної індивідуальності людини, її

світогляду та духовності. Підтримуючи даний підхід, вважаємо, що право на інформацію належить будь-якій людині з моменту народження, незалежно від її громадянства й не може бути ніким скасоване чи припинене. Право на інформацію мають всі люди, що проживають на території нашої держави незалежно від їх правового статусу. Отже, право на інформацію, в силу своєї соціальної природи та набуття за фактом народження, однозначно належить до особистих прав людини.

Проведений аналіз показує, що в теорії конституційного права розуміння права на інформацію пройшло певний еволюційний шлях, який на сьогодні ще є не завершеним. Найбільшою трансформацією змісту інформаційних прав є виникнення такого феномену як «цифрові права та свободи».

Так, П. Сухорольський [191, с. 21] у спеціальному дослідженні підкреслює, що, наприклад, в англомовних джерелах вже виділяються так звані цифрові права і свободи людини (digital rights and freedoms), під якими розуміють сукупність загальновизнаних та інших прав людини у контексті поширення нових цифрових технологій, зокрема інтернету. Такий підхід дав підстави автору під інформаційними правами людини розуміти певний перелік основних прав людини в різних сферах, на які значною мірою впливає розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному суспільстві [192, с. 115].

Поняття «цифрові права» можна визначити, як фундаментальні права людини, перенесені в віртуальний простір інтернету. Рада ООН з прав людини прийняла резолюцію, відповідно до якої всі права людини з режиму оффлайн рівною мірою повинні застосовуватись в онлайн. Таким чином, Організація Об’єднаних Націй запропонувала не генерувати нові права для онлайн-простору, а розширити наявні [193], а саме: право на доступ, використання, створення і публікацію цифрових продуктів, а також доступ до комп’ютерів, електронних приладів та до мережі «Інтернет».

Перехід прав з оффлайн в онлайн режим чітко прослідковується в «Керівництві по правах людини для інтернет користувачів» [194]. Цей документ має рекомендаційний характер, однак, в пояснювальному меморандумі до нього

зазначено, що всі держави-члени Ради Європи зобов'язані поважати, захищати і дотримуватись прав і свобод, що закріплені в ратифікованих ними документах. Зважаючи на те, що даний документ грунтується на Європейській конвенції захисту прав людини то він є обов'язковий до виконання.

На сьогодні інтернет є одним із основних засобів здійснення права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Це право поширюється не лише на інформацію, а й на засоби її розповсюдження.

Спеціальний доповідач ООН з питання про право на свободу переконань і їх вільне вираження Франк Ларю підкреслив, що «інтернет став необхідним інструментом для реалізації цілого спектра прав людини, боротьби з нерівністю і прискорення розвитку і людського прогресу, при цьому забезпечення загального доступу до інтернету має бути пріоритетом для всіх держав. Кожна держава, виходячи з цього, має розробляти конкретну й ефективну політику в консультаціях з людьми з усіх секторів суспільства, в тому числі і з приватним сектором і з відповідними державними установами, для того, щоб інтернет був широко доступний, відкритий і надавався за помірною вартістю для всіх груп населення... …Будучи каталізатором для людей в здійсненні їх прав на свободу слова і висловлення думки, інтернет дозволяє також реалізувати цілий спектр інших прав людини» [195].

Хоча цифрові права (як доступ до інтернету) офіційно не визнанні як право людини, але їх треба розглядати, як умову для реалізації права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Отже, ігнорування державою цифрових прав є не тільки не виправдано, а й небезпечно, бо швидкий розвиток глобальної інформаційної системи може призвести до не контрольованості процесу дотримання прав людини у віртуальному просторі.

Тому вважаємо за потрібне внести доповнення до ст. 34 Конституції України [178], виклавши ч.1 у такій редакції: «Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Кожній людині гарантовано цифрові права і свободи. …».

Потрібно зазначити, що визнання цифрових прав – процес неминучий і тут стоїть питання тільки в строках. Або наша держава визнає цей вид прав і візьме на себе їх гарантування зараз, створивши базу для правового регламентування цих відносин; або чекає настання масових порушень прав і свобод людини в неконтрольованій віртуальній сфері, і держава буде змушена втрутитись та визнати існування цифрових прав та свобод, як постфактум.

Після визнання цифрових прав і свобод людини конституційним правом вони займуть місце в основних інформаційних правах, бо їх об’єктом також безпосередньо є інформація тільки у віртуальній сфері.

В групу інформаційних прав, крім основного інформаційного права – права на інформацію, відносяться також дотичні інформаційні права, а саме: право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на повагу до гідності та честі тощо. [178]. Даний перелік інформаційних прав грунтується не стільки на наданні самого права скільки на правовій забороні обмеження загального дозволу.

Ч. 2 ст. 32 Конституції [178] забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Ст. 31 Конституції [178] кожному гарантує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з’ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Ст. 28 Конституції [178] забороняє піддавати катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Таке жорстоке поводження, що принижує людську гідність, все частіше трапляється в віртуальному просторі, а саме у соціальних мережах. З'явилась нова форма протиправної поведінки – це кібербулінг як приниження за допомогою мобільних телефонів, інтернету, інших електронних пристроїв. Л. Найдьонова розглядає кібербулінг, як напади з метою завдання психологічної шкоди, які здійснюють через електронну пошту (e-mail), миттєві повідомлення (ICQ та інші системи), розгортаються в чатах, на вебсайтах, у соціальних мережах; діють через текстові повідомлення або зображення (фото, відео); до кібербулінгу належить також терор за допомогою мобільного телефонного зв'язку [196, с. 2]. Особлива небезпека кібербулінгу виявляється виходячи з специфіки інтернет-середовища, а це анонімність, неможливість визначити кривдника, розповсюдження на широку аудиторію, тероризування жертви будь-де і будь-коли. Незважаючи на те, що такий вид правопорушень вчиняється в віртуальному просторі, його наслідки проявляються в реальному житті, а саме в шкоді здоров'ю (зокрема психічному), чи навіть життю особи (смерті чи доведенню до суїциду).

Потрібно віднести до дотичних інформаційних прав передбачене ст. 35 Конституції право на свободу світогляду і віросповідання, яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію або несповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно – релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Доволі цікавою є думка К. Калюжного, що до інформаційних прав, а в нашому дослідженні саме дотичних інформаційних прав, потрібно віднести конституційні права, зафіксовані у статті 54 Конституції України, яка гарантує право кожного на свободу творчості і право доступу до культурних цінностей. З одного боку, зазначена стаття гарантує культурні та економічні права, а з іншого вони можуть бути віднесені і до інформаційних, адже встановлено, що громадянам України гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з іншими видами

інтелектуальної діяльності. Відповідно закріплюється і право громадян на доступ до культурних цінностей [197, с. 55-58].

Правове регулювання права на інформацію, як і інших інформаційних прав, здійснюється не лише конституційними нормами, а й нормами інших галузей права (цивільне, адміністративне, фінансове та інші). Цей аспект інформаційного законодавства ми розглянемо в подальшому нашому дослідженні.

Наступним блоком конституційних прав у інформаційній сфері є право на доступ до інформації.

Відносно розуміння права на доступ до інформації існує вузьке та розширене розуміння. У вузькому розумінні (класичний підхід) право на доступ до інформації розглядається як право на одержання офіційних документів та інформації про діяльність усіх органів державної влади. Такий підхід більше притаманний західноєвропейській та американській науковим школам.

Цей підхід знайшов своє підкріплення і в інформаційному законодавстві. Так, Міністерство юстиції України ще у 2012 році дало Роз'яснення «Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи» [198], з змісту якого випливає, що право на доступ до інформації є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване статтею 34 Конституції України [178], а саме: право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір.

Прихильники розширеного підходу переконані, що зміст та обсяг права на доступ до інформації не обмежується пошуком та одержанням інформації від органів державної влади та органів місцевого самоврядування про їх діяльність та можливістю ознайомлення з відомостями про себе в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях [199, с. 15-16]. На їх думку, окрім цих юридичних можливостей, право на доступ до інформації означає також отримання будь-якої інформації із засобів масової інформації, можливість ознайомлення з літературними, науковими працями, перегляд фільмів, спектаклів, свободу доступу до джерел інформації (інтернет, бібліотеки). В. О. Копилов право

на отримання й одержання інформації визначає як право кожного звертатися до органів державної влади, громадських об'єднань, органів та організацій, інших структур за одержанням необхідної інформації, право звертатися до установ культури, інших структур, хранителів культурних цінностей, з метою отримання у них запитуваної інформації; право вільно одержувати повідомлення, що готуються та розповсюджуються засобами масової інформації, право отримувати інформацію, що міститься у наукових та літературних творах, а також іншу інформацію, що розповсюджується, в тому числі і з комерційною метою [99, с. 154].

Вважаємо, що потрібно розглядати право на доступ до інформації в широкому розумінні бо саме воно охоплює усі сторони та аспекти можливостей реалізації даного права. Як зазначають деякі автори право на доступ до інформації включає: 1) право на доступ до документів, інформаційних ресурсів, інформаційних систем; 2) право запитувати інформацію; 3) право одержувати інформацію; 4) право фіксувати інформацію за допомогою технічних засобів; 5) право відтворювати інформацію; 6) право на доведення інформації до певних суб'єктів через її опублікування, а також передачі її через мережу даних, засоби масової інформації в режимі регулярних повідомлень; 7) право отримувати консультаційну допомогу з питань доступу до інформації [200].

Останніми роками загальносвітовою є тенденція до розширення змісту права на доступ до інформації. Відповідно до нової концепції право на доступ до інформації – це не лише право на отримання офіційних документів та інформації, що знаходиться в розпорядженні органів державної влади та місцевого самоврядування, а й інформації, яка належить підприємствам і організаціям, що виконують специфічні завдання та/або отримують бюджетні кошти. Саме так пропонують розглядати право на доступ до інформації міжнародна неурядова організація «Артикль 19» та Спеціальний доповідач з питань щодо заохочування та захисту свободи думки та їхнього права на вільне вираження від Комісії з прав людини ООН [201].

Отже, розглядаючи право на доступ до інформації, як групу конституційних прав в сфері обігу інформації, її умовно можна поділити на прямі та опосередковані права.

Прямі права на доступ до інформації складають конституційні норми, що безпосередньо створюють умови чи забезпечують доступ до будь-яких видів інформації.

Групу опосередкованих прав на доступ до інформації складають ті конституційні норми, що не прямо впливають на реалізацію цього права, а лише забезпечують можливість його реалізації.

До прав, які безпосередньо забезпечують право на доступ до інформації, можна віднести заборона цензури; право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе; право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї.

Ст. 15 Конституції [178] передбачено заборону цензури. Цензура – це контроль влади за змістом і розповсюдженням інформації, друкованої продукції, музичних і сценічних творів, творів образотворчого мистецтва, кіно-, фотоматеріалів, передач радіо і телебачення, вебресурсів, у деяких випадках – також приватного листування, з метою обмеження або недопущення поширення ідей і відомостей, визнаних владою шкідливими, небажаними для неї або суспільства в цілому [202, с. 448]. Цензура – це необхідний для держави інструмент контролю за поширенням інформації. В більшості цензуру сприймають негативно, бо, залежно від політичного режиму в державі, визначалось, яка інформація, в якому обсязі і кому може бути доступна. За таких умов цензура гальмує суспільний розвиток, зупиняючи суспільно-політичне та культурне життя. Тотальна цензура може створити абсолютно ілюзорний світ, що вигідний для держави. Відсутність цензури друку створює необхідні умови для вільного, неупередженого висвітлення і трактування дійсності та забезпечує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

На сьогодні неконтрольованість віртуального простору наповнила його інформацією, яка є негативною, а іноді – небезпечною для окремих людей, їх груп чи суспільства в цілому. Це інформація непристойного чи відверто образливого характеру, екстремізстського спрямування та інша шкідлива інформація. Крім того, з'явились і такі явища, як інформаційні війни, кібертероризм, кібершахрайство. Завданням будь-якої держави є убезпечення своїх громадян від такої інформації та створення механізму захисту політичних і моральних основ суспільства. Саме таке завдання покладає держава на інтернет-цензуру.

Отже, цензура має як позитивні, так і негативні прояви і завдання держави полягає в тому, аби втримати баланс між фільтрацією шкідливої інформації та тотальною цензурою.

Словосполучення «шкідлива інформація» міститься в нормативно-правових актах Ради Європи. Наприклад, у пунктах 16, 17 Резолюції № 3 «Права людини та регулювання медіа і нових комунікаційних послуг в Інформаційному Суспільстві» в контексті її поширення за допомогою нових комунікаційних послуг, але без роз'яснення змісту поняття [203].

В українському законодавстві поняття «шкідлива інформація» відсутнє. Однак, теоретики досліджують це поняття.

І. Л. Бачило, В. М. Лопатін та М. О. Федотов визначали його спочатку як інформація, яка не є конфіденційною, але яка обумовлює необхідність охорони та захисту прав і законних інтересів особи, суспільства і держави в силу можливої шкоди, що завдасть цим суб'єктам її поширення (застосування) [79, с. 623]. Пізніше вони зазначають, що шкідлива інформація – інформація, обіг якої заборонено у зв'язку зі шкодою і небезпекою для суспільства та людини [204, с. 85]. Позитивно оцінюючи таке визначення, вкажемо на такий недолік, як заборонність. Далеко не вся інформація, що здійснює негативний вплив, є забороненою, оскільки останнє в правовій країні може мати місце тільки на підставі нормативно-правових актів. Як свідчить реальне життя, законодавство часто «відстає» у розвитку [205].

Шкідливу інформацію О. В. Мінблаєєв ототожнює з інформацією обмеженого використання – це обмежені законом у доступі та/або використанні відомості, здатні мати негативний інформаційний вплив на громадян, організації, суспільство, державу і завдати шкоди їхнім правам, свободам та законним інтересам [206].

Як видно із аналізу юридичної літератури, автори по-різному визначають дефініцію «шкідлива інформація», що свідчить про відсутність єдиного підходу та поглядів. Крім цього, трапляються різні назви одного поняття – шкідлива, негативна, небезпечна, недоброякісна, незаконна або інформація обмеженого використання.

Національне законодавство містить лише норму, відповідно до якої право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігань заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігань розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримань авторитету й неупередженості правосуддя [9].

Виходячи з цієї норми можемо виділити певні рівні обмеженої законом інформації: загальнонаціональний та особистий. Шкідлива інформація може застосовуватись на обох рівнях. Однак на загальнонаціональному рівні шкідлива інформація наносить шкоду інформаційній безпеці держави, а тому є більш соціально небезпечною.

З метою забезпечення інформаційної безпеки здійснюються певні захисні заходи, які можна об'єднати в наступні групи:

- регулювання, а саме обмеження інформаційних потоків і зв'язків;
- цілеспрямоване інформування як просвітницька інформація;
- регулярне надання соціально важливої інформації;
- формування механізмів колективного захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів;

- виховання індивідуальної здатності до інформаційно-психологічного спротиву [207, с. 69-72].

Наступним прямим елементом права на доступ до інформації є передбачене ч.3 ст. 32 Конституції право [178] кожного громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. З даним правом тісно пов'язана передбачена ст. 50 Конституції України гарантія вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на їх поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Складовою прямих прав на доступ до інформації є також право, передбачене ст. 40 Конституції направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Потрібно також відмітити, що доступ до інформації був би не повним без норм ст. 57 Конституції України, яка гарантує кожному право знати свої права і обов'язки, а також закріплює, що закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, а не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Крім знання своїх прав, ч. 4 ст. 32 Конституції [178] закріплює і гарантує судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (більш детально буде розглянуто в параграфі 2.3.).

Другу групу прав доступу до інформації складають опосередковані права, тобто ті, що формують можливість реалізації цього права. До таких треба

віднести функціонування Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення є конституційним, наглядовим та регуляційним державним органом України в галузі телерадіомовлення.

Основними напрямами діяльності Національної ради є гарантування інформаційної безпеки України, підтримка розвитку вітчизняних телерадіоорганізацій, сприяння збільшенню в ефірі національних телерадіокомпаній частки вітчизняного інформаційного продукту (творів національної культури), розширення загальнонаціональних та регіональних теле- і радіомереж, розвиток мовлення на території проведення АТО, прикордонних територіях півдня України і на Автономну Республіку Крим, представлення і відстоювання інтересів та позиції України у сфері телебачення і радіомовлення на міжнародному рівні.

Цей орган має найбільші повноваження щодо того, яку інформацію, в якому обсязі і якого спрямування ми отримаємо з теле- і радіомереж, бо саме на них лежать повноваження з розробки та реалізації державної політики у сфері телерадіомовлення.

Зважаючи на впливовість цього органу на інформаційну сферу в державі, призначення складу та звільнення членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення в Конституції рівно розділено між Верховною Радою (п.20 ст. 85) та Президентом України (п.13 ст. 106).

Отже, інформаційні норми, незалежно від їх умовного поділу, посідають особливе місце в Конституції України, бо є не лише одним з конституційних прав, а й гарантією реалізації багатьох інших прав і свобод людини і громадянина.

На сучасному етапі розвитку суспільства та швидкому розвитку комунікативних технологій є потреба переглянути та доповнити конституційно закріплені інформаційні права.

Потрібно відмітити, що інформаційні норми в Конституції повинні не лише врегульовувати існуючі відносини в сфері обігу інформації, але й створювати основу для регулювання майбутніх інформаційних відносин. Так, ще 20 років

тому, при появі перших мобільних телефонів та інтернету, ми навіть не могли уявити, на скільки зміниться комунікативна складова суспільства, розшириться та стане доступніший та швидший обмін інформацією. Недооцінка цих процесів привела до того, що сьогодні ми стикнулись з проблемами існування недостовірної, шкідливої інформації, інформаційного насилля, інформаційного тероризму, інформаційної злочинності та ін. Усі ці явища могли просто не виникнути або вже існувала б процедура боротьби чи протистояння їм, якби інформаційне законодавство пішло на випередження. Інформаційна сфера настільки швидко видозмінюється та розвивається в усіх сферах суспільства зокрема та людства в цілому. Саме тому інформаційне законодавство не може існувати постфактум, а для цього законотворці повинні моніторити будь-які інновації в інформаційній сфері чи дотичних до неї та за необхідності намагатись по максимуму передбачити їх правове регулювання.

До прикладу сьогодні майже ніхто не загострює увагу на тому, що є можливість появи ще одного суб'єкта прав та свобод на рівні з людьми, а саме роботів. Цей процес вже набирає обертів тому ігнорувати його не потрібно. Поступово з розуміння робота як машини ми переходимо до розуміння його як людиноподібний робот зі штучним інтелектом, який був спроєктований для навчання та адаптації до поведінки людей. Так, активований в 2015 році людиноподібний робот Софія в 2017 році вже стала підданою та отримала громадянство Саудівської Аравії. Її розробник Девід Хенсон [208] передбачає, що за тридцять наступних років роботи зможуть отримати громадянські права. Потрібно розуміти, що таний робот не є єдиним і неповторним. Створюються сестри Софії, які спілкуються між собою, самонавчаються, саморозвиваються та самовдосконалюються. Ми повинні усвідомлювати, що жодна, навіть найрозумніша, людина не зможе конкурувати з штучним інтелектом, не зможе так швидко сприймати, обробляти інформацію та відповідно без емоційно реагувати на неї. Тобто людина апріорі буде перебувати в менш вигідному становищі, ніж робот. Дана ситуація може мати непередбачувані наслідки для всього людства. Саліл Шетті генеральний секретар правозахисної організації Amnesty International

наголошує, що вони досить занепокоєні даною ситуацією бо вона нагадує «поїзд, що летить з величезною швидкістю по темному тунелю вниз. І водій не заснув, його просто там нема. Ось в якій ми ситуації» [208]. Водій, що може зупинити цей поїзд чи змусити його їхати за певними правилами чи в певному напрямку, і є інформаційне законодавство. Саме для недопущення такого розвитку подій інформаційне законодавство і повинно мати норми, якими врегульовано виникнення майбутніх інформаційних відносин.

У даному процесі Конституція повинна однозначно відстоювати та захищати права та свободи людини, а не машини з штучним інтелектом, як би вона не називалась. «Штучний інтелект – це унікальний продукт технічного прогресу, що дає змогу машинам вчитися, використовуючи людський і власний досвід, пристосовуватися до нових умов в рамках свого застосування, виконувати різнопланові завдання, які тривалий час були під силу лише людині, прогнозувати події й оптимізувати ресурси різного характеру» [209].

На сьогодні в Конституції України людину визнано найвищою соціальною цінністю. Однак, беручи до уваги ситуацію з розвитком штучних інтелектів, виникає необхідність доповнити ст. 3 Конституції пересторогою стосовно зрівняння прав людини і машини зі штучним інтелектом.

Пропонується доповнити ст. 3 Конституції України [178] третім абзацом і викласти в такій редакції:

«Стаття 3. Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави.

Жоден штучний інтелект не може бути прирівняний у своїх правах до прав людини.»

Отже, аналіз конституційних основ інформаційного законодавства показав, що на сьогодні склалась так ситуація, що зміни в інформаційних відносинах

вносять корективи в розуміння, розширюють зміст, а іноді і вимагають визнання нових інформаційних прав, що зафіксовані в Конституції та спонукають до розвитку нових напрямів державної політики в інформаційній сфері.

2.2. Адміністративно-правове регулювання інформаційних відносин

Будь-які відносини, як нами вже зазначалось, мають певну інформаційну складову. Не є винятком і публічно-правові відносини держави в ході одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Крім того, неможливо уявити адміністративно-правові відносини без інформаційної складової. Тільки за допомогою обігу інформації держава може надавати адміністративні послуги, здійснювати електронне урядування та ін. Інформаційні відносини стали невід'ємною частиною владно-управлінської діяльності держави. Тому державні органи та органи місцевого самоврядування, реалізуючи свої повноваження, є безпосередніми учасниками адміністративно-правових та інформаційних відносин, що регулюються адміністративними нормами.

Для розуміння сутності інформаційних відносин, що підлягають адміністративно-правовому регулюванню, доречно, передусім, на загальнотеоретичному рівні окреслити поняття «адміністративні правовідносини». Будучи різновидом правовідносин, вони є суспільними відносинами, що врегульовані правом. Лише їхня специфіка, а саме функціонування у сфері державного управління, виокремлює їх в адміністративні правовідносини. Як стверджує С. М. Алфьоров, адміністративно-правові відносини, маючи ознаки, притаманні всім правовідносинам, водночас відрізняються від них принциповими особливостями, що відображають специфіку виконавчо-розпорядчої діяльності [210, с. 33].

Одним із перших комплексно проблему особливостей суспільних відносин у сфері регулювання адміністративного права була розглянута Ю. М. Козловим у 1967 р. і стосувалася суспільних відносин, що складали предмет радянського

адміністративного права [211, с. 104–120]. Ним вперше виділено низку характерних рис адміністративно-правових відносин, які беруться за основу і використовуються у більшості вітчизняних навчальних і наукових джерел з адміністративного права й досі.

У загальному вигляді вони були сформульовані Ю. Козловим таким чином:

1) адміністративні правовідносини виникають переважно в особливій сфері суспільного і державного життя – у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності органів влади та управління:

2) обов’язковою стороною адміністративних правовідносин є орган державного управління (посадова особа) або у визначених законом випадках відповідні організації, що наділені державно-владними повноваженнями;

3) адміністративні правовідносини можуть виникати з ініціативи будь-якої зі сторін, а згода другої сторони не є обов'язковою умовою їх виникнення;

4) спори між учасниками адміністративних правовідносин вирішуються переважно в адміністративному (позасудовому) порядку, тобто шляхом безпосереднього юридично-владного розпорядження уповноваженого органу державного управління;

5) сторони адміністративних правовідносин несуть юридичну відповідальність перед державою в особі її органів, що є, як правило, органами державного управління [211, с. 104-120].

В подальших дослідженнях автори визначили такі особливості адміністративно-правових відносин:

1) обов’язки та права сторін цих відносин асиметричні і пов’язані з діяльністю виконавчих органів держави га інших суб’єктів органів виконавчої влади;

2) однією зі сторін у цих відносинах завжди є суб’єкт адміністративної влади (орган, посадова особа, організація, наділені державно-владними повноваженнями);

3) ці відносини виникають переважно з ініціативи однієї зі сторін;

4) у разі порушення адміністративно-правової норми порушник несе відповідальність перед державою;

5) розв'язання спорів між сторонами, як правило, здійснюється в адміністративному порядку [212, с. 20].

Ю.П. Битяк, більш детально аналізуючи це питання, серед особливостей, характерних для адміністративно-правових відносин, виділяє такі:

1) адміністративно-правові відносини складаються у сфері управління, тобто в повсякденній практичній реалізації завдань і функцій держави;

2) в усіх відносинах однією зі сторін обов'язково є орган виконавчої влади (державного управління) або громадська організація, наділена державно-владними повноваженнями;

3) адміністративно-правові відносини – це особливий зв'язок між їхніми учасниками, один з яких має право вимагати від іншого такої поведінки, яка передбачена адміністративно-правовою нормою:

4) орган управління зобов'язаний реалізовувати свої матеріально-правові та процесуальні права, тобто право одночасно є обов'язком суб'єкта адміністративно-правових відносин;

5) адміністративно-правові відносини можуть виникнути з ініціативи будь-якого суб'єкта адміністративного права, але згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення;

6) порушення однією зі сторін своїх обов'язків зумовлює її відповідальність не перед іншою стороною, а перед державою в особі її компетентних органів;

7) адміністративно-правові відносини можуть реалізовуватися на засадах, як влади і підпорядкування, так і рівності сторін, тобто кожна сторона зобов'язана виконувати вимоги конкретної правової норми;

8) санкції, що застосовуються до сторін адміністративно-правових відносин за порушення ними своїх прав та обов'язків, – це, як правило, заходи адміністративного примусу, адміністративної, дисциплінарної відповідальності. хоча може настати і матеріальна та кримінальна відповідальність;

9) спори, що виникають між сторонами цих відносин, вирішуються, як в адміністративному (більшість спорів), так і в судовому порядку [213, с. 43-44].

Навіть після інтенсифікації процесу перетворення предмета галузі адміністративного права характеристики адміністративно-правових відносин не зазнали суттєвих змін [212, с. 20].

Основу суттєвих ознак адміністративно-правових відносин складають шість визначальних рис [211, с. 104]. Перша стосується сфери, в якій виникають (складаються) відносини адміністративного права. Друга визначає обов'язкову присутність у ролі однієї зі сторін органу, наділеного владно-управлінськими повноваженнями. Третя вказує на умови виникнення зазначених відносин. Четверта риса визначає характер відносин між учасниками. П'ята стосується проблем відповідальності перед державою за порушення вимог норм адміністративного права. Шоста визначає порядок розв'язання спорів між учасниками адміністративно-правових відносин [214, с. 65].

В залежності від особливостей, які визначають науковці, є різне трактування самого поняття «адміністративні правопорушення».

І. П. Голосніченко зазначає, що адміністративно-правові відносини є системою прав та обов'язків органів державної виконавчої влади, посадових осіб і службовців, громадян та інших суб'єктів [215, с. 9]. Л. В. Коваль стверджує, що предметом адміністративного права є суспільні відносини, які виникають при здійсненні державного управління [216, с. 6]. Подібне визначення дають науковці, які під адміністративно-правовими відносинами розуміють суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких є носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [213, с. 57; 218, с. 49]. О. М. Якуба вважала, що адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, що регулюються адміністративно-правовими нормами, в яких одна із сторін наділена правом вимагати від іншої сторони у процесі виконавчої та розпорядчої діяльності дотримання поведінки, вказаної в адміністративно-правовій нормі, а також ці відносини охороняється державою [219, с. 53].

На нашу думку, найбільш оптимальним є визначення «адміністративно-правових відносин», сформульоване А. В. Макаренко, а саме: адміністративно-правові відносини – це урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їхні сторони (суб'єкти) взаємопов'язані й взаємодіють внаслідок здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [220, с. 44].

Дія адміністративно-правових норм розповсюджується і на частину інформаційних відносин.

«Адміністративно-правове регулювання інформаційних відносин здійснюється з певною і цілком конкретною юридичною і соціальною метою. Спільні юридичні цілі правового регулювання зводяться до створення в суспільстві стабільного правового порядку, а також органів, інститутів та установ, здатних забезпечити захист і охорону від порушень тих прав, свобод і законних інтересів громадян та інших осіб, які закріплені чинними нормами адміністративного права. Спільні соціальні цілі адміністративно-правового регулювання спрямовані на досягнення соціально корисних результатів і, насамперед, на створення необхідних умов для прогресивного розвитку суспільства» [221, с. 227].

У дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правове регулювання інформаційної безпеки України» Г. М. Линник виділяє основні ознаки адміністративних правовідносин в інформаційній сфері [222, с. 60, 61]. В цілому, поділяючи його точку зору, хочемо зауважити, що умовно ознаки адміністративних правовідносин в інформаційній сфері можна поділити на загальні та специфічні ознаки. Загальним притаманні всім адміністративно-правовим відносинам, а саме:

– вони виникають, змінюються і припиняються лише на підставі адміністративної норми;

– мають обмежену сферу існування, а саме сфера публічно-правових відносин (державне й самоврядне управління);

– одним із суб'єктів обов'язково є носій владних повноважень;

– наявна воля хоча б одного із суб’єктів адміністративного права;

– суб’єкти наділені взаємними правами і юридичними обов’язками;

– наявний чіткий персоніфікований характер взаємовідносин.

– Специфічні ознаки виділяють саме інформаційну складову в адміністративних правовідносинах:

– виникають, змінюються та припиняються у сфері публічно-правових відносин у зв’язку з одержанням, використанням, поширенням і зберіганням інформації;

– інформаційний складник адміністративних правовідносин може відігравати як вирішальну роль, так і допоміжну;

– пріоритет інформаційних прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина у сфері діяльності публічної адміністрації.

Своє бачення особливостей адміністративно-інформаційних відносин аналізує К. В. Кім у статті «Особливості інформаційно-правових відносин як різновиду адміністративно-правових відносин» [223]. Посилаючись на дослідження С. Г. Стеценка [224], у своїй статті автор виділяє такі особливості інформаційних відносин в адміністративній сфері:

1. У більшості інформаційно-правових відносин однією з сторін обов’язково є органи публічної адміністрації – органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові та службові особи, а також інші суб’єкти, що здійснюють владно-управлінські функції у сфері інформації.

2. Інформаційно-правові відносини виникають у сфері державного управління.

3. Інформаційно-правові відносини регулюють та охороняють в основному публічно-правові інтереси, що виникають у процесі інформаційної діяльності органів публічної адміністрації.

4. Інформаційно-правові відносини – це особливий зв’язок між їх суб’єктами, один із яких за даних обставин має право вимагати від іншого такої поведінки, яка передбачена інформаційно-правовою нормою.

5. Об’єктом інформаційно-правових відносин є інформація.

6. Інформаційно-правові відносини можуть виникати за ініціативою будь-якого суб’єкта досліджуваних відносин (органа публічної адміністрації чи приватних осіб), але згода іншої сторони не є обов’язковою умовою для їх виникнення.

7. Порушення однією зі сторін своїх обов’язків зумовлює її відповідальність не перед іншою стороною, а перед державою в особі її компетентних органів.

8. Спори, що виникають між сторонами інформаційно-правових відносин, вирішуються як в адміністративному, так і в судовому порядку [224].

Аналіз особливостей інформаційних відносин в адміністративній сфері дає нам можливість підсумувати і викласти власне їх бачення.

Інформаційні відносини, що функціонують в сфері, яка регулюється нормами адміністративного права, є частиною адміністративно-правових відносин, хоча і з своєю специфікою.

Інформаційним відносинам в адміністративній сфері притаманні такі особливості:

1. Вони виникають, змінюються та припиняються у сфері публічного управління (публічного адміністрування) у зв’язку з одержанням, використанням, поширенням і зберіганням інформації;

2. Обов’язковим суб’єктом є органи публічної адміністрації;

3. Вони регулюють та охороняють в основному публічно-правові інтереси, що виникають у процесі інформаційної діяльності органів публічної адміністрації;

4. Об’єктом даних відносин є інформаційні ресурси;

5. Можуть виникати з ініціативи будь-якої зі сторін, а згода другої сторони не є обов’язковою;

6. Спори, що виникають між сторонами інформаційно-правових відносин, вирішуються як в адміністративному, так і в судовому порядку.

Основною особливістю інформаційних відносин в адміністративній сфері, по-перше, є те, що вони виникають, змінюються та припиняються у сфері

публічного управління (публічного адміністрування) у зв'язку з одержанням, використанням, поширенням і зберіганням інформації.

На нашу думку, потрібно використовувати саме поняття публічного управління (публічного адміністрування), а не державного управління чи публічно-правових відносин.

На думку одних авторів сферою існування інформаційно-правових відносин в адміністративній сфері є сфера публічно-правових відносин [225, с. 60, 61].

Сфера публічно-правових відносин не лише набагато ширша за адміністративно-правові відносини, а й співвідноситься з ними, як ціле і частина. «Публічно-правові відносини – це передбачені нормами публічного права суспільні відносини, що виражаються у взаємних правах та обов'язках їх учасників у різних сферах життєдіяльності суспільства, пов'язаних з реалізацією публічної влади» [226, с. 4]. З даного визначення видно, що публічно-правовими відносинами є відносини, що регламентуються нормами публічного права. Публічне право – це не певна галузь права, а частина права, сукупність правових норм різних галузей права, де суб'єктом правовідносин є органи публічної влади. Публічне право охоплює правові норми не лише адміністративного права, а й фінансового, податкового, бюджетного, кримінального, конституційного прав. Натомість адміністративне право регламентує лише частину інформаційних відносин, а саме ті, що входять до предмета його правового регулювання.

Тому вважаємо, що застосування поняття «публічно-правові відносини» стосовно особливостей інформаційних відносин в адміністративній сфері є не досить конкретним і занадто широким поняттям.

Інші автори стверджують, що адміністративно-правові відносини це «суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права» [227, с. 40].

З цією думкою також не можемо погодитись. Державне управління – це самостійний вид державної діяльності, який має підзаконний, виконавчо-розпорядчий характер органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації

функцій і завдань держави в процесі регулювання економічної, соціально-культурної та адміністративно-політичної сфер [228, с. 8-9].

Державне управління в широкому розумінні – це сукупність усіх видів діяльності всіх органів держави, тобто означає фактично всі форми реалізації державної влади в цілому. Стаття 6 Конституції [178] встановлює, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України, тобто державне управління в широкому розумінні характеризує всю діяльність держави за організуючим впливом зі сторони спеціальних суб'єктів права на суспільні відносини [229]. Таке розуміння державного управління застосовується під час розкриття певних аспектів наднаціонального рівня соціального управління. Тобто коли треба показати застосуванням державної влади з боку всіх органів держави, з метою виконання усіх основних цілей, завдань і функцій держави. Однак коли ми говоримо про кожну гілку влади окремо, то і зовнішні форми реалізації державної влади будуть різні. Зовнішньою формою реалізації законодавчої влади буде законотворчість; для судової – правосуддя, а для виконавчої влади – це виконавчо-розпорядча діяльність.

З перелічених вище форм зовнішньої реалізації державної влади реальне управління державою здійснюється лише виконавчо-розпорядчою діяльністю органів виконавчої влади. Саме виконавчо-розпорядча діяльність є суттю державного управління та є державним управлінням в вузькому його розумінні.

Слід зазначити, що в адміністративному праві саме вузьке розуміння державного управління є основним, тому що такий підхід дозволяє якісно аналізувати виконавчо-розпорядчу діяльність органів виконавчої влади (для яких державне управління є основним напрямом діяльності), а також внутрішньо організаційну діяльність у рамках функціонування інших державних органів [230, с. 18]. Вузьке розуміння державного управління більше конкретизує органи, що здійснюють управління адміністративною сферою.

Однак застосування поняття «державне управління» в вузькому його розумінні відносно особливостей інформаційних відносин в адміністративній сфері вважаємо некоректним, бо державне управління – це лише частина публічного управління. Конституцією України закріплено публічну владу в державі. Складовими частинами якої є державна влада (ст. 6 Конституції) та самоврядування (ст. 7 Конституції). Управлінська складова цих двох гілок публічної влади, а саме державне і самоврядне управління, складає публічне управління в державі. Термін «публічне управління» (англ. public management), який замінив термін «публічне адміністрування» (англ. public administration), вперше використовує англійський державний службовець Десмонд Кілінг у 1972 р. За визначенням Кілінга, «публічне управління – це пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики» [231, с. 15].

Термін «public» [232] перекладається як публічний, суспільний, а «адміністрування» походить від лат. administro – керую і означає керівництво, управління, завідування [233]. Тобто поняття «управління» і «адміністрування» є взаємозамінні поняття і, за своїм змістом, є цілеспрямований, постійний процес впливу суб’єкта на об’єкт управління, з метою створення ефективно функціонуючої системи на основі інформаційних зв’язків і відносин.

Процес здійснення публічного управління забезпечується через публічні адміністрації. Публічна адміністрація є сукупністю державних і недержавних структур та повноважних осіб, які здійснюють публічне урядування й адміністрування. До складу публічної адміністрації входять органи виконавчої влади, адміністративний апарат та виконавчі органи місцевого самоврядування [234, с. 21].

Дослідження різних аспектів категорій «публічного управління» та «публічного адміністрування» прослідковується, перш за все, в роботах зарубіжних вчених: Е. Алларда, Б. Беррі, Т. Боверда та Е. Лофлера, Д. Боссарда, Б. Гурне, Ф. Нігроу, Г. Райта, Д. Растоу, Б. Р. Фрая та Дж. Радшелдерса, Д. Шумана В. Олуфа та ін.

Термін «публічна адміністрація» вперше було використано в праві Європейського Союзу. Аналіз окремих нормативно-правових актів ЄС дозволяє зробити висновок, що у європейському праві існує два визначення поняття «публічна адміністрація»: у вузькому та у широкому сенсі. У вузькому сенсі під «публічною адміністрацією» розуміються «регіональні органи, місцеві та інші органи публічної влади», «центральні уряди» та «публічна служба». Під органами публічної влади при цьому розуміється: «інституції регіонального, місцевого або іншого характеру, інші органи, діяльність яких регулюється нормами публічного права або діями держав-членів; органи, наділені достатніми суверенними повноваженнями країни, які з формальної точки зору не є частиною адміністративного апарату держави-члена, але структура та завдання якого визначені в законі (причому ці завдання належать сфері функціонування держави)». У широкому сенсі в європейському праві до «публічної адміністрації», крім органів публічної влади, відносять ті органи, які не входять до неї організаційно, але виконують делеговані нею функції [235, с. 29]. Водночас, як зазначається у Резолюції [236] щодо публічної (державної) відповідальності, під «публічною владою» (або органами публічної влади) слід розуміти будь-яку установу публічного права (включаючи державу, регіональні та місцеві органи державної влади, незалежні публічні підприємства) та будь-яких фізичних осіб під час виконання ними повноважень офіційних органів [237, с. 11].

Підтвердженням існування тлумачення терміну «публічна адміністрація» у широкому та у вузькому сенсі постають також роботи європейських вчених, які під поняттям «публічна адміністрація» розуміють: сукупність органів, установ та організацій, які здійснюють адміністративні функції; адміністративна діяльність, яка здійснюється цією адміністрацією в інтересах суспільства; сфера управління публічним сектором з боку тієї ж публічної адміністрації [238, с. 41].

Щодо терміна «публічне управління», то Програма розвитку ООН послуговується визначенням, запропонованим американським ученим Джеєм М.Шавріцом у Міжнародній енциклопедії державної політики та адміністрування: «Публічне управління – це галузь практики та теорії, яка є ключовою для

публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка ефективності» [239]. Відповідно до теорії публічного управління діяльність уряду і неприбуткових організацій в деяких важливих питаннях є подібною до діяльності установ приватного сектора. Таким чином, одні й ті самі управлінські інструменти, що максимізують ефективність та результативність роботи, можуть використовуватись як у приватному, так і у публічному секторах. Джей М.Шавріц наголошує на тому, що належне публічне управління має бути сфокусоване на забезпечення спроможності задля досягнення результатів. Роль менеджерів у публічному секторі полягає у тому, щоб «заохочувати працівників, а також представників широкої громадськості та окремих організацій, працювати разом для досягнення результатів, на які вони, можливо, мають незначний безпосередній вплив, зважаючи на децентралізацію влади» [239].

Крістофер Поллітт, професор з публічного управління Лювенського католицького університету, стверджує, що термін «публічне управління» може вживатися у щонайменше трьох основних значеннях: діяльність державних службовців і політиків (1), структури і процедури органів державної влади (2), системне вивчення чи то діяльності, чи то структур та процедур (3) [240, с. 12-13]. Публічне управління включає, зокрема, ту діяльність, яка забезпечує ефективне функціонування всієї системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, передбачає широке залучення різних зацікавлених сторін до розробки та реалізації державної політики [241].

Ці питання є актуальними і в національній адміністративній науці, де прослідковується певна тенденція щодо аналізованого питання. Публічне адміністрування часто ототожнюється з публічним управлінням (фактично жодний новий зміст в нього ніхто не вкладає), розглядається як складова, вид, тип бюрократичного управління, як бюрократичний метод управління [242].

Є науковці, які дають абстрактне визначення публічного управління чи публічного адміністрування.

Так, Г. Зінченко вважає, що система публічного адміністрування – це організаційні структури державного апарату, персонал яких реалізує сукупність необхідних функцій, використовуючи при цьому комплекс відповідних форм, методів і процедур, а також прямі та зворотні зв'язки між державою та суспільством [243, с. 46].

На думку В. Коваленка публічне адміністрування розкриває основні напрями цілеспрямованої діяльності суб'єктів владних повноважень щодо виконання адміністративних зобов'язань [244, с. 214].

Однак більшість наукових доробок є конкретними і змістовно структурованими.

Згідно з Енциклопедією державного управління, публічне адміністрування є різновидом управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість (самоврядність) усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямку [245, с. 489].

У Словнику термінів і понять з державного управління визначено, що публічна адміністрація – це сукупність державних і недержавних суб'єктів публічної влади, ключовими структурними елементами якої є: а) органи виконавчої влади; б) виконавчі органи місцевого самоврядування [4, с. 168-169].

І. Коліушко, В.П. Тимощук [246] під терміном «публічна адміністрація» пропонують розуміти сукупність органів виконавчої влади та органів виконавчого самоврядування, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання закону та здійснюють інші публічно-управлінські функції. В. Б. Авер'янов під терміном «публічна адміністрація» пропонує розуміти сукупність органів виконавчої влади та органів виконавчого самоврядування, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання закону та здійснюють інші публічно-управлінські функції [247, с. 117].

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що публічне управління організаційно є публічною адміністрацією, а структурно охоплює «державне управління» та «місцеве самоврядування». Саме тому публічна адміністрація є обов'язковим суб'єктом інформаційних відносин в адміністративній сфері.

Попередній аналіз поняття «публічне управління» показав, що не лише змінилась суть інформаційних відносин в адміністративній сфері, але зміни торкнулись і суб'єкта даних відносин. Якщо за радянських і ранніх пострадянських часів такими суб'єктами були лише органи виконавчої влади, то сьогодні обов'язковим суб'єктом інформаційних відносин в адміністративній сфері є органи публічної адміністрації.

П. О. Угровецький із урахуванням європейського досвіду розглядає категорію «орган публічної адміністрації» у так званому функціональному значенні, що охоплює орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, прокуратуру, а також підприємство, установу, організацію та іншого суб'єкта, який наділений владними повноваженнями [248, с. 25].

А. П. Хряпинський зазначає, що до органів публічної адміністрації доцільно відносити суб'єктів, які були створені державою, органами місцевого самоврядування, або яким було делеговано повноваження щодо реалізації публічних функцій у всіх сферах функціонування суспільства тощо. Тобто, систему органів публічної адміністрації складають органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, публічно-правові установи та публічно-правові фонди, суб'єкти делегованих повноважень [249, с. 52].

Отже, до органів публічної адміністрації відносимо органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також інші суб'єкти, що здійснюють владно-управлінські функції у сфері інформації. До органів публічної адміністрації у сфері інформації можна віднести Президента України, Офіс Президента України; Верховна Рада України; органи виконавчої влади; органи судової влади; органи державної влади з особливим статусом (Національний банк України, Офіс Генерального прокурора України, Рахункова палата, Рада національної безпеки, Центральна виборча комісія), інші державні

органи – закордонні дипломатичні або консульські представництва; органи місцевого самоврядування; посадову чи службову особу зазначених вище органів; інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій, наприклад, будинкові, вуличні, квартальні й інші органи самоорганізації населення, громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону [223, с. 59].

Органи публічної адміністрації діють на трьох окремих рівнях: державному, регіональному та місцевому – і складають систему органів публічної влади, що утворюють єдине ціле та взаємодіють між собою і зовнішнім середовищем у процесі досягнення поставлених цілей [250, с. 304].

Численні та різноманітні органи публічної адміністрації утворюють відповідну систему, ефективність діяльності якої залежить від ступеня упорядкованості, організованості, злагодженості в усіх ланках. Кожний орган публічної адміністрації – від центрального до місцевого – виступає суб'єктом права державної власності, наділяється статусом юридичної особи і водночас вирішує різні питання оперативного управління та охорони цієї власності [252, с. 86].

Т. М. Кравцова та А. В. Солонар в статті «Поняття та принципи публічної адміністрації» [252, с. 524] виділяють ознаки публічної адміністрації, які дають нам можливість виділити ознаки публічної адміністрації в інформаційній сфері.

Публічна адміністрація в процесі інформаційної діяльності має такі властивості:

1) це певним чином узгоджена і організована система органів, що здійснює інформаційну діяльність;

2) суб'єктом виступає держава в особі органів державної управління та органів місцевого самоврядування;

3) публічна адміністрація в процесі інформаційної діяльності спирається на владні повноваження та виконує адміністративно-управлінські функції;

4) діяльність публічної адміністрації в процесі інформаційної діяльності поширюється на все суспільство;

5) метою інформаційної діяльності публічної адміністрації виступає забезпечення інтересів як держави, так і суспільства в цілому;

6) методами впливу, що використовуються органами публічної адміністрації в процесі інформаційної діяльності, є комплекс правових, політичних, економічних методів і засобів (регулювання, узгодження, переконання, стимулювання тощо), а також примус за допомогою правоохоронних органів.

Відносини, в які може вступати і регулювати орган публічної адміністрації, напряму залежать від того, на якому організаційно-правовому рівні він перебуває в системі.

Стосовно інформаційних відносин в адміністративній сфері, то найбільш впливовими органами публічної адміністрації є органи державного управління, а саме органи виконавчої влади. Кожен орган виконавчої влади як елемент системи публічної адміністрації залежить від того, чи він є вищим органом виконавчої влади, чи центральним, чи місцевим, тобто від того, на якому організаційно-правовому рівні він знаходиться в системі.

Крім того, суб'єктом інформаційних правовідносин в адміністративній сфері можуть бути органи публічної адміністрації, які не є органами виконавчої влади, а є органами державної влади з особливим статусом. Дані органи не включені до системи органів виконавчої влади але є органами державного управління в своїх сферах.

Так, Національний банк України в ст. 2 Закону України «Про Національний банк України» [253] визнаний особливим центральним органом державного управління в банківській сфері. Ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» [254] визначає СБУ як державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Ст. 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет» [255] визначає статус останнього, як державного органу із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. Ст.1 Закону України «Про Національну комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та

комунальних послуг» [256] визначає, що Національна комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, є постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який утворюється Кабінетом Міністрів України. Центральна виборча комісія Законом України «Про Центральну виборчу комісію» [257] визнана як постійно діючий колегіальний державний орган, до компетенції якого належить забезпечення організації підготовки та проведення виборів і референдумів в Україні.

Діяльність системи органів публічної адміністрації обумовлена властивостями її структури, а не діяльністю окремих органів. Система органів публічної адміністрації виявляє свої властивості у процесі взаємодії з іншими суб'єктами: органами законодавчої й судової влади, органами влади інших держав, фізичними та юридичними особами. [9, с. 10].

Отже, публічне управління (публічне адміністрування) – це форма реалізації публічної влади як управлінська діяльність суб'єктів публічної адміністрації, а саме органів державного управління та місцевого самоврядування з метою задоволення публічного інтересу.

Наступною ознакою інформаційних відносин в адміністративній сфері є те, що вони регулюють та охороняють в основному публічно правові інтереси, що виникають у процесі інформаційної діяльності органів публічної адміністрації.

Часто автори [258], ведучи мову про інформаційну політику в адміністративній сфері, використовують термін державний інтерес. Такий підхід вважаємо застарілим і таким, що ґрунтується на засадах домінування держави і її інтересів в суспільстві. Стосовно змісту понять «публічний інтерес», «державний інтерес» поділяємо позицію тих науковців, які вважають, що публічний інтерес є ширшим поняттям, ніж державний інтерес, оскільки публічний інтерес не можна розуміти лише як інтерес держави, відокремлено від інтересів громадян та суспільства [259, 55].

В будь-якому суспільстві, особливо якщо брати сферу управління, питання поєднання публічного і приватного інтересу виникає завжди. Держава, здійснюючи управління суспільними справами, повинна діяти не лише в своїх

інтересах, а в інтересах суспільства. Інтереси суспільства складаються з інтересів члена суспільства.

Т. О. Коломієць вказує, що публічний інтерес є не чим іншим, як тією чи іншою сукупністю приватних інтересів [260, с. 12].

В основі приватних інтересів завжди є певні потреби. Однак держава не може врахувати інтерес кожного індивіда тому, тільки тоді, як більшість цих інтересів співпадає, вони стають значимі не лише для особи, а й для суспільства. Вони формують інтерес соціальної спільноти, як цілі для забезпечення суспільних і державних потреб. Саме забезпечення цих потреб складає публічні інтереси, а право забезпечує їх здійснення і сприяє тим самим розвитку суспільства в цілому і держави зокрема.

В адміністративних правовідносинах, в цілому і їх інформаційній складовій, зокрема публічні потреби та інтереси у разі необхідності домінують над інтересами індивідуального суб'єкта, і нічого дискримінаційного тут немає. Якщо громадянин є законослухняним, його відносини з владою відбуваються у звичайному управлінському режимі, то він, реалізуючи власні потреби, обов'язково з повагою і відповідальністю буде ставитись до потреб та інтересів інших членів суспільства [261, с. 52].

На думку А. А. Нечай, публічні інтереси – це суспільні інтереси, які отримали визнання держави або її адміністративно-територіальних одиниць в особі відповідних органів [262, с. 33]

Для реалізації таких потреб необхідна наявність в держави певних органів. Як зазначає В.В. Галунько публічний інтерес – це важливі для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються публічного адміністрацією [263, с. 181].

Отже, публічний інтерес, стосовно інформаційних відносин в адміністративній сфері – це суспільні інтереси в сфері публічного управління пов'язані з обігом інформації, забезпечення яких здійснюється публічною адміністрацією.

Наступною ознакою інформаційних відносин в адміністративній сфері є наявність спеціального об’єкта – інформаційних ресурсів.

Потрібно зауважити, що однозначності в цьому питанні у теоретиків немає. У переважній більшості сучасних праць з адміністративного права науковці схиляються до думки, що об’єктом відносин адміністративного права є дії, поведінка людей: це те, заради чого виникають правовідносини (дії, утримання від дій) [217, с. 58]; це суспільні відносини, що уособлюють характер діяльності окремих суб’єктів права (їхніх дій чи бездіяльності), юридичні наслідки їх поведінки, певні правові інтереси, у тому числі майнового чи немайнового характеру, та ін. [264, с. 32]. Є. В. Курінний доречно зауважує, що наведені позиції потребують суттєвого уточнення. Дійсно, об’єктом адміністративно-правових відносин є те, заради чого (відповідно до чого) вони виникають; в основу дій (бездіяльності) учасників правовідносин покладено певні інтереси. Проте не можна погодитись з тим, що об’єкт адміністративно-правових відносин – це тільки дія (бездіяльність), поведінка суб’єктів адміністративних відносин. Якщо це так, то що тоді покладено в основу іншого обов’язкового елемента відносин адміністративного права — юридичних фактів [261, с. 50]?

Підтримуючи і поділяючи думку Є. В. Курінного, стверджуємо, що дія чи бездіяльність – це є об’єкт адміністративного правопорушення, а стосовно адміністративних відносин – це передумова їх виникнення і реалізації.

Стосовно інформаційних відносин в адміністративному праві то інформація завжди є їх об’єктом. Адміністративні відносини щодо інформації є лише організаційною складовою, що забезпечують обіг інформації, а саме є механізмом, що сприяє утворенню, накопиченню, передачі, наданню, охороні чи захисту для певної інформації. Наприклад, отримання будь-якої довідки фізичною чи юридичною особою в державному органі. В даному випадку об’єктом цих відносин буде інформація, а саме надання інформації. Однак, дані інформаційні відносини не можуть бути реалізовані без наявності організаційної складової, а саме адміністративної частини цих відносин, тобто функціонування певних

державних органів, що вповноваженні на це державою і нормативно закріпленої процедури надання такої інформації.

Отже, стосовно адміністративно-інформаційних відносин то вони виникають відносно інформації, а їх адміністративна складова є організаційною передумовою, що регулюється державою через органи публічної адміністрації.

Особливістю інформаційних відносин в адміністративній сфері є те, що інформаційна складова може бути, як основною так і допоміжною чи дотичною в адміністративних правовідносинах.

Основною складовою інформація в адміністративних відносинах є тоді, коли діяльність органів публічної адміністрації напряму пов'язана з обігом інформації. Наприклад, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення відповідно до «Положення про порядок видачі ліцензії провайдера програмної послуги» [265] має право видавати ліцензію провайдера програмної послуги, що є єдиною законною підставою на здійснення діяльності з надання програмної послуги та засвідчує право ліцензіата надавати програмні послуги з використанням ресурсу багатоканальних телемереж.

Допоміжною інформація в адміністративних відносинах є тоді, коли діяльність даного органу публічної адміністрації напряму не пов'язана з інформацією, однак без певних баз даних повноцінно і ефективно виконувати свої функції не може. Наприклад, діяльність Державної податкової служби України відповідно до положення «Про Державну податкову службу України» [266] від 06.03.2019 № 227 спрямована на реалізацію державної податкової політики, а також державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Основним завданням діяльності органів ДПС є здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів. Тобто діяльність даних органів на пряму не пов'язана з інформаційною діяльністю, однак ефективно функціонувати без інформаційних баз даних. Єдиний реєстр податкових накладних [267], як база інформаційних відомостей, що містяться у податковій накладній та/або розрахунку коригування

кількісних і вартісних показників до неї; Єдиний реєстр акцизних накладних [268] – база інформаційних відомостей, що містяться в акцизних накладних та розрахунках коригування до акцизних накладних за операціями з реалізації та ввезення на митну територію України пального або спирту етилового; Державного реєстру фізичних осіб-платників податків [269] як база інформаційних відомостей про державну реєстрацію, реєстрацію та взяття на облік фізичних осіб-підприємців і осіб, які провадять незалежну професійну діяльність; та ін.

Дотичною інформація в адміністративних відносинах є завжди. Адміністративні правовідносини невід'ємно пов'язані з обігом інформації. Сам процес управління складається з інформаційних потоків, де інформація накопичується, надається чи охороняється органами публічної адміністрації.

Наступною особливістю є те, що інформаційні відносини в адміністративній сфері можуть виникати з ініціативи будь-якої зі сторін, а згода другої сторони не є обов'язковою. За своєю суттю, адміністративно-правові відносини є організаційними відносинами, адже вони є тією формою, в межах якої і відбувається організаційний вплив державного управління на відповідні об'єкти державного управління [270, с. 141–150]. Адміністративні правовідносини виникають з ініціативи будь-якої з сторін. При цьому згода та бажання другої сторони не є обов'язковою умовою їх виникнення. Правовідносин можуть виникати навіть в супереч бажанню іншої сторони або незалежно від її згоди [271, с. 193].

Інформаційно-правові відносини – це особливий зв'язок між їх суб'єктами, один із яких за даних обставин має право вимагати від іншого такої поведінки, яка передбачена інформаційно-правовою нормою. Наприклад, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [272] запитувач інформації (фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи) має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію, незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. У зв'язку з цим, на розпорядника інформації (суб'єкт

владних повноважень як орган публічної адміністрації) покладено обов'язок надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

Інформаційно-правові відносини можуть виникати за ініціативою будь-якого суб'єкта досліджуваних відносин (органа публічної адміністрації чи приватних осіб), але згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення. Ця особливість полягає в тому, що, на відміну від цивільно-правових відносин, які виникають за згодою та бажанням двох сторін, в адміністративному праві ситуація інша. Указана особливість стосується двох сторін інформаційних правовідносин як органу публічної адміністрації, так і фізичних та юридичних осіб. У першому випадку можна говорити про те, що інформаційно-правові відносини виникають без згоди (бажання) наділеної владними повноваженнями сторони – органу публічної адміністрації, у випадках, наприклад, звернення з інформаційним запитом громадянина до органу публічної адміністрації. З іншого боку, інформаційно-правові відносини можуть виникати без згоди (бажання) громадянина, наприклад, у разі порушення ним ст. 166-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення [273], а саме: неподання або несвоєчасне подання, подання за невстановленою формою чи подання недостовірної фінансової звітності, ліквідаційного балансу, пов'язаних із ліквідацією юридичної особи, коли виникають відносини між ним і правоохоронним органом [223, с. 60].

Процедура вирішення спорів, що виникають між сторонами інформаційно-правових відносин, вирішуються як в адміністративному, так і в судовому порядку – ще одна особливість інформаційних правовідносин в сфері адміністративного права.

У разі порушення правових норм, що регулюють інформаційно-правові відносини, настає адміністративна відповідальність, яка характеризується негативною реакцією держави на протиправні дії у сфері створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації шляхом встановлення відповідних правил, заборон та адекватних порушенням санкцій щодо порушників. Адміністративна відповідальність настає відповідно до

Кодексу України про адміністративні правопорушення за вчинення адміністративного правопорушення (проступку) [223, с. 61] (дане питання більш детально буде розкрито в п. 2.4. роботи).

Говорячи про специфіку адміністративно-правових відносин, в цілому і їх інформаційної складової зокрема, варто також підкреслити, що на відміну від цивільно-правових відносин, для яких характерна відповідальність однієї сторони перед іншою, адміністративним правом встановлена відповідальність порушника не перед іншою стороною правовідносин, а безпосередньо перед державою в особі її відповідних органів (посадових осіб), які наділяються повноваженнями впливу на порушників вимог адміністративно-правових норм. Така особливість також безпосередньо зумовлюється самою природою цих відносин, адже порушення норм адміністративного права означає посягання на інтереси держави [274, с. 23].

Слід зазначити, що в переважній більшості застосовується адміністративний порядок, сутність якого полягає в наданій громадянинові (іншому суб'єктові інформаційних правовідносин) можливості оскаржити рішення органу публічної адміністрації шляхом звернення до вищої керівної інстанції в системі публічного управління. Тобто в спорах між суб'єктами інформаційних відносин, які є сторонами адміністративних правовідносин, оцінювання правомірності ситуації, що є основою спору, цілком залежить від вищої посадової особи органу публічної адміністрації. Адміністративний порядок розгляду спорів доповнюється можливістю подальшого розгляду в суді. Водночас необхідно зазначити, що судовий порядок оскарження неправомірних рішень, дій чи бездіяльності органів публічної адміністрації, їх посадових та службових осіб, набуває дедалі більшого значення. Стаття 2 Кодексу адміністративного судочинства України [275] визначає, що завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства,

зокрема на виконання делегованих повноважень, адже ст.55 Конституції України [178] кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [223, с. 61].

Однак відносно інформаційної складової адміністративних відносин то не завжди можливо притягнути до відповідальності посадових осіб публічної адміністрації, не кажучи вже про державу як суб'єкт. Прикладом є ситуація, що сталась в 2020 року з витоком персональних даних з єдиного порталу державних послуг «Дія», що функціонує через електронний додаток.

Так, один з анонімних ботів у телеграмі (телеґрам-канал UA Baza Bot, який уже деякий час відомий тим, що торгує персональними даними українців), отримав доступ до персональних даних 26 мільйонів українців і торгує ними. Дехто з українських громадян знайшов там інформацію про свої водійські посвідчення, які реєструвалися в державному додатку «Дія». Голова громадської організації «Електронна демократія» Володимир Фльонц, перевіряючи свої дані через цей анонімний канал, виявив там інформацію про свій внутрішній і закордонний паспорти, водійське посвідчення, і навіть паролі від своєї електронної пошти [276]. Наразі державні органи стверджували, що це витік інформації не з єдиного порталу державних послуг «Дія», а за всіма ознаками – це зібрані докупи витоки з великих державних сервісів і банківських баз даних. Однак, якщо взяти цю ситуацію як уявно-можливу то виникає питання хто має відповідати за втрату інформації? Особи, що зламають бази даних чи нададуть доступ до них, чи держава, якій ми дали свої данні і яка зобов'язалась їх зберігати і не надавати її без нашого дозволу.

Зрозуміло, що електронна форма інформаційні відносини в публічному управлінні – справа ще зовсім нова. З побудовою «цифрової держави» та всеохоплюючим процесом діджиталізації виникають нові інформаційно-адміністративні відносини, а нормативно-правове регулювання їх або відсутнє, або дуже примітивне, бо ще не випрацюване практикою. Тому інформаційні відносини в сфері публічного управління потребують аналізу та досліджень для

напрацювання не лише правил цифрової трансформації управлінських процесів, а й передбачення можливих перешкод і загроз при їх реалізації та недопущення їх виникнення.

Отже, інформаційні відносини в адміністративному праві – це публічно-правові інформаційні відносини, які врегульовані нормами адміністративного права, що виникають, змінюються і припиняються в сфері публічного управління (публічного адміністрування).

2.3. Правове регулювання інформаційних відносин в фінансовій сфері

Швидкий розвиток інформаційних процесів і технологій не обійшов стороною і фінансову сферу. Інформатизація як шлях розвитку суспільства все більш впливає на розвиток економіки. Розвинуті держави світу спрямовують свої зусилля на зростання глобальних баз даних і їх активне використання задля досягнення зростання економіки. Ті держави, що визначили своїми пріоритетами інтелектуальні ресурси, інформаційно-комунікаційні технології, домоглися надзвичайно високих результатів. Почесне місце серед них займає Фінляндія, котра ще на початку XX ст. була економічно відсталою державою і могла б залишатись подібною довгі роки. Однак, поставивши високі цілі побудови передової, сучасної економіки, котра базується на інформації і знаннях, Фінляндія в дуже короткий історичний термін вийшли на передові позиції у світовій економіці. За даними Світового банку, Фінляндія сьогодні посідає 14-те місце у світі за виробництвом ВВП на душу населення, а фінська фірма «Nokia» є одним зі світових лідерів у мобільному зв’язку, в IT [277].

Події останніх років переконливо довели, що розвиток економіки держави не можливий без інформатизації усіх аспектів її діяльності. Інформатизація стала важливою галуззю економіки, позаяк заощаджує базові види ресурсів, забезпечує ефективне адміністративне і господарське управління.

Від швидкості і якості обробки інформації істотною мірою залежить ефективність управлінських рішень в фінансовій сфері, збільшується значення методів управління з використанням ІТ соціальними і економічними процесами, фінансовими і товарними потоками, аналізу та прогнозування розвитку внутрішнього і зовнішніх ринків. Головними сферами фінансів є бюджетна і податкова сфери і відносини, що виникають в них, в певній мірі, регулюються нормами інформаційного законодавства.

Вагомий внесок у дослідження інформаційних правовідносин в фінансовій сфері зробили М. Брезвін, В. Білоус, П. Гайдуцький, П. Мельник, С. Онишко, П. Гайдуцький, О. Розум, М. Старинський, Л. Тарангул, В. Чернадчук, Т. Чернадчук та ін.

Правове регулювання інформаційних відносин в сфері бюджетної діяльності забезпечує її стабільність, ефективність і гарантованість функціонування рстанньої. Внаслідок подібного правового регулювання ці стосунки існують і розвиваються як результат предметної діяльності держави [278].

З метою розуміння інформаційних відносин в бюджетній сфері доречно передовсім на загальнотеоретичному рівні окреслити поняття «об’єкт інформаційно-бюджетних правовідносини» і «суб’єкт інформаційно-бюджетних правовідносин».

Об’єкт інформаційно-бюджетних правовідносин є комплексним поняттям, що вужче ніж поняття «об’єкт інформаційних відносин» і поняття «об’єкт бюджетних правовідносин». По своїй суті «об’єкти інформаційно-бюджетних правовідносин» це об’єкти інформаційних правовідносин в бюджетній сфері або об’єкти бюджетних правовідносин в інформаційній сфері.

Розкрити зміст складної, багаторівневої категорії об’єктів інформаційно-бюджетних правовідносин найкраще через їх класифікацію бо саме класифікація відіграє істотну роль в визначенні суті об’єктів правовідносин. Досить вдалою видається класифікація об’єктів бюджетних правовідносин, яку запропонував В. Д. Чернадчук. Науковець висловив обґрунтовану думку, відповідно до з якою

об’єкт бюджетних правовідносин можна розглядати як складне правове утворення, що передбачає виділення загального, спеціального (видового) і первинного об’єктів бюджетних правовідносин [279, с. 121]. Погоджуючись з подібною точкою зору і застосовуючи дану класифікацію щодо об’єктів інформаційних бюджетних правовідносин, можемо виділити загальний, спеціальний і первинний об’єкти інформаційних бюджетних правовідносин. Загальним об’єктом інформаційних бюджетних правовідносин може бути визнано бюджетну інформацію, з приводу якої і виникає правовий зв’язок між суб’єктами інформаційних бюджетних правовідносин. Спеціальними об’єктами є види бюджетної інформації, а первинними об’єктами варто визнати конкретну бюджетну інформацію.

Визначення поняття «бюджетна інформація» в національному законодавстві відсутнє. Однак аналіз статей Бюджетного кодексу надає можливість стверджувати, що складовими бюджетної інформації є дані і відомості про:

– бюджетну систему як сукупність державного бюджету і місцевих бюджетів, побудованої з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устрою і врегульованої нормами права (п. 5 ч. 2. ст. 2 БКУ);

– бюджетний устрій як організацію і засади побудови бюджетної системи, розподіл доходів і видатків між окремими ланками, правові основи функціонування бюджетів, установлення характеру взаємовідносин між бюджетами, взаємозв’язок між окремими ланками бюджетної системи (ст. 5, ст. 7, ст. 96 БКУ і інші);

– бюджетний процес як регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а так само контролю за додержанням бюджетного законодавства (п. 10 ч. 2. ст. 2, ст. 19, глава 17 БКУ і інші);

– державний і місцевий борг, а саме правові принципи їх утворення і погашення (ст. 1, ст. 16, ст. 17 БКУ і інші);

– відповідальність за порушення бюджетного законодавства (ст. 1, глава 18 БКУ).

Окрім того, аналізуючи норми бюджетного законодавства, можемо так само стверджувати, що переважна більшість інформаційних норм в Бюджетному кодексі приділена саме інформації про бюджет. Так, в Кодексі констатується наявність відкритої інформації про бюджет (ст.28 БКУ – інформація про бюджет, котра підлягає оприлюдненню) і закритої інформації про бюджет (інформація з обмеженим доступом).

Закрита (інформація з обмеженим доступом) інформація про бюджет – це інформація, що стосується таємних видатків [279]. Таємні видатки – це видатки, пов'язані з державною таємницею. Державний бюджет України містить пояснення усіх видатків, за виключенням таємних. Таємні видатки, пов'язані з діяльністю органів державної влади, в інтересах національної безпеки включаються до Державного бюджету України без деталізації.

Відкрита інформація про бюджет передбачена в 28 ст. Бюджетного кодексу України [280], котра містить перелік даних, що складають поняття інформації про бюджет, котра підлягає оприлюдненню. Так, законом до інформації про бюджет, що оприлюднюється відноситься: бюджетна декларація разом з відповідними інформаційно-аналітичними матеріалами; проєкт Закону «Про Державний бюджет України»; Закон «Про Державний бюджет України» з додатками, що є його невід'ємною частиною, а так само інформаційно-аналітичні матеріали щодо базових показників і завдань державного бюджету (у доступній громадськості формі) у місячний термін з дня опублікування Закону «Про Державний бюджет України» шляхом розміщення на офіційному сайті Верховної Ради; інформація про виконання Державного бюджету України за підсумками місяця, кварталу і року; інформація про виконання зведеного бюджету України; інша інформація про виконання Державного бюджету України.

Регулюється законодавством і доступ до інформації про бюджет. Ч. 2 ст. 28 БКУ [280] передбачає, що проєкт Закону «Про Державний бюджет України» підлягає обов'язковій публікації в газеті «Урядовий кур'єр». Бюджетні запити,

включаючи інформацію про мету, завдання і результативні показники, яких планується досягти при виконанні бюджетних програм, а так само інформацію про цілі державної політики у відповідній сфері діяльності, формування і/чи реалізацію якої забезпечує головний розпорядник коштів державного бюджету, і показники їх досягнення за результатами попереднього бюджетного періоду, бажані у поточному бюджетному періоді і прогнозні на середньостроковий період, розміщуються кожним головним розпорядником коштів державного бюджету на своєму офіційному сайті. Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів розміщують бюджетні запити на своїх офіційних сайтах.

Окрім того, бюджетні кошти (кошти державного бюджету (окрім таємних видатків), бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів, позикові ресурси, надані під державні і місцеві гарантії) визнаються публічними коштами і доступ до інформації про їх використання регулюється окремим Законом «Про відкритість використання публічних коштів» [281].

Інформація про бюджет, що оприлюднюється відповідно до даного Закону, готується розпорядниками і отримувачами коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів і подається ними з метою оприлюднення на єдиному вебпорталі Є-data використання публічних коштів. Єдиний вебпортал використання публічних коштів є офіційним державним інформаційним ресурсом у мережі Інтернет. Доступ до інформації, оприлюдненої на єдиному вебпорталі Є-data використання публічних коштів, є вільним і безоплатним. Вебпортал Є-data забезпечує вільний доступ користувачів до інформації про використання публічних коштів, а так само можливість анонімного перегляду, копіювання й роздрукування інформації, що оприлюднена на вебпорталі.

Офіційним державним інформаційним ресурсом в інтернеті, на якому оприлюднюється інформація про використання публічних коштів, є вебпортал Є-data. Єдиний вебпортал використання публічних коштів – це офіційний інформаційний ресурс з відкритими даними про використання бюджетних коштів в Україні. Портал дає доступ громадянам України до інформації про

використання публічних коштів розпорядниками і отримувачами коштів державного і місцевих бюджетів. На порталі представлені трансакції, звіти, інформацію про договори і їх виконання розпорядниками і отримувачами коштів. Водночас частина інформації, котра підлягає оприлюдненню, розміщується на офіційних вебсторінках органів виконавчої влади.

В 2017 р. було створено (наказом Міністерства фінансів України від 30.01.2017 р. № 18 [282]) державну установу «Відкриті публічні фінанси» як сучасну державну установу, створену з метою забезпечення ефективного супроводження ІТ-проєктів, що стосуються відкритих публічних фінансів. Нині це три відкриті портали групи Є-data; багаторівневі системи верифікації користувачів; повний цикл створення предметно-орієнтованих інформаційних баз даних (DWH); підтримка інфраструктури і користувачів.

«Відкриті публічні фінанси» реалізовує концепцію IAC «Прозорий бюджет», а так само підтримує, адмініструє і супроводжує проєкти у сфері відкритих даних, що передбачають запровадження програмних засобів з використанням інструментарію управління державними фінансами і відкритих даних [283].

В межах концепції «Прозорий бюджет» на вебплатформі Є-data функціонує портал «Бюджет для громадян» – це офіційний державний портал з відкритими даними про публічні фінанси: державний і місцеві бюджети. На порталі представлено ключові бюджетні терміни і терміни бюджетного процесу, показники державного й усіх місцевих бюджетів (доходи, видатки, кредитування і фінансування), дані про державний борг і розпорядників бюджетних коштів. Портал містить унікальний аналітичний інструмент BOOST, що дозволяє проаналізувати показники бюджетів усіх рівнів.

Третій відкритий портал групи Є-data – це портал реєстру проєктів МФО (міжнародних фінансових організацій). IFIs projects – офіційний державний портал, що містить виключну інформацію у форматі відкритих даних про проєкти соціального і економічного розвитку України, що реалізуються із залученням коштів міжнародних фінансових організацій. Портал містить ключову

інформацію про кожен проєкт: мету, бенефіціара, виконавця, вартість, кредитора, динаміку використання коштів, а так само проєктно-тендерну документацію і договір з МФО [284].

Звітність про виконання Державного бюджету України подається у порядку, визначеному статтями 59-61 БКУ [280]. При цьому місячна, квартальна і річна звітність про виконання Державного бюджету України розміщується на офіційному сайті Казначейства України.

Отже, об’єктом інформаційно-бюджетних відносин є бюджетна інформація, що охоплює усі дані й відомості, що виникли або одержані в бюджетній сфері, починаючи з формуванням бюджетної системи, охоплюючи інформацію про бюджети і закінчуючи відповідальністю за порушення бюджетного законодавства.

Нема однозначності в розумінні того хто є суб’єктом інформаційно-бюджетних відносин. Це поняття так само є складним і комплексним. В основу його розуміння необхідно покласти те, що це суб’єкти, що мають доступ до бюджетної інформації. Такими суб’єктами є суб’єкти інформаційно-бюджетних відносин, що можуть одержати офіційно оприлюднену бюджетну інформацію і суб’єкти бюджетних відносин, що створюють або одержують бюджетну інформацію в межах своїх повноважень.

Отже, відомості і дані, одержані чи створені з яких-небудь питань в бюджетній сфері суб’єктами інформаційно-бюджетних відносин, є бюджетною інформацією.

Наступним елементом інформаційних відносин в фінансовій сфері є податкові правовідносини.

Актуальність розгляду проблеми інформаційних правовідносин і визначення їх структури в податковій сфері обумовлено рядом обставин: по-перше, виходом України на якісно новий рівень міжнародних відносин і готовністю вступити до європейських інституцій; по-друге, потрібністю адаптації національної законодавчої бази до європейських стандартів і правил; ї по-третє, формування нормативно-правової бази взаємодії Державної податкової служби з

органами державної влади і іншими компетентними органами іноземних держав щодо надання правової допомоги і протидії податковим правопорушенням. Адже наразі під час переходу України до ринкової економіки завжди запроваджуються нові схеми і способи ухилення від оподаткування, «відмивання» незаконно отриманих доходів, здійснюються багатоманітні махінації з фінансовими ресурсами [285, с. 148].

Інформаційно-податкові правовідносини є комплексним поєднанням інформаційних відносин в податковій сфері і податкових відносин пов'язаних з обігом інформації. Така особливість відносин накладає свою специфіку на їх об'єкт і суб'єкт.

Об'єктом інформаційно-податкових відносин є податкова інформація. В податковому законодавстві відсутнє зафіксоване поняття «податкова інформація». Навпаки в ст.14 ч.1. п.14.1.171 Податкового кодексу вказується на те, що податкову інформацію необхідно розуміти в значенні, визначеному законом України «Про інформацію» [9]. Ст. 16 Закону України «Про інформацію» [9] закріплює, що податкова інформація – це сукупність відомостей і даних, що створені чи одержані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і потрібні для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій у порядку, установленому Податковим кодексом України.

Аналізуючи дефініцію «податкова інформація», треба зазначити, що вона є досить розмита. Перша частина визначення, а саме те, що це «сукупність відомостей і даних, що створені чи одержані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і потрібні для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій», підходить для визначення інформації в діяльності будь-якого наявного контролюючого органу в Україні. Лише посилання на «порядок, установлений Податковим кодексом України», надає підстави виявити «певний набір відомостей і даних, створених чи одержаних суб'єктами інформаційних відносин під час поточної діяльності і потрібних для виконання завдань і функцій, що покладені на контролюючі органи» як податкової інформації [286, с. 51-56].

Окрім того, з визначення не зрозуміло, що є суб'єктами податкової інформації. В змісті норми прописано, що це суб'єкти інформаційних відносин. Закон «Про інформацію» визначає досить широке коло суб'єктів-учасників інформаційних відносин: фізичні особи; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень [9]. Однак, аналізуючи зміст дефініції, а саме «…сукупність відомостей і даних, що створені чи одержані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і потрібні при реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій…», можна зробити логічний висновок, що мова іде тільки про контролюючі органи як суб'єктів податкової інформації. Перефразувавши, можемо стверджувати, що в нормі йдеться про суб'єкта інформаційних відносин, що створює або одержує відомості і дані, потрібні йому в процесі поточної діяльності, з метою реалізації покладених на нього завдань і функцій контролюючого органу. Тобто суб'єкт інформаційних правовідносин зводиться до органів податкового контролю. Це на відповідає дійсності і потребує конкретики і корегування.

Окрім того, податковою інформацією визнаються відомості або дані, одержані в процесі поточної діяльності. Вислів «поточна діяльність» не надає конкретики щодо того, якою є ця діяльність для кожного з видів суб'єктів інформаційних відносин. Під поточною діяльністю розуміють сукупність різних видів діяльності суб'єкта, тому не можливо визначити єдиних критеріїв поточної діяльності для усіх суб'єктів інформаційних відносин. Це занадто об'ємне і неконкретне поняття. Якщо ми маємо на увазі контролюючі органи як суб'єкт, то їхня поточна діяльність – це їхня щоденна звичайна діяльність. Однак суб'єктом податкової інформації може бути не тільки контролюючий орган, а й інші державні органи, юридичні особи, фізичні особи, об'єднання громадян. Стосовно них вже виникає запитання: яка повинна бути їхня поточна діяльність, аби спиратись на податкову інформацію. Зважаючи на те, що суб'єктом податкової інформації, як і інформаційних відносин є фізичні особи, то питання про поточну діяльність стає ще найбільш незрозумілим.

Саме тому вважаємо, що, вказуючи суб'єктів відносно податкової інформації, їх необхідно чітко розділяти на суб'єктів інформаційних відносин, що мають право ознайомлюватись з інформацією в сфері оподаткування і суб'єктів податкових правовідносин, що створюють або одержують відомості і дані в сфері оподаткування. Останні – це платники податків і органи податкового контролю.

Відповідно до п. 16.1.7. ст. 16 ПК України [269] обов'язком платників податків є потрібність подавати контролюючим органам інформацію в порядку, у терміни і в обсягах, установлених податковим законодавством. Відповідно до зі ст. 17 ПКУ головними правами платників податків пов'язаних з обігом податкової інформації, є можливість безоплатно одержувати в органах державної податкової служби і в митних органах, у тому числі і через мережу «Інтернет», інформацію про податки і збори і нормативно-правові акти, що їх регулюють, порядок обліку і сплати податків і зборів, права і обов'язки платників податків, повноваження контролюючих органів і їх посадових осіб щодо здійснення податкового контролю; на нерозголошення контролюючим органом (посадовими особами) відомостей про подібного платника без його письмової згоди і відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, державну, комерційну або банківську таємницю і стали відомі під час виконання посадовими особами службових обов'язків, окрім випадків, коли це прямо передбачене законами; інші інформаційні права.

До прав податкових органів під час реалізації своїх функцій відповідно до зі ст. 20 ПКУ [269] належать такі: безоплатне одержання від платників податків інформації, довідок, копій документів про фінансово-господарську діяльність, одержувані доходи, їх видатки і іншої інформації, пов'язаної з обчисленням і сплатою податків, додержанням вимог іншого законодавства здійснення контролю, що покладено на податкові і митні органи; надання інформації з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків іншими органами державної влади і органами фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до закону. Так само задля одержання

податкової інформації податкові органи мають право проводити зустрічні звірки суб'єктів господарювання щодо платника податків.

Основними обов'язками податкових органів у забезпеченні права на інформацію відповідно до зі ст. 21 ПКУ є: недопущення розголошення інформації з обмеженим доступом, що отримується, використовується, зберігається під час реалізації функцій, покладених на контролюючі органи; надання органам державної влади і органам місцевого самоврядування на їх письмовий запит відкритої податкової інформації в порядку, установленому законом [287, с. 57-58].

Отже, з метою конкретизації поняття «податкова інформація» потрібно відкоригувати зміст норми ст. 16 Закону України «Про інформацію» і викласти в такій редакції: «податкова інформація – це сукупність відомостей і даних, одержаних суб'єктами інформаційних відносин в сфері оподаткування і створених або одержаних суб'єктами податкових відносин у порядку, установленому ПК України».

Досліджуючи податкову інформацію як об'єкт інформаційно-податкових правовідносин необхідно розглянути її ознаки.

Б. А. Кормич [288] пропонує класифікувати інформацію за загальними і власне спеціальними ознаками. Виходячи з цього, загальними ознаками інформації є системність, невиключність, здатність до поширення і трансформації, причому саме для податкової інформації важливою є подібна ознака інформації, як повнота. Вона забезпечує якість інформації і визначає достатність даних, необхідних для прийняття рішень чи для створення нових податкових даних на основі наявних. Що повніші дані, то менше похибок у ході інформаційного забезпечення податкового процесу. Спеціальними ознаками податкової інформації є так само такі риси, як: адекватність і доступність до такої інформації. Адекватність податкової інформації – це ступінь відповідності реальному об'єктивному стану справ, тобто повнота і достовірність податкових даних. Саме від адекватності податкової інформації залежить правильність прийняття рішень податковим органом. Доступність податкової інформації – міра можливості одержати ту або іншу інформацію в сфері оподаткування і полягає в

тому, що особа, котра наділена відповідними повноваженнями, має доступ до відповідних податково-інформаційних ресурсів відповідно до із установленими правилами.

Актуальність податкової інформації – це здатність інформації відповідати поточному моменту часу. Нерідко з актуальністю, як і з повнотою, пов'язують комерційну цінність податкової інформації, позаяк інформаційні процеси розтягнуті в часі, то застаріла податкова інформація може приводити до прийняття помилкових або несвоєчасних рішень.

Таким чином, податкова інформація – це окремий вид інформації, якому притаманні як загальні, так і спеціальні риси.

Вочевидь, що передбачено законодавством поняття податкової інформації, відповідна регламентація згаданого інституту, і як наслідок – інформатизація роботи фіскальних органів має надзвичайно важливе значення в діяльності податкових органів України.

У процесі своєї діяльності державні фіскальні органи використовують, перш за все, податкову інформацію, проте вона не є вичерпним джерелом інформаційного забезпечення. Дослідивши чинне законодавство, можна впевнено стверджувати, що в процесі відносин щодо створення, збирання, отримання, зберігання, використання, поширення, охорони і захисту інформації між суб'єктами інформаційних правовідносин використовуються усі види інформації за змістом, як такі, що підпадають під визначення податкової і в розумінні ст. 10 Закону України «Про інформацію» [9], а саме: інформація про фізичну особу-платника податків; інформація про товар, роботи, послуги; правова інформація; статистична інформація; інші види інформації.

Таким чином, вбачається, наскільки всеохоплюючу інформацію використовують у своїй діяльності відповідні податкові органи.

Вивчення змісту відповідних статей Податкового кодексу України [269] і Закону України «Про інформацію» [9] свідчить, що податковій інформація може бути як внутрішньою, так і зовнішньою.

Зовнішня податкова інформація, у свою чергу, може надходити від інших

контролюючих і правоохоронних органів, органів Державної казначейської служби, банків і інших фінансових установ, нотаріальних органів, засобів масової інформації, інших юридичних і фізичних осіб, а так само від інших держав і їх органів, міжнародних організацій чи нерезидентів. За змістом зовнішня податкова інформація стосується обчислення і сплати податків і зборів, а саме обліку платників податків, їх фінансово-господарської діяльності, застосування реєстраторів розрахункових операцій, податкового контролю, оскарження рішень податкових органів тощо. Основним джерелом зовнішньої податкової інформації є документи бухгалтерського, статистичного і оперативного обліку, розрахункова, планова і прогнозна документація, інформація в публікаціях, програмах телебачення і радіо, а так само інформація, розміщена в інтернеті, тощо [289, с. 442]. Окрім того, інформація, пов'язана з обчисленням і сплатою податків і зборів, надається періодично у визначений у Податковому кодексі України термін добровільно або за письмовим запитом податкового органу в документах на паперових носіях і в електронній формі і зберігається і опрацьовується в інформаційних базах податкових органів чи безпосередньо їхніми посадовими (службовими) особами тощо [290, с. 83-88].

Дані інформаційних систем органів податкової служби аналізуються підрозділами податкового аудиту і лягають в основу найпоширенішої і найчастіше використовуваної форми внутрішньої податкової інформації, а саме листів «про результати опрацювання зібраної податкової інформації щодо проведення фінансово-господарських операцій» певним контрагентом за певний період.

Дані податкової інформації є підставою для здійснення підготовки інформаційних запитів щодо здійснення господарських операцій, а в подальшому для проведення позапланової податкової перевірки, посилаючись на норми ст. 78 ПКУ (п. 78.1.1 чи 78.1.4) [269].

З аналізу чинного законодавства вбачається, що податкова інформація є видом інформації, тому її подальше вивчення, зокрема диференціація, неможлива без дослідження сучасних наукових робіт про класифікацію інформації загалом.

Л. П. Кураков і С. Н. Смірнов поділяють інформацію, враховуючи критерій доступності, на чотири класи інформації: загальнодоступна інформація; інформація, доступ до якої не може бути обмежений; інформація з обмеженим доступом; інформація, котра не підлягає розповсюдженню [291, с. 88–95].

О. А. Баранов аналізуючи види інформації посилається на дослідження В. А. Копилов який базові види інформації, поділяє на дві групи: відкриту, що вільно обертається в інформаційній сфері, і інформацію з обмеженим доступом, використання якої є можливим лише на конфіденційній основі або режимі таємності. Відкритою інформацією науковець називає інформацію, створену в творчому процесі (наукові і мистецькі витвори, відкриті патенти); документовану інформацію; офіційні документи; масову інформацію, котра поширена засобами масової інформації; іншу інформацію з необмеженим доступом. Інформацією обмеженого доступу є документована інформація, що містить державну і службову таємницю (з метою захисту інтересів держави); документована інформація, котра включає відомості про ноу-хау (з метою захисту секретів виробництва і науки); персональні дані (з метою захисту таємниці власного характеру) [292, с. 35-36].

Іншу позицію щодо згаданих вище підходів має Б. А. Кормич. Він стверджує, що виділення «відкритої і закритої інформації» не може повною мірою розкрити специфіку наявних її виключень і обмежень. «Зокрема, подібна схема не розрізняє інформацію з державною таємницею і з обмеженим доступом, й інформацію, котра може передаватись всім зацікавленим особам за певну плату (ті ж самі ноу-хау). І це може бути як передача копії такої інформації, так і повна передача усіх прав на таку інформацію» [293, с. 274]. У цьому випадку дослідник виокремлює три види правового обігу інформації: «відкритий, врегульований тільки нормами цивільного законодавства, закритий, що регламентується адміністративно-правовими нормами, й, зрештою, обмежений, на який поширюються два види правового регулювання. До них також приєдналися вільний обіг інформації, що загалом не регулюється законом» [288, с. 337].

Вищезгадані класифікації не можуть у повному обсязі бути застосовані до інформації в податковій сфері. Тому, проводячи поділ податкової інформації, розділяємо підхід К. О. Линьова про те, що податкова інформація ділиться на два види: відкрита податкова інформація і податкова інформація з обмеженим доступом [294, с. 11]. Однак, враховуючи те, що інформація з обмеженим доступом має свої складові (відповідно до ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [272]), вбачається можливим поділити ПІ на чотири види: 1) відкрита податкова інформація; 2) конфіденційна; 3) таємна інформація; 4) службова інформація.

Інформація, котра була висвітлена і задокументована будь-якими засобами, одержана чи створена в процесі виконання податковими органами своїх функцій і повноважень, передбачених чинним законодавством, є відкритою, окрім випадків, передбачених чинними законами.

До конфіденційної податкової інформації належить інформація, доступ до якої є обмеженим фізичною або юридичною особою платником податків і котра розповсюджується в порядку, установленому відповідно до їхнього дозволу.

Таємна податкова інформація – це інформація у сфері оподаткування, розкриття якої може спричинити шкоду особі, суспільству і державі. Податкова інформація, що містить державну, професійну, банківську таємницю, слідчу таємницю й іншу установлену законодавством таємницю, вважається таємною.

Службовою податковою інформацією є і, що міститься в документах суб’єктів владних повноважень, що становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, коли вони стосуються розробки діяльності податкових органів або здійснення контрольних, наглядових функцій податковими органами, процесом ухвалення рішень і передують громадському обговоренню і схваленню рішень.

Безумовно інформація відіграє чималу роль і в процесі взаємодії й обміну даними між органами Державної податкової служби України і іншими суб’єктами владних повноважень з метою підвищення ефективності їх діяльності. У цьому аспекті можемо розглянути діяльність податкових органів, що пов’язані з обміном

інформацією з іншими суб'єктами захисту економічних інтересів держави у процесі проведення митних процедур.

Виокремимо декілька напрямків інформування, яке проводиться з різною метою:

– по-перше, для безпосереднього здійснення митної справи і реалізації базових завдань органів, визначених ст. 544 Митного кодексу України [295];

– по-друге, для сприяння реалізації своїх базових завдань іншими державними органами;

– по-третє, для реалізації окремими державними органами контрольних функцій за діяльністю Державної податкової служби України.

У контексті вищезгаданого постає питання наскільки податкова інформація охоплює митний напрям інформування.

У ст. 16 ЗУ «Про інформацію» [9] визначено, що податкова інформація – сукупність відомостей і даних, створених чи одержаних суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності й потрібних для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій у порядку, установленому Податковим кодексом України. Тобто у ст. визначено, що суб'єктом податкової інформації є тільки контролюючий орган у податковій сфері. Контролюючими органами у ст. 41 Податкового кодексу України [269] визнано п.41.1.1. «податкові органи (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи) – щодо додержання законодавства з питань оподаткування (окрім випадків, визначених підпунктом 41.1.2 даного пункту), законодавства з питань сплати єдиного внеску, а так само щодо додержання іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, або його територіальні органи»; і п.41.1.2. «митні органи (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, його територіальні органи) – щодо додержання законодавства з питань митної справи і оподаткування митом, акцизним податком, податком на додану вартість, іншими податками і зборами, що відповідно до податкового, митного і іншого законодавства справляються у

зв'язку із ввезенням (пересиланням) товарів на митну територію України чи територію вільної митної зони чи вивезенням (пересиланням) товарів з митної території України чи території вільної митної зони».

Отже, визнаючи митні органи контролюючими органами в податковій сфері, держава однозначно відносить інформацію, що охоплює митний напрям з питань оподаткування, до податкової інформації. Тобто складовими податкової інформації є відомості і дані, що потрібні для реалізації покладених на податкові і митні органи завдань і функцій у порядку, установленому Податковим кодексом України.

Податкові органи створюють усі можливості для розвитку інформаційних взаємовідносин із платниками податків, забезпечення прозорості і доступності надання послуг платникам податків. Так, вони активно залучаються до заповнення декларації про майновий стан і доходи в режимі online, подання електронної податкової звітності. Так само є можливим одержання будь-якої інформації щодо порядку організації діяльності податкових органів, сплати податків і зборів, про власних бізнес-партнерів, про анульовані свідоцтва платників ПДВ і інше в мережі «Інтернет».

У рамках інтегрованої автоматизованої інформаційної системи ДПС розроблено і запроваджено систему «Податковий блок».

Система призначена для виконання завдань, покладених на органи ДПС:

- інформування платників податків про їх податкові зобов'язання і надання роз'яснень податкового законодавства;

- податковий облік і реєстрація платників податків;

- прийом і обробка документів податкової звітності і облік платежів;

- перевірка податкової звітності на відповідність вимогам і нормам, установленим законодавчими і нормативними актами України;

- застосування заходів із погашення податкового боргу у випадках порушення податкової дисципліни з боку платників податків;

- вирішення спірних питань щодо сум податкових донарахувань і податкового боргу тощо.

Створення системи «Податковий блок» передбачає запровадження чотирьох сегментів операційної діяльності податкової служби:

- реєстрація платників податків;
- обробка податкової звітності і платежів;
- облік платежів;
- податковий аудит.

Підсистеми, що створюються, не дублюють існуючу в ДПС функціональність, а шляхом використання сучасних IT (зокрема WEB - технологій) запроваджують удосконалені процеси адміністрування податків [296].

Підсистема «Реєстрація платників податків» відображає принцип одержання ДПС реєстраційних даних суб'єктів господарювання і зміни до них від уповноваженого органу з питань державної реєстрації, на який покладено функцію ведення Єдиного державного реєстру. Підсистема забезпечує спрощення процедури взяття на облік і реєстрації платників податків в органах ДПС, а так само нові підходи щодо інформаційної взаємодії на базі електронного обміну інформацією з іншими органами державної виконавчої влади (Державною митною службою України, іншими міністерствами, відомствами) і одержання повних і точних даних щодо суб'єктів оподаткування (платників податків) і об'єктів оподаткування, що дасть змогу посилити податковий контроль. Запропоновані рішення дають можливість забезпечити органи ДПС актуальними реєстраційними даними платників податків [296].

Підсистема «Обробка податкової звітності і платежів» дозволяє створити для платників податків і працівників органів ДПС зручні умови під час процесу декларування доходів. В першу чергу, це досягнуто централізацією чітко регламентованих стандартизованих процедур при обробці податкової звітності платників податків, документів про сплату податків, зборів (обов'язкових платежів) і інших документів [296].

Підсистема дає можливість платникам податків в режимі online здійснювати:

- формування документів податкової звітності (автоматичне створення форми документів податкової звітності за даними баз даних ДПС, створення документа шляхом перенесення інформації, наприклад, 1С, розрахунок показників завдяки «податкового калькулятора», автоматичне заповнення форми звітності наявними у базі ДПС даними і розрахунковими даними, здійснення контролю звітності в режимі реального часу і після заповнення форм);

- перегляд поданої і/чи сформованої звітності;

- подання (надсилання) документів податкової звітності до ДПС.

Підсистема «Облік платежів» створить єдиний механізм для систематичного обліку і здійснення розрахункових операцій в особовому рахунку платника податків по усіх видах податків в подібний спосіб, аби дані обліку повністю інтегрувались з всіма даними інших вдосконалених процесів. У результаті має бути створено доступну і достовірну інформацію про стан розрахунків платників податків з бюджетом для використання в інших підсистемах. Так само підсистема дає можливість платникам податків одержувати послуги і інформацію про стан розрахунків з бюджетом за своїм особовим рахунком в будь-якому органі ДПС місцевого рівня [296].

Підсистема «Податковий аудит» дасть змогу стандартизувати процес відбору платників податків для проведення податкового аудиту і розширити зону податкового контролю за виконанням податкових зобов’язань платниками податків без додаткового втручання в їх діяльність. Підсистема дає нові можливості для податкового контролю, боротьби з мінімізацією податкових зобов’язань і забезпечення наповнення дохідної частини бюджету [296].

Отже, аналіз правового регулювання інформаційних відносин в фінансовій сфері продемонстрував, перш за все, відсутність чіткого законодавчого визначення понять «бюджетна інформація», «податкова інформація» установлення правового режиму для кожного з них. Окрім того, дослідження показало, що інформаційно-правові відносини в фінансовій сфері потребують найбільш детального вивчення і обґрунтування з наукової точки зору, що надасть можливість виробити відповідні напрацювання для закріплення в законодавстві.

Висновки до розділу 2

1. У результаті теоретичного аналізу вважаємо, що до конституційних основ інформаційного законодавства потрібно віднести і права, і свободи як людини, так і громадянина як в сфері обміну інформації, так і компетенції окремих органів щодо забезпечення інформаційних прав, а також їх захист.

Тому пропонуємо конституційні норми, які є основою інформаційного законодавства, умовно поділити на дві групи:

- інформаційні права – це конституційні права і свободи людини в різних сферах, на які значною мірою впливає розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному суспільстві;
- право на доступ до інформації – це конституційні норми, що встановлюють права в сфері обігу інформації щодо компетенції окремих органів публічної влади чи функцій держави.

2. Проаналізовано поняття «цифрові права» як фундаментальні права людини, перенесені в віртуальний простір інтернету.

3. Вважаємо за потрібне внести доповнення до ст. 34 Конституції України [178], виклавши ч.1 в такій редакції: «Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Кожній людині гарантовано цифрові права і свободи. …».

4. До групи інформаційних прав, крім основного інформаційного права – права на інформацію, відносяться також дотичні інформаційні права, а саме: право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на повагу до гідності та честі та ін. Даний перелік інформаційних прав грунтується не стільки на наданні самого права, як на правовій забороні обмеження загального дозволу.

5. Отже, розглядаючи право на доступ до інформації, як групу конституційних прав в сфері обігу інформації, її умовно можна поділити на прямі та опосередковані права.

Прямі права на доступ до інформації складають конституційні норми, що безпосередньо створюють умови чи забезпечують доступ до будь-яких видів інформації.

Групу опосередкованих прав на доступ до інформації складають ті конституційні норми, що не прямо впливають на реалізацію цього права, а лише забезпечують можливість його реалізації.

До прав які напряму забезпечують право на доступ до інформації можна віднести: заборону цензури; право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе; право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї.

6. Отже, інформаційні норми, незалежно від їх умовного поділу, посідають особливе місце в Конституції України, бо є не лише одним з конституційних прав, а й гарантією реалізації багатьох інших прав і свобод людини і громадянина.

На сучасному етапі розвитку суспільства та швидкому розвитку комунікативних технологій є потреба переглянути та доповнити конституційно закріплені інформаційні права.

7. На сьогодні в Конституції України людину визнано найвищою соціальною цінністю. Однак, беручи до уваги ситуацію з розвитком штучних інтелектів, виникає необхідність доповнити ст. 3 Конституції пересторого щодо зрівняння прав людини і машини з штучним інтелектом.

Пропонується доповнити ст. 3 Конституції України третім абзацом і викласти в такій редакції:

«Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Жоден штучний інтелект не може бути прирівняний у своїх правах до прав людини.»

8. Інформаційні відносини, що функціонують в сфері, яка регулюється нормами адміністративного права, є частиною адміністративно-правових відносин, хоча і з своєю специфікою.

Інформаційним відносинам у адміністративній сфері притаманні такі особливості:

1. Вони виникають, змінюються та припиняються у сфері публічного управління (публічного адміністрування), у зв'язку з одержанням, використанням, поширенням і зберіганням інформації;

2. Обов'язковим суб'єктом є органи публічної адміністрації;

3. Вони регулюють та охороняють в основному публічно-правові інтереси, що виникають у процесі інформаційної діяльності органів публічної адміністрації;

4. Об'єктом цифрових відносин є інформація;

5. Можуть виникати з ініціативи будь-якої зі сторін, а згода другої сторони не є обов'язковою;

6. Спори, що виникають між сторонами інформаційно-правових відносин, вирішуються як у адміністративному, так і в судовому порядку.

9. Головними сферами фінансів є бюджетна і податкова сфери і стосунки, що виникають в них, певною мірою, регулюються нормами інформаційного законодавства.

10. З метою розуміння інформаційних відносин, в бюджетній сфері доречно передовсім на загальнотеоретичному рівні окреслити поняття «об'єкт інформаційно-бюджетних правовідносини» і «суб'єкт інформаційно-бюджетних правовідносин».

11. Об’єктом інформаційно-бюджетних відносин є бюджетна інформація, що охоплює усі дані й відомості, що виникли або одержані в бюджетній сфері, починаючи з формуванням бюджетної системи, охоплюючи інформацію про бюджети і закінчуючи відповідальністю за порушення бюджетного законодавства.

12. Суб’єкти інформаційно-бюджетних відносин – це суб’єкти, що можуть одержати офіційно оприлюднену бюджетну інформацію, і суб’єкти бюджетних відносин, що створюють або одержують бюджетну інформацію в межах своїх повноважень.

13. Отже, відомості і дані, одержані чи створені з будь-яких питань в бюджетній сфері суб’єктами інформаційно-бюджетних відносин, є бюджетною інформацією.

14. Акцентується увага на тому, що вказуючи суб’єктів податкової інформації їх необхідно чітко розділяти на суб’єктів інформаційних відносин, що мають право ознайомлюватись з інформацією в сфері оподаткування і суб’єктів податкових правовідносин, що створюють або одержують відомості і дані в сфері оподаткування. Останні – це платники податків і органи податкового контролю.

15. Потрібно редагувати зміст норми ст. 16 Закону України «Про інформацію» і викласти в такій редакції: «Податкова інформація – це сукупність відомостей і даних, одержаних суб’єктами інформаційних відносин в сфері оподаткування і створених або одержаних суб’єктами податкових відносин у порядку, встановленому ПК України».

16. Вбачається можливим поділити податкову інформацію на чотири види: 1) відкрита податкова інформація; 2) конфіденційна; 3) таємна інформація; 4) службова інформація.

17. Отже, аналіз правового регулювання інформаційних відносин в фінансовій сфері продемонстрував, перш за все, відсутність чіткого законодавчого визначення понять «бюджетна інформація», «податкова інформація» установлення правового режиму для кожного з них. Окрім того,

дослідження показало, що інформаційно-правові відносини в фінансовій сфері потребують найбільш детального вивчення і обґрунтування з наукової точки зору, що надасть можливість виробити відповідні напрацювання для закріплення в законодавстві.

РОЗДІЛ 3.
АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері, зважаючи на комплексний характер інформаційного права, є багатогранною. Її складовою є відповідальність за інформаційний проступок, інформаційний делікт і злочини у інформаційній сфері. Однак відповідальність за кожен з цих видів правопорушень, крім спільних рис, має й особливості, що виокремлює певні види правопорушень. Притаманні такі особливості також і відповідальності за інформаційні проступки, тобто адміністративній відповідальності за правопорушення у інформаційній сфері [297, с. 165].

Безпосередньо проблематика адміністративної відповідальності у сфері обігу інформації висвітлена у роботах Ч. Н. Азімова, І. Л. Бачило, А. Б. Венгерова, С. Д. Волошко, В. А. Дозорцева, В. І. Жукова, А. Т. Комзюка, О. А. Підопригори, В. В. Сидоренка, Д. М. Лук'янеця, Р. Б. Шишка,О. А. Чобота ін.

Наразі інформація стає однією з найбільших цінностей, що спричинило потребу підвищення ефективності заходів її захисту. Одним з найдієвіших заходів забезпечення ефективності захисту інформації є впровадження країною відповідальності за порушення норм, що регулюють інформаційні правовідносини. Інформаційне законодавство передбачає різні види юридичної відповідальності за інформаційні правопорушення, а саме дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну і кримінальну. Все частіше у наукових колах дискутується питання наявності інформаційної відповідальності. Однак вважаємо, що дана категорія має право на існування тільки з наукової точки зору. Інформаційні правопорушення, як цілісний правовий інститут не може бути охоплене однією самостійною галуззю права. Наявність інформаційного права так само не вирішує проблеми, бо це комплексна галузь права та не має свого виду

відповідальності. Інформаційні правопорушення як окремий міжгалузевий вид правопорушень охоплює усі протиправні діяння у сфері обігу інформації за що передбачено кримінальну, адміністративну, цивільну або дисциплінарну відповідальність.

Підставою задля виникнення адміністративної відповідальності в інформаційній сфері є порушення норм адміністративного права у сфері обігу інформації. Однак одностайності щодо дефініції, котра є підставою даної відповідальності, у наукових колах нема.

Досліджуючи це питання більшість науковців використовує дефініцію «інформаційне правопорушення», «інформаційний проступок», «інформаційний делікт» чи «правопорушення у інформаційній сфері».

Задля проведення подальшого дослідження нам необхідно визначатись з змістом понять «правопорушення», «проступок», «делікт».

Визнаючи юридичну сутність цих понять необхідно керуватись їх трактуванням в загальній теорії права.

Учені по-різному формулюють визначення поняття «правопорушення». Г. С. Котляревський і Б. Л. Назаров вказують, що правопорушення – це юридичний факт, що відображає відповідне протиправне діяння деліктоздатної особи [298, с. 54]. І. С. Самощенко, відмічає, що правопорушення – це винне протиправне діяння учасників суспільних відносин [299, с. 26]. Як відмічає А. С. Шабуров, правопорушення – це суспільно шкідливе винне діяння дієздатного суб’єкта, яке протирічить вимогам правових норм [39, с. 408]. Правопорушення – це винна поведінка праводієздатного індивіда, котра протирічить приписам норм права, спричиняє шкоду іншим особам й тягне за собою юридичну відповідальність [300]. Правопорушення – це неправомірне (протиправне), суспільно шкідливе, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатного суб’єкта, за яке у чинному праві передбачена юридична відповідальність [301]. Інші науковці вважають, що правопорушення – це поведінка в вигляді дії або бездіяльності, котра має протиправний характер, спрямована на порушення заборон, невиконання обов’язків, передбачених нормою права [302]. Як уважає

О. Ф. Скакун, правопорушення – це суспільно шкідливе, неправомірне (протиправне) винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, що спричиняє юридичну відповідальність [74, ст. 445].

Узагальненим визначенням правопорушення можна вважати формулювання дане П.М. Рабіновичем. Він уважає, що правопорушення – це соціально небезпечне чи шкідливе, протиправне, винне діяння деліктоздатного суб'єкта (фізична або юридична особа), яке передбачене чинним законодавством й за нього установлена юридична відповідальність [303, с. 125].

На думку А.Б. Венгерова [302], поняття правопорушення розкривається через властиві йому ознаки: протиправний, неправомірний характер, тобто подібний, що суперечить нормам права й є порушенням заборон, визначених в законах і підзаконних актах чи зловживання суб'єктивним правом, перевищення компетенції; має суспільно шкідливий чи суспільно небезпечний характер.

Вихідними й вирішальними задля розуміння суттєвого у правопорушенні є уявлення про те, що воно характеризується суспільною шкідливістю й протиправністю. Сутність правопорушення – це головна, внутрішньо належна правопорушенню характеристика, котра дозволяє виділити його поміж інших актів поведінки, вказує на його родові властивості й ознаки. Соціальну сутність правопорушення складає нанесення шкоди тим особистим, груповим або загальносуспільним інтересам, що юридично захищені країною. Остання характеризується небажаністю задля суспільства, країни або особи, передбачає настання негативних наслідків. Ступінь суспільної небезпечності або шкідливості може бути різним відповідно до вимог правової норми і знаходити свій вияв в негативній реакції з боку країни [302].

Суспільна шкідливість, небезпечність – базова об'єктивна ознака, вирішальна риса правопорушення й його основоположна об'єктивна основа, котра відмежовує правомірне від протиправного. Суспільна шкідливість проявляється у тому, що правопорушення постійно пов'язане з посяганнями на пріоритети й цінності людського суспільства, торкається особистих й суспільних інтересів. Акт правопорушення постійно є виклик суспільству, знехтування тим, що суттєве,

цінне задля нього. Суспільна шкідливість або небезпечність правопорушення полягає у тому, що воно посягає на важливі цінності суспільства, на умови його існування. Правопорушення суспільно шкідливі за своєю типовістю, розповсюдженням, це не одиничний акт, а масове у своєму вияві діяння.

Правопорушення суспільно шкідливі тим, що вони дезорганізують нормальний ритм життєдіяльності суспільства, спрямовані проти панівних суспільних відносин, вносять у них елементи соціальної напруженості й конфліктності.

Отже, діяння, що за своїми якостями не здатні спричинити шкоду суспільним відносинам, цінностям суспільства й окремій особистості, її правам й інтересам, не створюють загрози правопорядку у цілому або не підривають правовий режим у тій або іншій сфері суспільного життя, не можуть й об'єктивно не мають визнаватися правопорушеннями. Усі правопорушення є суспільно небезпечними чи шкідливими, позаяк вони спрямовані проти суб'єктивних прав й свобод людини, юридичної особи, країни або суспільства у цілому.

Когорта авторів виділяють два аспекти суспільної небезпеки: по-перше, це характер суспільної небезпеки як якісна оцінка шкідливості вчинку, що грунтуються на об'єкті правопорушення; по-друге, це ступінь суспільної небезпеки, тобто розмір спричиненої правопорушенням шкоди щось іншої позиції притримуються автори які вважають, що суспільна небезпечність правопорушення є якісною характеристикою суспільної шкідливості правопорушення [304, с. 149–162]. На думку цих авторів, усі правопорушення є суспільно шкідливими, проте лише частина з них є суспільно небезпечними, що виражаються поведінкою в вигляді дії (крадіжка, розбій) чи бездіяльністю (залишення особи в безпорадному стані). Думки, наміри, переконання, що зовні не виявилися, не визначаються чинним законодавством як протиправні; мають свідомо вольовий характер, тобто в момент скоєння залежать від волі і свідомості учасників, здійснюється ними добровільно; є винним діянням. Вина – це психічне ставлення особи до власного діяння і його наслідків; причинний зв'язок поміж

діянням і спричиненими наслідками; спричиняє застосування до правопорушника заходів юридичної відповідальності.

Таким чином, правопорушення має вчинятись свідомо й добровільно. Відсутність власної волі є юридичною умовою, при якій діяння не визнається правопорушенням, навіть коли воно й мало шкідливі наслідки. Правопорушенням визнається лише неправомірне діяння деліктоздатної особи (малолітні й душевнохворі деліктоздатними не вважаються).

Підсумовуючи такі твердження щодо розуміння суті поняття «правопорушення», варто зробити наголос на тому, що переважна більшість дослідників звертає увагу на такі його обов'язкові ознаки: 1) суспільна шкідливість діяння; 2) винність; 3) особа, котра його вчинила; 4) наслідком подібного діяння є юридична відповідальність. Таким чином, такі формулювання поняття «правопорушення» відтворюють системний причинно-наслідковий зв'язок, котрий характеризує взаємопов'язаність діяння, особи, значення задля суспільства і наслідків, що визначені суспільством задля осіб, що вчиняють такі діяння [305, с. 41].

З урахуванням розглянутих ознак, правопорушення можна визначити як антисоціальний (суспільно шкідливий, небезпечний), протиправний вчинок, здійснення якого передбачає юридичну відповідальність.

Останнім часом особливо гостро постає питання відношення таких понять як «правопорушення» і «проступок». Це зумовлюється новітніми підходами до їх розуміння, динамічними процесами розвитку законодавства у Україні, використанням термінологічного апарату з урахуванням новітніх тенденцій.

В юридичній науці існують різні підходи до розуміння видів правопорушень. Загалом же, види правопорушень – класифікаційні групи правопорушень за різними підставами – розмежовуються поміж собою за ступенем суспільної шкідливості (небезпечності), за об'єктами посягань, за суб'єктами, за розповсюдженням, за ознаками об'єктивної й суб'єктивної сторони, а так само за процедурами їх розгляду. Правопорушення класифікуються за: ступенем суспільної небезпеки: на злочини й проступки; належністю норм

права, що порушуються, до відповідних галузей права: кримінальні, цивільні, адміністративні, правопорушення в сфері трудового законодавства тощо); колом осіб: особові й колективні; характером правових приписів: нормативно-правові й дисциплінарні; у залежності від характеру цивільно-правового порушення: договірні й позадоговірні правопорушення; правопорушення в сфері суспільного життя (у сфері соціально-економічних відносин, у суспільно-політичній сфері, у сфері побуту й дозвілля) [306]. З точки зору В. С. Нерсесянца, до проступків відносяться усі правопорушення, за винятком злочинів [307]. Дане твердження вказує на те, що правопорушення в цілому поділяються на дві базові групи: 1) злочини; 2) проступки.

Злочин є предметом кримінального законодавства, а його вчинення є винятковою підставою задля притягнення особи до кримінальної відповідальності. Злочин є незначним сегментом правопорушень, хоча й подібним, що характеризується найбільшою суспільною небезпекою. Значно більшим за кількістю і виявом є саме проступок. Правопорушення, що не настільки небезпечні, як злочини, й відповідальність за що не передбачено кримінальним законодавством, належать до проступків. Якщо діяння охоплює усі ознаки, визначені у кримінальному законі, проте позбавлене суспільно небезпечного характеру, воно не є злочином, а може бути чи протиправним проступком співвідносного виду (цивільного, адміністративного, дисциплінарного) чи правомірним діянням. Проступки – менш небезпечні задля суспільства діяння. Вони посягають на цінності, що охороняються усіма іншими (окрім кримінально-правових) нормами права – цивільного, адміністративного, трудового, екологічного, фінансового тощо. Тому поміж проступків розрізняють адміністративні, дисциплінарні, цивільно-правові, конституційні, матеріальні тощо. [306]. Проступки – це такі правопорушення, що характеризуються меншим рівнем суспільної небезпеки в порівнянні із злочинами й посягають на деякі сторони правового порядку, що існує в суспільстві [308]. Проступки – це узагальнена назва видів правопорушень, що мають меншу суспільну небезпеку в порівнянні із злочином. Проступок – дія або бездіяльність, що посягають на

установлені законами чи підзаконними актами суспільні відносини, що відрізняються невеликою суспільною небезпекою [309]. Отже, під проступком розуміється правопорушення, яке характеризується меншою суспільною шкідливістю в порівнянні із злочином. Водночас зазначається, що предмет, на котрий посягають проступки, охороняється нормами тієї або іншої галузі законодавства.

Позаяк проступки є окремим видом правопорушення, то відповідальність за них має бути передбачена окремим законом. Можливість спрощення відповідної процедури залежить від певних факторів. Ними є вчинення діяння у умовах очевидності, коли факт вчинення діяння й особа, котра його вчинила, є явними; за вчинення діяння призначається судове стягнення (покарання), яке особа може відбути без розірвання соціальних зв'язків і без надзвичайних обтяжень задля неї; заперечення особою очевидності правопорушення й відмова від виконання стягнення (покарання) створює задля неї серйозний ризик бути засудженою в загальному порядку до найбільш серйозного стягнення (покарання); потерпілий готовий до примирення, адже завдана йому майнова й моральна шкода відшкодована повністю або частково, – вони схиляють особу до визнання вини, незаперечення доказів, відшкодування шкоди потерпілому й примирення з ним. В законодавстві України може бути передбачено принаймні три деяких порядки розслідування й судового розгляду проступків [310].

У науковій літературі можна зустрітися з подібним поняттям, як проступок-делікт. Проступки-делікти (лат. delictum – проступок) – це правопорушення, що завдають шкоду особі, суспільству, країні, й є основою задля притягнення правопорушника до передбаченої законом відповідальності [306].

На відміну від озвучених вище загальноприйнятих підходів до розуміння змісту поняття «проступок», поняття «проступок-делікт» підкреслює ту обставину, що саме за вчинення проступку-делікту передбачена юридична відповідальність, а так саме проступок-делікт є основою задля притягнення суб'єкта до юридичної відповідальності.

«Делікт (лат. delictum – «провина», «проступок») – правопорушення, незаконна дія, проступок, злочин. У римському праві – заподіяння шкоди іншій особі, її сім'ї чи майну, порушення правового припису чи заборони. Як наслідок, за учинення делікту наставала адміністративна відповідальність [311, с. 55]. Юридична енциклопедія розкриває сутність деліктології як науки про правопорушення (делікт) у цілому. Правопорушення в цьому контексті є не лише основою відповідних правовідносин, а й формою вияву взаємовідносин суспільства і особи. Дослідження правопорушення як соціально-правового явища і пов'язаних зі ним правовідносин й є предметом деліктології. Сучасні підходи щодо формування адміністративно-деліктного права дають підстави стверджувати, що його предметом виступають адміністративно-деліктні правовідносини – складною правовою категорією і виникають з приводу вчинення адміністративних проступків, порядку притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб, процесуальних аспектів провадження в справах про адміністративні проступки, заходів зі профілактики і запобігання вчинення адміністративних проступків зі питань ефективності адміністративно-деліктного законодавства [312, с. 160].

О. І. Остапенко визначив адміністративний делікт як конкретну протиправну поведінку, а адміністративну деліктність – як суспільне явище, що має місце у реальній дійсності і виявляється в вигляді конкретних протиправних деліктів [313, с. 6]. І. П. Голосніченко висловлював думку, що законодавчо закріплене поняття адміністративного делікту має велике методологічне й практичне значення. Від того, котрий зміст буде укладатися в це поняття, залежить вибір юридичних й спеціальних заходів задля здійснення профілактики адміністративних правопорушень й підвищення ефективності адміністративного законодавства [314, с. 43]. Як правильно зазначив Ю. А. Денисов, сутність делікту полягає у тому, що він є елементарною формою масового соціального явища – деліктності, котра причинно зумовлена існуванням протиріч поміж особою і суспільством й виражена у суспільно небезпечній, свавільній, індивідуалістській поведінці, котра відхиляється від норм соціального порядку.

Делікт виступає зовні як індивідуальне свавілля проти відносин й правової форми їх врегулювання [315, с. 68]. Отже, адміністративним деліктом визнається протиправна, винна (умисна чи необережна), дія або бездіяльність, котра скоєна особою, наділеною владними повноваженнями, унаслідок якої було заподіяно матеріальну чи моральну шкоду особі (фізичній, юридичній) чи суспільству.

Формування адміністративно-деліктного права дають підстави стверджувати, що його предметом виступають адміністративно-деліктні правовідносини, що виникають з приводу вчинення адміністративних проступків, порядку притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб, заходів зі профілактики і запобігання вчинення адміністративних проступків з питань ефективності адміністративно-деліктного законодавства [316].

Отже, можемо зробити висновок, що «делікт» є синонімічним поняттям до поняття «правопорушення». Тому коли ми маємо на увазі і злочин, і проступок то можливе застосування, як поняття «правопорушення», так і «делікта». Однак, коли ми маємо на увазі адміністративні правопорушення, що виключають злочини, тобто ті, що виникають з приводу вчинення адміністративних проступків, порядку притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб, процесуальних аспектів провадження в справах про адміністративні проступки, заходів зі профілактики і запобігання вчинення адміністративних проступків, то можемо використовувати тільки поняття «адміністративний проступок», проте ніяк не «адміністративний делікт».

Ці самі понятійні неузгодженості є у теоретичних напрацюваннях щодо інформаційних правопорушень у адміністративних правовідносинах де науковцями використовуються дефініції «інформаційне правопорушення», «інформаційний проступок», «інформаційний делікт» чи «правопорушення у інформаційній сфері». Використання цих термінів є обґрунтовано вірним, однак, тільки коли мова ведеться про юридичну відповідальність у інформаційній сфері й нема акценту на природі правопорушення.

«Інформаційне правопорушення» наразі є поняттям переважно науково-доктринальним, законодавчо не визначеним, й його сутнісні ознаки можна

відшукати в численних передбачених законодавством протиправних діяннях, що мають фактичний вираз, зокрема:

– незаконне збирання, зберігання, обробка, знищення, відтворення, поширення інформації;

– приховування, неповідомлення інформації;

– несвоєчасне надання інформації;

– викривлення, чи надання, поширення завідомо недостовірної (необ'єктивної) інформації;

– поширення інформації соціально шкідливого змісту;

– неправомірний доступ до інформації;

– розголошення інформації з обмеженим доступом;

– здійснення деструктивного інформаційного впливу на свідомість людини (групи людей, суспільства);

– створення, використання, поширення шкідливого програмного забезпечення;

– незаконний доступ, використання систем обробки, зберігання, передавання інформації;

– несанкціоноване втручання, перешкоджання роботі інформаційно-телекомунікаційних систем і їх складових [317, с. 40-41].

Так, М. Є. Максименко визначає інформаційні правопорушення, як правопорушення, що завдає шкоди (небезпеки) інформаційним правам або свободам людини і громадянина, інформаційній інфраструктурі країни або складається за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій чи засобів зв'язку [318]. Саме тому інформаційні правопорушення «як окремий міжгалузевий вид правопорушень охоплюють усі протиправні діяння, що певним чином пов'язані з інформацією й за що встановлюється кримінальна, адміністративна, цивільно-правова і інша юридична відповідальність» [319, с. 52].

Ю. Є. Максименко і В. А. Ліпкан пропонують під інформаційним правопорушенням розуміти суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дію або бездіяльність), за вчинення якого деліктним законодавством в сфері

інформації передбачено юридичну відповідальність і яке фактично є суспільно небезпечним посяганням на інформаційні правовідносини, що охороняються нормами інформаційного законодавства, яким воно може заподіяти чи заподіює шкоду [320, с. 251].

Іноді в наукових колах, досліджуючи правопорушення у інформаційній сфері використовують термін «інформаційний делікт», замінюючи ним, як синонімом термін «інформаційне правопорушення». Обґрунтовуючи потрібність застосування терміна «інформаційний делікт» О. О. Тихомиров стверджує, що «загальновживана назва «правопорушення у інформаційній сфері», є тільки абстрактним позначенням наявності певних зв'язків правопорушення з інформаційними явищами. У контексті ж конкретизації тієї реальності, у якій існує (вчиняється) інформаційний делікт, поняття «інформаційна сфера» виглядає щось надмірним, адже зміст його доволі широкий і дискусійний, не обмежується правовим ракурсом. Існування поведінкових проявів інформаційного делікту лежить скоріше в певному «сегменті», утвореному сполученням інформаційної й правової сфер, чи у сфері інформаційних правовідносин» [321, с. 40-41].

Даний підхід є досить цікавим й новаторським, однак поняття «делікт» – це не визнана законодавством дефініція, котра застосовується переважно у наукових і практичних колах, й базується на загальнотеоретичному розумінні делікту як основи науки про правопорушення – деліктології, що є частиною загальної теорії права.

Однак більшість науковців, даючи визначення інформаційного правопорушення, виходять не з загальнотеоретичних засад, а їхньої юридичної природи.

О. О. Тихомиров визначає інформаційне правопорушення як «протиправне, суспільно небезпечне, винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, яке порушує вимоги норм права в сфері інформаційної діяльності чи ж в будь-якій іншій сфері, з використання інформаційних засобів й технологій, за яке настає юридична відповідальність» [322, с. 38-47]. Вказівка на суспільну небезпечність надає підстави зробити висновок, що мається на увазі саме інформаційний злочин

як вид інформаційного правопорушення. На підтвердження цього тезису приведемо визначення дане О. В. Полушкіним, котрий досліджуючи внутрішню сутність інформаційного правопорушення як злочину, стверджує, що «суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктної особи, яке здійснюються у інформаційній сфері і (чи) з використанням інформаційних засобів й технологій роботи з інформацією, незалежно від її форми, або у іншій сфері людської діяльності у умовах інформаційного середовища» [323, с. 143].

Логічним є висновок про те, що замінивши суспільну небезпеку на суспільну шкідливість протиправного діяння у інформаційній сфері, мова уже йтиме не про інформаційний злочин, а про адміністративне правопорушення (проступок).

Іноді науковці загалом прибирають вказівку на суспільну небезпеку з визначення інформаційного правопорушення. Так, Г. М. Писаренко визначає інформаційні правопорушення, як протиправну, винну (умисну чи необережну) дію або бездіяльність, котра полягає на врегульовані законом суспільні відносини, що виникають під час здійснення інформаційної діяльності (отримання, використання, поширення і зберігання учасниками інформаційних правовідносин інформації), й за яку законом передбачено інформаційну відповідальність [324, с. 55-58].

Схожі визначенням є й в інших науковців. Так, Л. П. Коваленко стверджує, що «інформаційне правопорушення (проступок) як протиправна винна умисна чи необережна дія або бездіяльність, котра посягає на врегульовані законами суспільні відносини що виникають і існують при здійсненні інформаційної діяльності, а саме при одержанні використанні поширенні і зберіганні учасниками інформаційних правовідносин інформації й за яку законом передбачено інформаційну відповідальність» [325, с. 158].

Спільним у цих визначеннях є те, що інформаційним правопорушенням визнається порушення норми права, за яке законом передбачено інформаційну відповідальність. Однак інформаційна відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності не існує, а проявляється через сукупність карних,

штрафних, компенсаційних заходів передбачених нормами інших галузей права. Поділяючи думку О. О. Тихомирова стверджуємо, що «інформаційну відповідальність можна розглядати тільки як заходи обмежувального характеру щодо інформаційної діяльності (зокрема позбавлення телерадіоорганізації ліцензії на право мовлення), що можуть застосовувати до суб'єктів-правопорушників разом з іншими видами юридичної відповідальності, але за своєю правовою природою, вони ближчі до адміністративної відповідальності» [326, с. 11].

Інформаційна відповідальність може реалізовуватись паралельно з адміністративною, кримінальною, цивільною й дисциплінарною. При цьому у різних випадках інформація може відігравати як головну, так і другорядну роль [324]. Широкомасштабність і різноманітність правопорушень у інформаційній сфері настільки велика, що на цей час нема спільної думки у їхньому розумінні ані науковцями, ані національними правовими системами, ані міжнародним правом. Нема так само й термінологічної єдності й системи загальновизнаних юридичних понять, що у повноті могли б вказати усі варіанти протиправних діянь й спричинених ними наслідків у галузі інформації, інформаційних технологій, комп'ютерів і їх систем, локальних і глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж тощо [326].

Отже, найголовнішим наразі є не лише наукове напрацювання однозначного розуміння висхідних категорій інформаційних правовідносин, але і їхнє законодавче закріплення, бо чіткість формулювання й нормативна закріпленість надають можливість однозначності у розумінні, а тому й однозначності використання цих категорій на практиці. Окрім того чіткість дефініції надає можливість й науковцям вичерпно окреслити предмет дослідження.

Найперше поняття, що потребує законодавчого закріплення це дефініція «інформаційне правопорушення», як узагальнююче поняття задля усіх порушень правових норм, що посягають на інформаційні правовідносини.

Хоча у науці є пропозиції виокремити широке і вузьке розуміння поняття «інформаційні правопорушення», в широкому розумінні інформаційні правопорушення охоплюють усі правопорушення, що вчиняються у

інформаційній сфері, а так само ті, що вчиняються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій або засобів зв'язку. Суть вузького розуміння інформаційних правопорушень складають тільки порушення права людини й громадянина на інформацію [327, с. 6]. Вважаємо, що подібний поділ може існувати тільки у межах наукового дослідження даної категорії.

Задля законодавчого закріплення потрібна чіткість й однозначність. Тому доцільним було б закріплення інформаційного правопорушення, як протиправного, суспільно небезпечного або суспільно шкідливого, винного (з умислу або необережності) діяння (дію або бездіяльність), яке посягає, на інформаційні правовідносини, що охороняються нормами інформаційного законодавства, на врегульовані законом суспільні відносини, що виникають під час здійснення інформаційної діяльності (отримання, використання, поширення і зберігання учасниками інформаційних правовідносин інформації), й за яке законом передбачено юридичну відповідальність.

Дане визначення дало б можливість виділити й законодавчо сформулювати, відповідно до рівня суспільної небезпеки, два видові поняття: інформаційний злочин і інформаційний проступок.

Під інформаційним злочином необхідно розуміти протиправне, суспільно небезпечне, винне діяння (дія чи бездіяльність), яке посягає на врегульовані законами суспільні відносини в сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації й за котрий законодавством передбачено кримінальну відповідальність. Визначення інформаційних злочинів виділить їх з загалу інформаційних правопорушень залишивши тільки інформаційні проступки.

На противагу категорії «інформаційного злочину», що є простою, односкладовою, категорія «інформаційний проступок» є категорією складною, бо включає у себе проступки у інформаційній сфері, що є царинами адміністративного, фінансового, цивільного, трудового і інших галузей права. Та складність категорії не означає, що її не необхідно визначити і закріпити на рівні закону.

Пропонуємо, визначити дану дефініцію так: «інформаційний проступок – це протиправна, суспільно шкідлива, винна (умисна чи не обережна) дія або бездіяльність), що може заподіяти чи заподіює шкоду і посягає на врегульовані законами суспільні відносини в сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації, за яку законодавством передбачено відповідальність».

Дане визначення стане основоположним визначенням на базі якого можна буде сформувати дефініції галузевих інформаційних проступків. Наприклад, адміністративно-інформаційний проступок можна буде визначити, як протиправну, суспільно шкідливу, винну (умисна чи не обережна) дію або бездіяльність, котра посягає на державний чи громадський порядок, власність, права й свободи громадян, на установлений порядок управління в сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації, за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність [328, с. 166-167].

Отже, виходячи з цього дослідження, ми можемо стверджувати, що застосування термінів «інформаційне правопорушення» і «правопорушення у інформаційній сфері» можливе тільки як загальнотеоретична категорія. Складовими, якої є інформаційний злочин і інформаційний проступок. Стосовно галузевого застосування вони потребують уточнення природи правопорушення. Наприклад, задля адміністративного права можливе застосування термінів «адміністративно-інформаційне правопорушення» або «адміністративне правопорушення у інформаційній сфері». Хоча найбільш коректним буде застосування терміна «адміністративно-інформаційний проступок».

Проблематика адміністративної відповідальності за інформаційні правопорушення висвітлена у роботах: Ч. Н. Азімова, І. Л. Бачило, А. Б. Венгерова, С. Д. Волошко, В. А. Дозорцева, В. І. Жукова, В. О. Калятіна, Л. П. Коваленка, А. Т. Комзюка, В. А. Ліпкана, Д. М. Лук'янеця, Ю. Є. Максименко, О. А. Підопригори, В. В. Сидоренка, О. О. Тихомирова, Р. Б. Шишка, О. А. Чобота ін.

Поняття адміністративної відповідальності за інформаційні проступки є досить дискусійним в наукових колах. Активність дискусій щодо правової

категорії «адміністративна відповідальність» значною мірою зумовлена, по-перше, широтою застосування терміну «адміністративна відповідальність» в юридично-науковій, правозастосовній, загальноосвітній сферах й на побутовому рівні, по-друге, двоїстою позицією законодавця, котрий використовує даний термін в численних нормативних актах, проте не надає його визначення [329, с. 227].

Чинне законодавство не містить конкретного визначення поняття адміністративної відповідальності, хоча й КУпАП містить главу 2, що має назву «Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність». У цій главі у ст. 9 дано визначення адміністративного правопорушення (проступку) і вказано, що саме воно є підставою адміністративної відповідальності.

За відсутності законодавчого визначення дану правову категорію досліджують й формулюють саме науковці. Проведений аналіз наукових джерел свідчить про різноманітність поглядів науковців щодо визначення суті адміністративної відповідальності, як правової категорії. Наведемо кілька наукових формулювань даної правової категорії.

Адміністративна відповідальність – це специфічне реагування країни на адміністративне правопорушення, що полягає у застосуванні уповноваженим органом чи посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб’єкта правопорушення [330].

Адміністративна відповідальність – це різновид правової відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку країни у особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних виявів (передовсім адміністративних проступків), відповідно до з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноваженим державним органом за свої неправомірні дії й понести за це адміністративні стягнення у встановлених законом формах й порядку [331].

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності фізичних й юридичних осіб, котра полягає у застосуванні уповноваженими країною публічними органами (їх посадовими особами) певного виду

адміністративного примусу – адміністративного стягнення (адміністративної санкції) [332].

Враховуючи попередні результати нашого дослідження (підрозділ 2.3.) можемо стверджувати, що, зазначаючи владний суб'єкт адміністративної відповідальності, необхідно використовувати термін «органи публічної адміністрації», а не «уповноважені державою публічні органи».

Отже, адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності фізичних й юридичних осіб, котра полягає у застосуванні уповноваженими країною органами публічної адміністрації (їх посадовими особами) певного виду адміністративної санкції.

Як видно з наведених визначень, науковці формулюючи по-різному дану категорію і об'єднуючим задля усіх них є прив'язка до адміністративного правопорушення або адміністративної санкції. Це є логічно правильно, бо коли адміністративне правопорушення є підставою відповідальності то адміністративне стягнення як санкція за вчинене правопорушення є передбаченою у ст. 23 КУпАП [273], мірою відповідальності.

Усі існуючі види адміністративних стягнень тісно пов'язані поміж собою й утворюють єдину систему. Їх, перш за все, об'єднує загальна мета – захист правопорядку, виховання осіб, що вчинили адміністративні проступки, в дусі дотримання законів, а так само попередження вчинення нових проступків як самими правопорушниками, так й іншими особами. Кожне стягнення є покаранням, мірою відповідальності, призначеної за проступки, а застосування будь-якого стягнення означає настання адміністративної відповідальності й тягне для винного несприятливі юридичні наслідки [333].

Стосовно безпосередньо адміністративної відповідальності, то у ч.2 ст. 9 КУпАП [273] зазначено, що «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені даним Кодексом, настає, коли ці порушення за власним характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності». Тобто можна зробити висновок: правопорушення, що не

передбачені КУпАП не підпадають під адміністративну відповідальність. Однак, цей висновок не є правильним.

Інститут адміністративної відповідальності є одним з важливих інститутів адміністративного права, котрий виступає потрібним засобом охорони громадського порядку й якому притаманні усі ознаки юридичної відповідальності. За допомогою даного інституту здійснюється захист не лише адміністративно-правових відносин, а й відносин, врегульованих нормами фінансового, екологічного, трудового, митного, а у деяких випадках – цивільного права і процесуальних галузей [335]. Наступає адміністративна відповідальність й за інформаційні проступки.

Інститут адміністративної відповідальності у інформаційній сфері має своєрідну специфіку правового регулювання, що обумовлено природою інформаційних правовідносин. Як відмічає О. К. Тугарова до специфічними ознаками інституту адміністративної відповідальності у інформаційній сфері є те, що: 1. За допомогою даного інституту здійснюється захист не лише адміністративно-правових відносин, а й відносин, урегульованих нормами інших галузей права, зокрема інформаційного, банківського, фінансового, медіа-права тощо. 2. Підставою адміністративної відповідальності є вчинення правопорушення (проступку), передбаченого нормами КУпАП та іншим законами, що регулюють порядок створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони і захисту інформації. 3. Перелік заходів адміністративної відповідальності, що застосовуються до особи, котра вчинила адміністративне правопорушення у інформаційній сфері, є щось ширшим й не постійно знаходить своє закріплення у нормах КУпАП, але, за своєю юридичною природою, такі заходи є адміністративним стягненням й не виключають можливості настання адміністративної відповідальності. 4. Повноваження органів, що у межах своєї компетенції наділені правом застосовувати адміністративні стягнення за адміністративні правопорушення у інформаційній сфері, визначаються у нормативних приписах КУпАП і інших нормативно-правових

актах, якими врегульовано порядок створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони і захисту інформації у Україні. [326, с. 79]

В межах теми нашого дослідження наступне, що потребує уточнення це визначення інформаційного правопорушення (проступку) як підстави адміністративної відповідальності. Погоджуючись з А. В. Кирилюк можемо стверджувати, що «сутність зв'язку правопорушення з інформацією виявляється в його посяганні на певний порядок, правовідносини, поміж котрих, у інформаційному ракурсі, виділяються достатньо сформовані сукупності: по-перше, щодо формування й використання інформаційних ресурсів на основі створення, збирання, оброблення, накопичення, зберігання, пошуку, поширення й надання інформації; по-друге, щодо створення й застосування інформаційних технологій і засобів їхнього забезпечення; по-третє, щодо захисту інформації і прав суб'єктів інформаційних відносин» [335, с. 52].

Більшість дослідників інформаційного права розглядають інформаційне правопорушення, а не інформаційний проступок. Досліджуючи порушення інформаційно-правових норм, у цілому, логічним є застосування саме категорії «інформаційне правопорушення», бо вона охоплює усі правопорушення, що є інформаційними й за змістом, й за формою. Інформаційним правопорушенням є те правопорушення, що завдає шкоди (небезпеки) інформаційним правам або свободам людини і громадянина, інформаційній інфраструктурі країни або скоюється за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій чи засобів зв'язку [336]. Таке розширене поняття інформаційного правопорушення охоплює й злочини, й проступки у сфері обігу інформації. Необхідно зауважити, що інформаційний проступок поняття збірне й складається з проступків у сфері обігу інформації у різних галузях права. Інформаційні проступки можуть бути у адміністративній, цивільній, трудовій, фінансовій, податковій, кримінальній і інших галузях.

Отже, коли розглядати інформаційні правопорушення, за що передбачається адміністративна відповідальність, то необхідно конкретизувати їх саме за видовою ознакою тобто застосовувати термін «адміністративно-

інформаційні правопорушення (проступки)». Під адміністративно-інформаційним правопорушення (проступком) необхідно розуміти протиправну, суспільно шкідливу, винну (умисну чи не обережну) дію або бездіяльність, що може заподіяти чи заподіює шкоду і посягає на врегульовані законами суспільні відносини в сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації, за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Необхідно так само зауважити, що вичерпного переліку адміністративно-інформаційних правопорушень (проступків) у одному нормативному акті нема. Тому можемо розглядати адміністративно-інформаційні правопорушення (проступки), що містяться у Кодексі України про адміністративні правопорушення [273] і адміністративно-інформаційні правопорушення (проступки), що містяться у інших нормативно-правових актах (наприклад, Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, Закон України про «Телекомунікації» тощо).

Адміністративні інформаційні правопорушення, що містяться у КУпАП, так само не систематизовано у окремому розділі, а розпорошено у різних його розділах (главах). В КУпАП є понад сто статей, якими передбачено відповідальність за інформаційні проступки, однак усі вони стосуються порушення права на деякі види інформації, розголошення інформації, несвоєчасне надання інформації, неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, відмову у наданні інформації, приховування інформації, недбале зберігання, псування чи ж втрату інформації.

Основою класифікації адміністративних правопорушень в сфері обігу інформації можуть бути різні критерії – види інформації, напрямки інформаційної діяльності, режими доступу до інформації тощо. Утім, більше виправданою вбачається класифікація, в основі якої лежить подібний критерій, як родовий об’єкт, тобто група тотожних, однорідних суспільних відносин, що охороняються комплексом адміністративно-правових норм й містяться у Особливій частині КУпАП [336, с. 82].

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративну відповідальність за адміністративні правопорушення у галузі охорони праці й здоров'я населення (глава 5 КУпАП); адміністративні правопорушення, що посягають на власність (глава 6 КУпАП); адміністративні правопорушення у галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії і культури (глава 7 КУпАП); адміністративні правопорушення на транспорті, у галузі шляхового господарства й зв'язку (глава 10 КУпАП); адміністративні правопорушення у галузі торгівлі, громадського харчування, у сфері послуг, у галузі фінансів й підприємницькій діяльності (глава 12 КУпАП); адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (глава 13-а КУпАП); адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок й громадську безпеку (глава 14 КУпАП); адміністративні правопорушення, що посягають на установлений порядок управління (глава 15 КУпАП); адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення і установлений порядок його забезпечення (глава 15-а КУпАП).

Незважаючи на велику кількість статей у КУпАП, що охоплюють інформаційні проступки у різних сферах життєдіяльності людини, назвати даний перелік вичерпним не можна. Окрім того, зміни у соціальній, економічній, політичних сферах країни потребує кореляції й охоронюваних країною інтересів [337, с. 66-67].

До прикладу, розглянемо сферу інформаційної безпеки країни. Здавалось би, у КУпАП прописані більш десятка статей, об'єктом порушень котрих є медіапростір. Однак, проаналізувавши їх зміст, можемо стверджувати, що дані ст. стосуються багатьох аспектів функціонування медіа-простору (ст. 146 КУпАП – порушення правил реалізації, експлуатації радіоелектронних засобів і випромінювальних пристроїв, а так само користування радіочастотним ресурсом України; ст. 147 КУпАП – порушення правил охорони ліній й споруд зв'язку; ст. 148-1 КУпАП – порушення Правил надання і отримання телекомунікаційних послуг; ст. 148-3 КУпАП – використання засобів зв'язку з метою, що суперечить

інтересам країни, з метою порушення громадського порядку і посягання на честь й гідність громадян; ст. 164-7 КУпАП – порушення умов розповсюдження й демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження й демонстрування фільмів; ст. 188-7 КУпАП – невиконання законних вимог національної комісії, що здійснює державне регулювання в сфері зв'язку і інформатизації тощо), крім, які наразі є дуже актуальними й такими, що мають величезний вплив на формування певного співвідношення до країни або суспільних процесів, а – це установлення відповідальності за зміст і якість медіа-контенту радіо- і телеорганізацій.

В наукових колах час від часу піднімається питання про потребу винесення усіх складів інформаційних правопорушень у окремий розділ КУпАП. Так, А. О. Волкова стверджує, що «задля запровадження ефективної правової регламентації адміністративної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері необхідно внести зміни до КУпАП шляхом виокремлення окремого розділу, у якому було б закріплено вичерпний перелік правопорушень в сфері обігу інформації» [338, с. 78]. Уважаємо це не логічним і не доречним й таким, що лише створить додаткові труднощі у користуванні Кодексом.

Натомість було б бажаним найбільш чітко прописати у статтях, хто й за яку саме інформацію може бути протягнений до адміністративної відповідальності. Певні автори стверджують, що підставою адміністративної відповідальності мають бути порушення, пов'язані з обігом саме службової інформації. Однак це не постійно випливає з змісту адміністративної норми. Наприклад, ст.173-1 Поширювання неправдивих чуток. Суб'єктом цього правопорушення може бути будь-котра дієздатна особа, а такими чутками визнається будь-яка інформація, що може викликати паніку серед населення або загрожує громадському порядку. Окрім того, чутки, будучи інформацією, аж ніяк не можуть бути віднесенні до службової інформації.

Отже, підводячи підсумок, необхідно зазначити, що адміністративне законодавство стосовно регулювання інформаційних відносин є недосконалим й потребує цілої низки змін і доповнень, що привело б у відповідність до

сьогочасних реалій і впорядкувало правову регламентацію інформаційних відносин порушення, що тягне за собою адміністративну відповідальність. Задля цього потрібно у діючих статтях КУпАП найбільш детально виписати, хто, за яку або стосовно якої інформації може бути притягнений до адміністративної відповідальності; внести у КУпАП визначення такої дефініцій, як «адміністративна відповідальність», а саме викласти ч. 2 ст. 9 КУпАП у такій редакції:

«Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності фізичних і юридичних осіб, котра полягає у застосуванні уповноваженими державою органами публічної адміністрації (їх посадовими особами) певного виду адміністративної санкції».

Необхідно прийняти Закон «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології» та зафіксувати в ньому поняття:

– інформаційний проступок – це протиправна, суспільно шкідлива, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність, що може заподіяти чи заподіює шкоду і посягає на врегульовані законами суспільні відносини в сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації за яку законодавством передбачено відповідальність;

– адміністративно-інформаційним правопорушення (проступком) є суспільно шкідлива, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність), що може заподіяти чи заподіює шкоду і посягає на врегульовані законами суспільні відносини в сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Крім того, необхідно завжди, відповідно до змін у соціальній, економічній, політичних сферах вносити зміни до чинних нормативних актів і додавати нові склади адміністративно-інформаційних проступків з метою попередження й охорони державних і суспільних інтересів.

Висновки до розділу 3

1. Відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері, зважаючи на комплексний характер інформаційного права, є багатогранною. Її складовою є відповідальність за інформаційний проступок, інформаційний делікт і злочини у інформаційній сфері.

2. Понятійні неузгодженості є в теоретичних напрацюваннях відносно інформаційних правопорушень у адміністративних правовідносинах де науковцями використовуються дефініції: «інформаційне правопорушення», «інформаційний проступок», «інформаційний делікт» чи «правопорушення у інформаційній сфері». Використання цих термінів є обґрунтовано вірним, однак, тільки коли мова ведеться про юридичну відповідальність у інформаційній сфері й нема акценту на природі правопорушення.

3. Проаналізовано широке і вузьке розуміння поняття «інформаційні правопорушення». В широкому розумінні інформаційні правопорушення охоплюють усі правопорушення, що вчиняються у інформаційній сфері чи вчинені за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій або засобів зв'язку. У вузькому розумінні інформаційні правопорушення є порушення права людини й громадянина на інформацію.

4. Доведено необхідність законодавчого закріплення поняття інформаційного правопорушення як протиправного, суспільно небезпечного або суспільно шкідливого, винного (з умислу або необережності) діяння (дію або бездіяльність), яке посягає на врегульовані законом суспільні відносини, що виникають під час здійснення інформаційної діяльності (отримання, використання, поширення і зберігання учасниками інформаційних правовідносин інформації) й за яке законом передбачено юридичну відповідальність. За посягання на інформаційні правовідносини, що охороняються нормами інформаційного законодавства.

5. Під інформаційним злочином необхідно розуміти протиправне, суспільно небезпечне, винне діяння (дія чи бездіяльність), яке посягає на

врегульовані законами суспільні відносини в сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації й за котре законодавством передбачено кримінальну відповідальність. Визначення інформаційних злочинів виділить їх з загалу інформаційних правопорушень, залишивши тільки інформаційні проступки.

6. Отже, застосування термінів «інформаційне правопорушення» і «правопорушення у інформаційній сфері» можливе тільки як загальнотеоретичні категорії. Складовими їх є інформаційний злочин і інформаційний проступок. Стосовно галузевого застосування вони потребують уточнення природи правопорушення. Наприклад, задля адміністративного права можливе застосування термінів «адміністративно-інформаційне правопорушення» або «адміністративне правопорушення у інформаційній сфері». Хоча найбільш коректним буде застосування терміна «адміністративно-інформаційний проступок».

7. Підводячи підсумок треба зазначити, що адміністративне законодавство стосовно регулювання інформаційних відносин є недосконалим й потребує цілої низки змін і доповнень, що приведе у відповідність до сьогочасних реалій, які впорядкують правову регламентацію інформаційних відносин порушення, що тягне за собою адміністративну відповідальність.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено комплексне дослідження інформаційного законодавства як правового регулятора суспільних відносин, що дозволило визначити методологічні засади формування та становлення правового регулювання інформаційних відносин та окреслити інформаційні відносини, як регулятор публічних правовідносин. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, що спрямовані на досягнення поставленої мети, зокрема:

1. Доведено, що інформаційні відносини, на відміну від інших суспільних відносин, які існують лише в реальному вимірі, існують як в реальному, так і у віртуальному просторі. Складовою частиною інформаційних відносин потрібно вважати відносини в мережі «Інтернет», що мають інформаційну наповненість і є інформаційно-віртуальними відносинами. Інформаційно-віртуальні відносини як новий вид інформаційних відносин – це суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації в кіберпросторі.

2. Запропоновано визначення інформаційних відносин як відносин, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації (створення, фіксації, поширення, пошуку, отримання, використання, зберігання, охорони, захисту та знищення) в реальному і кіберпросторі.

В цьому визначені розширено поняття обігу інформації, а саме, крім загальновизнаних (створення, фіксації, поширення, пошуку, отримання, використання, зберігання, охорони та захисту інформації) елементів, запропоновано включити і знищення інформації. Застосовуючи класичне видалення (форматування жорсткого диску, просте видалення окремих файлів чи каталогів), дані повністю не знищуються, а лише ускладнюється доступ до цієї інформації, а за спеціального програмного забезпечення можливе її відновлення, що може мати небезпечні наслідки.

3. Основною правовою проблемою регулювання інформаційно-віртуальних відносин є неможливість окреслити межі застосування реального права в кіберсфері, що спричинено певними факторами: територіальною невизначеністю інтернет-відносин, бо це глобальна мережа і відносини, що виникають у ній, географічно не обмежуються територією певної держави; цільовою невизначеністю, а саме правове регулювання відносин в мережі «Інтернет» не може мати метою глобальне регулюванням, а постійний розвиток та еволюціонування інтернет-відносин веде до неможливості встановлення чіткого та однозначно визначеного кола відносин, що потребують правового регулювання; об'єктною невизначеністю, так як інтернет сам по собі не може бути об'єктом правовідносин, бо є лише комп'ютерною мережею, тобто цифровим середовищем для здійснення операцій з об'єктами, що так чи інакше пов'язані з цією мережею; суб'єктною невизначеністю інтернет-відносин, які пов'язані з анонімністю суб'єктів, а тому ускладнюють (а іноді унеможливлюють) ідентифікацію суб'єктів, неможливість встановити дієздатність суб'єкта та визначити їх місце знаходження. Іноді суб'єкти можуть знаходитись на території різних держав, а тому їхні права й обов'язки регулюватимуться по-різному; процесуальною невизначеністю, бо у випадку порушення інтернет-відносин відсутня єдина процедура розслідування та доказування складу правопорушення, а також захисту порушеного права.

4. Виділено ознаки, притаманні правовому регулюванню інформаційних відносин. По-перше, нормативність – правове регулювання інформаційних відносин повинно встановлюватись, регулюватись та захищатись державою. По-друге, системність – правове регулювання інформаційних відносин здійснюється за допомогою цілісної системи правових засобів. По-третє, внормованість – правове регулювання інформаційних відносини веде до встановлення державою стандартів бажаної поведінки суб'єктів. По-четверте, цілеспрямованість – правове регулювання інформаційних відносин спрямоване на задоволення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права. По-п'яте, реальність – правове регулювання

інформаційних відносин пов'язане з реально існуючими відносинами чи віртуальними відносинами, які проявляються в реальних суспільних відносинах.

5. Сформульовано поняття інформаційних правовідносини як врегульованих нормами права суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються стосовно обігу інформації між суб'єктами, які наділені інформаційними правами й обов'язками.

6. Аргументовано, що об'єктом інформаційних відносин є інформація, а об'єктом інформаційних правовідносин – інформаційні ресурси. Об'єкт інформаційних правовідносин, тобто інформаційний ресурс, – це організована сукупність інформації, інформаційних продуктів, технологій та інформаційних комунікацій з визначеним правовим режимом, які призначені для інформаційного забезпечення життєдіяльності людини, суспільства та держави. Стверджується, що поняття «інформаційний ресурс» потрібно розуміти як інтегровану сукупність знань та інформаційних технологій. Саме таке розуміння інформаційних ресурсів дає можливість виокремити частину інформації із загального об'єкта інформаційних відносин і окреслити межі державного регулювання в інформаційній сфері. Тобто об'єктом інформаційних правовідносин є лише та частина інформації, що підлягає правовому регулюванню з боку держави.

7. Сформульовано визначення «інформаційного законодавства» як системи нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, ратифікованих міжнародних договорів), що регулюють суспільні відносини у сфері обігу інформації.

Встановлено, що формування інформаційного законодавства ЄС було спрямовано саме на забезпечення формування та ефективне функціонування інформаційного суспільства. Натомість в Україні в основу формування інформаційного законодавства покладено не цілісне розуміння електронно-інформаційного середовища чи інформаційного суспільства, а поняття інформації;

8. Запропоновано конституційні норми, які є основою інформаційного законодавства, умовно поділити на дві групи:

- інформаційні права – це конституційні права і свободи людини в різних сферах, на які значною мірою впливає розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у інформаційному суспільстві. Такі права умовно поділено на безпосередні й дотичні, що грунтуються на правовій забороні обмеження загального дозволу, а саме: право на недоторканність особистого й сімейного життя, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на повагу до гідності та честі та ін.;

- право на доступ до інформації – це конституційні норми, що встановлюють права у сфері обігу інформації щодо компетенції окремих органів публічної влади чи функцій держави. Такі права умовно можна поділити на прямі та опосередковані права. Прямі права на доступ до інформації складають конституційні норми, що безпосередньо створюють умови чи забезпечують доступ до будь-яких видів інформації. Групу опосередкованих прав на доступ до інформації складають ті конституційні норми, що не прямо впливають на реалізацію цього права, а лише забезпечують можливість його реалізації (заборона цензури; право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе; право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім’ї).

9. Аргументується, що найбільшою трансформацією змісту інформаційних прав є виникнення такого феномену як «цифрові права та свободи». Проаналізовано поняття «цифрові права», як фундаментальні права людини, перенесені у віртуальний простір інтернету.

10. Дослідження та аналіз питання прав людиноподібних роботів зі штучним інтелектом показали наявність реальної загрози визнання їх як ще одного суб’єкта прав та свобод на рівні з людьми.

11. На підставі проведеного аналізу спеціальної літератури і законодавства було сформульовано визначення «інформаційні відносини в адміністративному праві» як публічно-правових інформаційних відносин, які

врегульовані нормами адміністративного права, що виникають, змінюються і припиняються у сфері публічного управління (публічного адміністрування).

12. Результатом дослідження інформаційно-бюджетних відносин стало визначення того, що:

- об’єктом інформаційно-бюджетних відносин є бюджетна інформація. Обгрунтовано визначення бюджетної інформації як інформації, що охоплює всі дані й відомості, які виникли або одержані в бюджетній сфері, починаючи з формуванням бюджетної системи, включаючи інформацію про бюджети й закінчуючи відповідальністю за порушення бюджетного законодавства;
- суб’єкти інформаційно-бюджетних відносин – це суб’єкти, що можуть одержати офіційно оприлюднену бюджетну інформацію й суб’єкти бюджетних відносин, що створюють або одержують бюджетну інформацію в межах своїх повноважень.

13. Розглянуто обставини необхідності дослідження інформаційних правовідносин у податковій сфері. Інформаційно-податкові правовідносини є комплексним поєднанням інформаційних відносин у податковій сфері і податкових відносин, пов’язаних з обігом інформації. Така особливість накладає свою специфіку на їх об’єкт і суб’єкт. Досліджено об’єкт інформаційно-податкових відносин – податкову інформацію – і дано її авторське визначення. «Податкова інформація – це сукупність відомостей і даних, одержаних суб’єктами інформаційних відносин у сфері оподаткування і створених або одержаних суб’єктами податкових відносин у порядку, встановленому ПК України». Виділено загальні та спеціальні ознаки податкової інформації як об’єкта інформаційно-податкових правовідносин.

14. Доведено, що понятійні неузгодженості є в теоретичних напрацюваннях щодо інформаційних правопорушень у адміністративних правовідносинах, де науковцями використовуються дефініції: «інформаційне правопорушення», «інформаційний проступок», «інформаційний делікт» чи «правопорушення в інформаційній сфері». Використання цих термінів є обґрунтовано правильним, однак тільки коли мова ведеться про юридичну

відповідальність у інформаційній сфері й нема акценту на природі правопорушення.

Застосування термінів «інформаційне правопорушення» і «правопорушення в інформаційній сфері» можливе тільки як загальнотеоретичні категорії. Складовими їх є інформаційний злочин і інформаційний проступок. Щодо галузевого застосування вони потребують уточнення природи правопорушення. Наприклад, задля адміністративного права можливе застосування термінів «адміністративно-інформаційне правопорушення» або «адміністративне правопорушення в інформаційній сфері». Хоча найбільш коректним буде застосування терміна «адміністративно-інформаційний проступок».

15. Сформульовано пропозиції до законодавства:

1. Доведено, що держава є самостійним суб'єктом інформаційних відносин та правовідносин, що повинно бути зафіксовано на законодавчому рівні, доповнивши ч. 1 ст. 4 Закону «Про інформацію» і виклавши в такій редакції:

«Стаття 4. Суб'єкти і об'єкт інформаційних відносин

1. Суб'єктами інформаційних відносин є: держава; фізичні особи; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень.»

2. Потрібно внести доповнення до ст. 34 Конституції України, виклавши ч.1 в такій редакції:

«Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Кожній людині гарантовано цифрові права і свободи. …».

3. Пропонується доповнити ст. 3 Конституції України третім абзацом і викласти в такій редакції:

«Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Жоден штучний інтелект не може бути прирівняний у своїх правах до прав людини.»

4. Ст. 16 Закону України «Про інформацію» викласти в такій редакції: «Податкова інформація – це сукупність відомостей і даних, одержаних суб'єктами інформаційних відносин у сфері оподаткування і створених або одержаних суб'єктами податкових відносин у порядку, установленому ПК України».

5. Внести у КУпАП визначення такої дефініцій, як «адміністративна відповідальність», а саме викласти ч. 2 ст. 9 КУпАП у такій редакції: «Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності фізичних й юридичних осіб, котра полягає в застосуванні уповноваженими країною органами публічної адміністрації (їх посадовими особами) певного виду адміністративної санкції».

6. Пропонується прийняття Закону «Про інформаційні послуги та інформаційно-комунікаційні технології». Предметом його правового регулювання має бути не інформація, як безмежна категорія, а суспільні відносини в сфері обігу інформації та інформаційних технологій.

7. Зафіксувати у Законі «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології» поняття «інформаційного проступку» і його види:

- інформаційний проступок – це протиправна, суспільно шкідлива, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність, що може заподіяти чи заподіює шкоду Й посягає на врегульовані законами суспільні відносини у сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації, за яку законодавством передбачено відповідальність;

- за вчинення інформаційного проступку передбачається цивільно-правова, дисциплінарна (включаючи матеріальну), адміністративна й кримінальна відповідальність;

- адміністративно-інформаційним правопорушенням (проступком) є суспільно шкідлива, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність, що

може заподіяти чи заподіює шкоду і посягає на врегульовані законами суспільні відносини у сфері обігу (одержання, використання, поширення і зберігання) інформації, за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия. М. : Политиздат, 1989. 270 с.
2. Різун В. В. Теорія масової комунікації Київ : ВЦ «Просвіта». 2008. 33 с.
3. Маракусь Б. Інформаційне суспільство як новий етап розвитку суспільства. URL : https://naub.oa.edu.ua/.../інформаційне-суспільство-як-нов..
4. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті» : Декларація Організації Об'єднаних Націй від 12.12.2003. № 995_c57. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c57#Text
5. Женевський План дій. URL : http://old.apitu.org.ua/wsis/pd
6. Туніське зобов'язання. URL : http://old.apitu.org.ua/wsis/tz
7. Туніська програма для інформаційного суспільства. URL : http://old.apitu.org.ua/wsis/tp
8. Максименко Ю. Є. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні : стан та перспективи. URL : http://goal-int.org/normativno-pravove-regulyuvannya-informacijnix-vidnosin-v-ukraini-stan-ta-perspektivi/
9. Про інформацію : Закон України від 01.01.2017 № 1774-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. ст. 650. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12
10. Брагинский М. И. Правовое регулирование информационных отношений в условиях АСУ. *Советское государство и право*. 1976. № 1. С. 38–46.
11. Юсупов В. А. Право и советское государственное управление. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976. 204 с.

12. Сиренко В. Ф. Организационно-правовые вопросы деятельности вычислительных центров, функционирующих в условиях АСУ. Киев : Наук. думка, 1976. 104 с.

13. Венгеров А. Б. Право и информация в условиях автоматизации управления. Теоретические вопросы. М. : Юрид. лит., 1978. 208 с.

14. Венгеров А. Б. Информационные отношения в управлении народным хозяйством как объект правового регулирования. *Ученые записки ВНИИСЗ*. 1973. Вып.29. С. 45-51.

15. Монахов В. Н. Государственно-правовые вопросы информационного обслуживания граждан в СССР: (Конституционный аспект) : дис... канд. юрид. наук 12.00.02. М., 1983. 477 с.

16. Перов Д. О. Видова картина інформаційних правовідносин. *Право і суспільство*. №3. 2014. С. 211–217.

17. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та основи інформаційної деліктології: монографія / І. В. Арістова, О. А. Баранов, О. П. Дзьобань та ін.; за заг. ред. проф. К. І. Бєлякова. Київ : КВІЦ, 2019. 344 с.

18. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. К., 2005. 369 с.

19. Гевлич А., Селиванов В. Державна політика України у сфері захисту персональних даних : міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2006. № 1. С. 9–15.

20. Про Доктрину інформаційної безпеки України : указ Президента України від 8 лип. 2009 р. № 514/2009. *Офіційний вісник Президента України*. 2009. № 20. Ст. 677.

21. Шпенов Д. Ю. Інформаційні правовідносини : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 191 с.

22. Тарасенко Л. Л. Порядок розгляду і вирішення доменних спорів. URL : http://yurholding.com/news/115-poryadok-rozglyadu-virshennya-domennih-sporv.html

23. Єдині Правила Розгляду спорів про доменні імена (ICANN). URL : https://www.imena.ua/ua/documents/icann

24. Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. 2006. URL : https://pidruchniki.com/10561127/politologiya/ponyattya_informatsiynoyi_sferi

25. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика : монографія. Київ : Едельвейс, 2014. 497 с.

26. Інформаційна сфера. Інформаційний простір. Властивості, функції та структура. URL : https://studopedia.com.ua/1_312566_Informatsiyna-sfera-Informatsiyniy-prostir-vlastivosti-funktsii-ta-struktura-Ip-natsionalniy-Ip.html

27. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні) : дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : спец. 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2006. 544 с.

28. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. Редакція від 04.07.2020. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. ст. 286.

29. Цимбалюк В. С. Кодифікація інформаційного законодавства України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: спец. 12.00.07. Х. 2013. 40 с.

30. Макаренко Є. Л. Міжнародні інформаційні відносини. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Редкол. : Л. В. Губерський та ін. К. : Знання України, 2004. Т.2. 812 с.

31. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України з змінами від 21.06.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. ст. 241.

32. Еннан Р. Є. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет. *Вісник асоціації докторів філософії України*. URL : http://aphd.ua/publication-173/

33. Копилов В. А. Інформаційне право. 2002. URL : http://yport.inf.ua/1111-internet-kak-virtualnaya-47794.html

34. Словарь иностранных слов; 16-е изд., испр. М. : Рус. яз., 1988. 432 с.

35. Юридичний словник / за ред. Б. М. Бабія, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. К. : Головна редакція Української рад. енцикл. АН України РСР, 1974. 848 с.

36. Правове регулювання відносин власності: термінологічний словник. / за загальною редакцією к.ю.н., доц. Нестерцової-Собакарь О. В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ., 2017 170 с.

37. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М. : Изд. АН СССР, 1958. 188 с.

38. Пиголкин А. С. Формы реализации норм общественного права. *Советское государство и право*. 1963. № 6. С. 26–36.

39. Алексеев С. С. Проблемы теории права : курс лекций в 2 т. Свердловск : Свердловский юридический институт, 1972. Т. 1. 1972. 396 с.

40. Куліш А. М. Організаційно-правове забезпечення статусу працівників податкової міліції України : дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.07. Харків, 2003. 177 с.

41. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.

42. Демків Р. Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. серія ПРАВО. 2015. Випуск 34. Том 1. С. 19–23.

43. Віхров О. П., Віхрова І. О. Основи держави і права. Курс лекцій : Навч. посібник. Десна : Поліграф, 2015. 304 с. URL : https://pidruchniki.com/84557/pravo/mehanizm_pravovogo_regulyuvannya_elementi

44. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : монографія. / за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. Харків : Право, 2016. 360 с.

45. Павленко Д. Consensus и право 2017: регуляторные перспективы и вызовы блокчейна. URL : https://goo.gl/QkgvHf

46. Бондарчук А. П., Каргаполов Ю. В., Макаренко А. А., Придыбайло А. Б., Сеньков О. В. Аналіз вимог при розробці системи управління прикладних задач IoT. *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. 2018. №1. С. 40–46.

47. Бортник Н., Єсімов С. Відносини в мережі Інтернет як об'єкт правового регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2019. Випуск 6. № 22. С. 147–153.

48. Гетьман А. П. Правова природа Інтернет-правовідносин. *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет* : кол. монографія / за ред.: С. В. Глібко, К. В. Єфремова. Харків, 2016. Розд. 1, підр. 1.1. С. 8–22.

49. Мелюхин И. Интернет и правовое регулирование. URL : http://www.medialaw.ru/publications/zip/28/melukhin_2.html

50. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1993. № 33. ст. 345. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12

51. Про захист інформації в автоматизованих системах : Закон України від 31 травня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2005. № 26, ст.347. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2594-15

52. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10. 2007 р. 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2017. № 45. ст.400. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534

53. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 7 листопада 2018 р. 851-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003. № 36. ст. 275. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15

54. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні: Указ Президента України від 31 липня 2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000 р. № 31. Стор. 11, стаття 1300. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000

55. Про заходи щодо захисту інформаційних ресурсів держави: Указ Президента України від 10 квітня 2000 р. *Офіційний вісник України* від

28.04.2000. 2000 р. № 15. Стор. 51. стаття 605. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/582/2000

56. Капінус Л. І. Проблеми визначення права на доступ до інформації. *Правові та політичні системи сучасності*: матеріали наук.-практ. конференції (Луцьк, 22 квітня, 2012 р.). К. : ФОП Ліпкан О. С., 2012. 96 с.

57. Фігель М. В. Доступ до інформації та електронне урядування. К. : Факт, 2004. 336 с.

58. Копилов В. А. Інформаційне право. К. : МАУП, 2010. 320 с.

59. Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат юридичних наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2012. 18 с.

60. Селезньова О. М., Юсип Ж. П. Поняття «інформаційних правовідносин» : доктринально-правовий ракурс. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2017. Серія ПРАВО. Випуск 46. Том 2. С.21–23.

61. Яременко О. І. Інформаційні відносини як предмет правового регулювання: теоретичний аспект. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 158.

62. Сторожук І. П. Теорія держави і права : конспект лекцій. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 252 с.

63. Сметаніна Н. В. Інформаційна модель злочинності в пострадянській кримінології. *Порівняльно-аналітичне право : електрон. наук. фах. вид*. 2013. № 3-1. С. 327–331.

64. Синеокий О. Б. Високотехнологічне інформаційне право України. Х. : Право, 2010. 360 с.

65. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) : указ Президента України №133/2017 від 28 квітня 2017 р. URL : https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850

66. Тетарчук І., Дяків Т. Теорія держави і права. Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури. 2020. 184 с.

67. Андрєєв А. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №6. С. 125–128.

68. Алексєєв С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М. : Юридическая литература, 1966. 188 с.

69. Алексєєв С. С. Проблеми теорії права. Т. 1. Свердловськ, 1972. 153 с.

70. Ведєрніков Ю. А. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 333 с. URL : https://pidruchniki.com/15660212/pravo /ponyattya_osnovni_elementi_mehanizmu_pravovogo_regulyuvannya

71. Міловська Н. В. Структура механізму правового регулювання договірних страхових відносин. Право і суспільство. 2018. № 3. С. 98–103.

72. Шабалін В. А. Системний аналіз механізму правового регулювання. *Радянська держава і право*. 1969. № 10. С. 124–125.

73. Радько Т. Н. Теорія держави і права. К. : Юніті-Дана: Закон і право, 2005. С. 355-371.

74. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Х. 2001. URL : http://politics.ellib.org.ua/pages-1753.html

75. Віхров О. П., Віхрова І. О. Основи держави і права. Курс лекцій : навч. посібник. Десна : Поліграф, 2015. 304 с.

76. Тарахонич Т. І. Механізм правового регулювання: теоретико-правові аспекти. *Правова держава*. Вип. 13. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корсцького ПАП України, 2002. С. 105–106.

77. Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. №4. С. 74–79.

78. Коваленко Л. П. Особливості інформаційно-правових норм і відносин. *Форум права*. 2012. №4. С.475–481.

79. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. Киев : Ин-т социологии НАН Украины, 2002. 437 с.

80. Прохоров Ю. В. Теория вероятностей. Основние понятия. Справочник. М. Наука. 1987. 400 с.

81. Когут Н. Д. Розповсюдження інформації в сучасному суспільстві. *Інформація і право*. 2014. № 3(12). С. 56–59.

82. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине; или Кибернетика и общество. 2-е издание. М. : Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. 344 с.

83. Романюк М. І.; Савченко Ю. Г. Основи теорії інформації та кодування. Конспект лекцій. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 70 с.

84. Словник української мови. В 11-ти т. / ред. кол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. К. : Наукова думка. 1978. Т. 9. 916 с.

85. Юридична енциклопедія: В 6 т. // редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 1998. с. 717.

86. Леонов Б. Д. Особливості правової інформації. *Інформація і право*. 2011. №3 (3). С. 53–55.

87. Демкова Мар'яна, Фігель Марія. Інформація, як основа інформаційного суспільства: поняття та правове регулювання. URL : https://www.oa.edu.ua/loadnew/000/5.doc

88. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права. К. : Кондор, 2006. 475 с.

89. Рождєствєнская О. С. Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загально теоретичний аспект) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. *Харківський національний університет внутрішніх справ.* Х., 2008. 191 с.

90. Брижко В. М., Гальченко О. М., Цимбалюк В. С., Орєхов О. А., Чорнобров А. М. Інформаційне суспільство : дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна

власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція. К. : Інтеграл, 2002. 219 с.

91. Легеза Ю. О. Відомчі засоби масової інформації в механізмі формування правосвідомості співробітників органів внутрішніх справ України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2005. 20 с.

92. Денісова О. С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2003. 19 с.

93. Кушакова Н. В. Право людини на інформацію в Україні : сучасний стан і перспективи розвитку. *Митна справа*. 2001. № 3. С. 41–46.

94. Супрун В. М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 20 с.

95. Гурковський В. І. Безпека як об’єкт правовідносин в умовах глобального інформаційного суспільства: методологічний аспект. *Правова інформатика*. 2010. № 2(26). С. 72–77.

96. Перов Д. О., Климентьєв О. П. Зміст та структура інформаційних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2013. №6-3. Том 1. С. 81–84.

97. Перов Д. О., Климентьєв О. П. Зміст і структура інформаційних правовідносин. *Науковий вісник гуманітарного університебту. Сер. : Юриспруденція*. 2013. №6–3. Том 1. С. 81–84.

98. Селезньова О. М. Структура інформаційних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія: ПРАВО. Випуск 27. Том 2. С. 183–186.

99. Красноступ Г. М. Проблема визначення об’єкта та предмета інформаційного права. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_7949

100. Баранова О. А. Об’єкт правовідносин в інформаційному праві. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Baranov_Oleksandr-/Obiekt_pravovidnosyn_v_informatsiinomu_pravi.pdf

101. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 15.05.2013 № 386-р. *Офіційний вісник України* від 21.06.2013. 2013 р. № 44. Ст. 79. Стаття 1581.

102. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28. Ст.181.

103. Кормич Б. А. Інформаційне право : підручник. Харків : БУРУН і К., 2011. 334 с.

104. Горбик В. М. Інформаційні технології в управлінні природно-економічним потенціалом регіонів України. URL : https://kiyvagrolis.com.ua/informatsijni-tehnologiyi-v-upravlinni-pryrodno-ekonomichnym-potentsialom-regioniv-ukrayiny-2

105. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1998. № 27-28. Ст.181.

106. Степанов В. Ю. Інформаційна безпека в інформаційній сфері державного управління. *Теорія та практика державного управління*. 4(55). 2016. URL : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/1/03.pdf

107. Міжнародне інформаційне право: теорія і практика : монографія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. Дніпропетровськ : «Середняк Т. К.», 2015. 447 с.

108. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика : монографія. Київ : Едельвейс, 2014. 497 с.

109. Харитонов Є. О., Харитонова О. І. «Інтернет-відносини» та «інтернет правовідносини»: до визначення поняття та сутності. *Університетські наукові записки*. 2017. № 63. С. 27–38.

110. Перов Д. О. Інформаційні правовідносини України : дис… к.ю.н. К. 2014. 236 с.

111. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст.241.

112. Про громадські об'єднання : Закон України № 4572-VI від 22.03.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2013. № 1. Ст.1.

113. Про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України : положення № 411 від 3 вересня 2014 р. *Офіційний вісник України* від 19.09.2014. 2014 р., № 73, Стор. 36, Стаття 2066.

114. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. М. : Юрид. лит., 1974. 352 с.

115. ІТ-право: Проблеми та перспективи розвитку в Україні. Збірник матеріалів ІІ Міжнародної науково-практичної конференції. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. 396 с.

116. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами: навчальний посібник. К. : Атіка. 2001. 176 с.

117. Теорія держави і права: навч. посіб. / за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копєйчикова. К. : Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

118. Маріц Д. О. Поняття та зміст інформаційних правовідносин. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2016. Октябрь. URL : http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/5/15.pdf

119. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки від 09.01.2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст.102. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#n4

120. Європа на шляху до інформаційного суспільства: матеріали Європейської Комісії 1994-1995 рр. К : Держкомзв'язку та інформатизації України, 2000.

121. Філіпенко Д. О. Формування інституційної бази інформаційної політики ЄС. К., 2003. С. 80–87.

122. Пірен М. І. Публічна політична діяльність : навч. посіб. К. : НАДУ, 2009. 288 с.

123. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. Ребкала, В. Тертички. К. : Вид-во НАДУ, 2000. 232 с.

124. Музиченко Г. В. Державна політика України: основи визначення та аналізу в межах політичної науки. URL : http://gisap.eu/ru/node/504

125. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : монографія. К. : НІСД, 2001. 242 с.

126. Ліпкан В. А. Інкорпорація інформаційного законодавства України : монографія. К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2014. 408 с.

127. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних: Директива, Міжнародний документ від 24.10.1995 № 95/46/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242

128. Про свободу вираження поглядів та інформації : Декларація Комітету міністрів Ради Європи, Міжнародний документ від 29.04.1982. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_885

129. Про етичні принципи журналістики : Резолюція 1003 (1993). URL : https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/

130. Про право на відповідь – стан особи відносно преси : Резолюція, Комітет Міністрів Ради Європи, Міжнародний документ від 02.07.1974р. № (74)26. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_741

131. Про вплив нових комунікативних та інформаційних технологій на демократію : Резолюція, Рада Європи. Парламентська асамблея, Міжнародний документ 1120 (1997). URL : https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1120-1997-pro-vplyv-novyh-komunikatyvnyh-ta-informatsijnyh-tehnologij-na-demokratiyu/

132. Красноступ Г. М. Сучасний стан та перспективи розвитку державної політики у сфері свободи слова та інформації. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_7547

133. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. ст. 1. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12

134. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних : Директива від 24.10.1995 № 95/46/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242

135. Про свободу вираження поглядів та інформації : Декларація Комітету міністрів Ради Європи від 29.04.1982. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_885

136. Про етичні принципи журналістики : Резолюція 1003 (1993). URL : https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/

137. Про право на відповідь – стан особи відносно преси : Резолюція, Комітет Міністрів Ради Європи від 02.07.1974 № (74)26. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_741

138. Про вплив нових комунікативних та інформаційних технологій на демократію : Резолюція, Рада Європи. Парламентська асамблея 1120 (1997). URL : https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1120-1997-pro-vplyv-novyh-komunikatyvnyh-ta-informatsijnyh-tehnologij-na-demokratiyu/

139. Красноступ Г. М. Сучасний стан та перспективи розвитку державної політики у сфері свободи слова та інформації. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_7547

140. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.01.2022 № 2782-XII. Редакція від 03.07.2020. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. Ст. 1. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12

141. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII. Редакція від 23.07.2021. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12

142. Про інформаційні агентства : Закон України від 28.02.1995 № 74/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 13. Ст. 83. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80

143. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV. Редакція від 24.10.2020. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. ст.155. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15

144. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. Редакція від 03.07.2020. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 50. ст. 302. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80

145. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України : Закон України від 17.04.2014 № 1227-VII. Редакція від 12.02.2021. *Відомості Верховної Ради.* 2014. № 27. ст.904. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18

146. Про систему іномовлення України : Закон України від 08.12.2015 №856-VIII. Редакція від 11.06.2020. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. ст.37. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-19

147. Про систему іномовлення України : Закон України від 08.12.2015 №856-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. ст.37. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-19

148. Брижко В. М. Теорія і практика інформаційного права : методологія кодифікації інформаційного законодавства України. *Правова інформатика*. № 1(37). 2013. С. 70–78.

149. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 75/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28. Ст.182. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80

150. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28. Ст.181. URL : https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80

151. Про захист інформації в автоматизованих системах : Закон України від 31.05.2005 № 2594-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст.347. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2594-15

152. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст.93. URL : https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3855-12

153. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2010. № 34. Ст. 481. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17

154. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/47/201

155. Цимбалюк В. С. Питання кодифікації інформаційного законодавства. *Правова інформатика*. № 4(24). 2009. С. 13–22.

156. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія. К. : О. С. Ліпкан, 2012. 304 с.

157. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») : Конституційний Суд України. Рішення від 09.07.1998 № 12-рп/98. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v012p710-98

158. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»): рішення від 09.07.1998 № 12-рп/98. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v012p710-98

159. Розробка проекту Концепції кодифікації інформаційного законодавства України. *Інформація і право*. 2012. №1(4). URL : http://ippi.org.ua/journal/84

160. Швець М.. Калюжний Р., Гавловський В., Цимбалюк В. Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування. *Право України*. 2001. № 7. С. 88–91.

161. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. К. : Знання, 2004. 274 с.

162. Про затвердження Положення про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства в органах та установах юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 15.04.2004 № 31/5. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v31-5323-04#Text

163. Красноступ Г. М. Сучасний стан та перспективи розвитку державної політики в сфері свободи слова та інформації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 11. С. 152–156.

164. Красноступ Г. М. Організаційно-правові аспекти необхідності реформування сучасного інформаційного законодавства. *Бизнес и безопасность*. 2005. № 6. С.15–16.

165. Цимбалюк В. С. Питання кодифікації інформаційного законодавства. *Правова інформатика*. 2009. № 4(24). С. 13–23.

166. Брижко В. М. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право : монографія / за ред. члена-кореспондента АПрН України М. Я. Швеця. К. : НДЦПІ АПрН України, 2007 р. 234 с.

167. Брижко В. М. Теорія і практика інформаційного права: методологія кодифікації інформаційного законодавства України. *Правова інформатика*. 2013. № 1(37). С. 70–78.

168. Ліпкан В. А., Залізняк В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: монографія. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. 304 с.

169. Опришко В. Ф. Загальнотеоретичні та практичні проблеми систематизації законодавства України. *Право України*. К., 1999. № 12. С. 5–30.

170. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної*

Ради України. 2007. № 12. ст.102. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#n4

171. Ганжа Леся Информационный кодекс: реанимация призрака, который питается миллионами. URL : https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2015/06/26/7072512/

172. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / за заг. ред. Ю Шемшученка, І. Чижа. К. : Юридична думка, 2006. 384 с.

173. Соснін О. Про поточні питання розбудови інформаційного суспільства в Україні. *Віче.* 2010. №4. С. 24–28. URL : file:///C:/Users/User/Downloads/viche_2010_4_10.pdf

174. Мирошниченко В. О. Використання сучасних інформаційних технологій: формування мультимедійної компетентності. Словник основних термінів : навч. посіб. / за ред. Баханова К. О. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 296с. URL : https://pidruchniki.com/2015082665988/informatika/-slovnik_osnovnih_terminiv_vikoristannya_suchasnih_informatsiynih_tehnologiy

175. Валєєв Р. Г. Формування пізнавальної самостійності курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України засобами інформаційних технологій. Луганськ, 2013. 280 с.

176. Баранов О. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. К. : СофтПрес, 2005. 316 с.

177. Дившиц Р. З. О легитимности закона. Теория права: новые идеи. М. 1991. Вып.4. С.19–24.

178. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.

179. Яровий С. М., Бузурна А. В. Право на інформацію як конституційне право громадянина. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/-123456789/28834/1/freedom%20of%20Information.pdf

180. Тептюк Є. П. Право на доступ до публічної інформації як об’єкт конституційно-правових відносин. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. 2014. Серія: ПРАВО. Випуск 24. Том 1. С. 159–162.

181. Кормич Б. Конституційно-правове регулювання інформаційних відносин. *Юридичний вісник*. 2013. №3. С. 46–51.

182. Кормич Б. А. Правове регулювання інформаційної діяльності: навчально-методичний посібник. Одеса. 2018. 150 с.

183. Одінцова О. О., Дергачов Є. В. Право на інформацію та реалізація інформаційних прав у сфері особистих немайнових прав людини в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Вип. 2 (18). 2013. С. 85–90.

184. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

185. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Академічний курс у 2-х томах. Підруч.: У 2 т. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 800 с.

186. Кудрявцева С. П., Колос В. В. Міжнародна інформація: навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. 400 с. URL : https://buklib.net/books/22617/

187. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф Погорілка, Ю. М. Тодики. К. : Український центр правничих студій, 1999. 376 с.

188. Про свободу вираження поглядів та інформації: Декларація Комітету міністрів Ради Європи № 994_885 від 29.04.1982р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_885

189. Колос В. В., Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація : навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. 400 с. URL : https://buklib.net/books/22617/

190. Рабінович П. Основні права людини: поняття, класифікації, тенденції. *Український часопис прав людини*. 1995. №1. С. 14–22.

191. Сухорольський П. Проблеми забезпечення та розвитку прав людини в умовах інформаційного суспільства. *Український часопис міжнародного права*. 2013. № 1. С. 21.

192. Костецька Т. А. Конституційно-правове регулювання інформаційних прав: деякі термінологічні аспекти. *Часопис Київського університету права.* 2013. №2. С. 114–117.

193. Манучарян Диана. Цифровые права. Есть ли они у украинцев? URL : https://lb.ua/society/2017/11/24/382792_tsifrovie_prava_li.html

194. Руководство по правам человека для интернет-пользователей. Рекомендация CM/Rec(2014)6 принята Комитетом министров 16 апреля 2014 года и пояснительный меморандум. URL : book.coe.int › attachment

195. Франк Ларю. Доклад по вопросу о праве на свободу убеждений и их свободное выражение. URL : http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/a.hrc.17.27_en.pdf

196. Найдьонова Л. А. Кібербулінг або агресія в Інтернеті: способи розпізнання і захист дитини: метод. рек. Київ, 2011. 34 с. URL : https://docs.google.com/document/d/1t7n0gp82_0ZAsgHCkCqAvGepLtc-4Wx18SIN v4 nbPMg/edit. Назва з екрана.

197. Калюжний К. Р. Сутність інформаційних прав людини в науці інформаційного права. *Юридичний вісник*. 2012. №4(25). С. 55–58.

198. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи : Роз’яснення. Міністерство юстиції України від 03.05.2012. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12

199. Нестерук О. В. право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. 2008. 239 с.

200. Марущак А. Визначення поняття «доступ до інформації». *Правова інформатика*. 2006. № 3 (11). С. 69–74. URL : http://ippi.org.ua/sites/default/files/06mapdi.pdf

201. Конституційне право на доступ до інформації : сутність, зміст та обсяг. URL : http://khpg.org/index.php?id=1207743167. Назва з екрану.

202. Кирієнко О. Ю. Цензура в Україні. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наук. думка, 2013. Т. 10 : Т - Я. 784 с.

203. Стандарти Ради Європи у сфері медіа. URL : Http://irex. ua/files/media/R_E_final. pdf.

204. Брижко В. М., Гавловський В. Д., Калюжний Р. А., Попович В. М., Цимбалюк В. С. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права. /за ред. М. Швеця та Р. Калюжного. Ужгород : ІВА, 2003. 240с.

205. Олішевський О. В. Поняття соціально-шкідливої інформації. *Форум права*. 2014. № 1. С. 395–399. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_1_69

206. Минбалеев А. В. Проблемы правового регулирования информации ограниченного использования (вредной информации), распространяемой в сети Интернет. URL : : http :// www. ifap. ru/pi/07/program. htm#4

207. Панова І. В. Захист від впливу інформації, що є шкідливою для особи, як принцип інформаційного права. *Право і безпека*. 2010. №3 (35). С. 69-72.

208. Человекоподобный робот София говорит, что «недостаточно умна» URL : https://newsvideo.su/video/7042937

209. Долгоп'ятова Юлія. Штучний інтелект (ші): що це таке і чому це важливо? URL : https://www.everest.ua/ai-platform/analytics/shtuchnij-intelekt-ai-shho-ce-take-i-chomu-ce-v/

210. Алфьоров С. М. Адміністративне право України. Загальна частина. К. : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

211. Козлов Ю. М. Предмет советского административного права. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1967. 160 с.

212. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

213. Адміністративне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. К. : Істина 2008. 456 с.

214. Курінний Є. В. Предмет і об’єкт адміністративного права України : характеристика категорій в умовах системного реформування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. К., 2004. 428 с.

215. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). К. : МАУП, 1998. 52 с.

216. Коваль Л. В. Адміністративне право України : курс лекцій. К. : Основи, 1994. 154 с.

217. Адміністративне право: підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2013. 656 с.

218. Богуцький В. В., Богуцька А. В. Адміністративне право України як галузь права : навчальний посібник. Х. : ФІНН, 2010. 64 с.

219. Якуба О. М. Административная ответственность. М.: Юрид. лит., 1972. 152 с.

220. Макаренко А. В. Адміністративне право : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2008. 264 с.

221. Біленька Д. О. Адміністративно-правові засади інформаційних відносин. *Вісник Харківського університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». Випуск 20. 2015. С. 226-230.

222. Линник Г. М. Адміністративно-правове регулювання інформаційної безпеки України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2011. 182 с.

223. Кім К. В. Особливості інформаційно-правових відносин як різновиду адміністративно-правових відносин. *Право і безпека*. 2011. №4 (41). С. 58-61.

224. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. К. : Атіка, 2007. 624 с.

225. Линник Г. М. Адміністративно-правове регулювання інформаційної безпеки України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2011. 182 с.

226. Порядок вирішення публічно-правових спорів. Методичні рекомендації для працівників юридичних служб юрисконсультів) органів виконавчої влади, державних підприємств, установ та організацій. Хмельницьке міськрайонне управління юстиції. м. Хмельницький. 2016. 12 с.

227. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2000. 520 с.

228. Висоцький О. Ю., Висоцька О. Є., Шаров Ю. П. Основи державного управління. Частина І. Дніпропетровськ : НМетАУ, 2008. 52 с.

229. Бурбика М. М., Солонар А. В., Янішевська К. Д. Адміністративне право України. Поняття державного управління в широкому розумінні. URL : https://pidru4niki.com/79625/pravo/derzhavne_upravlinnya. Назва з екрану.

230. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. К. : Атіка, 2007. 624 с.

231. Keeling D. Management in Government / D. Keeling, London: Allen & Unwin, 172p.

232. Термін «публічний». Англо-російський словник Мюллера. URL : http://slovarus.info/eng_m.php.

233. Термін «адміністрування». Економічна енциклопедія «Словопедія». URL : http://slovopedia.org.ua/38/53392/377011.html.

234. Демократичне урядування та публічне адміністрування: проблеми вимірювання та аудиту: наук.-метод. посіб. / авт. кол.: А. Ф. Колодій, М. З. Буник, П. М. Петровський та ін. К. : НАДУ, 2011. 56 с.

235. Комашко М. В. Деякі проблемні питання делегування повноважень у сфері здійснення місцевого самоврядування. *Держава та регіони.* Сер. : Право. 2001. № 2. С.27–31.

236. Of the committee of ministers to member states relating to public liability. *Council of Europe committee of ministers*. №. R(84) 15. relating to public liability. URL : http://www.coe.int

237. Білозерська Т. О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. *Форум права*. 2007. № 2. С. 11–19. URL : http://www. nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07btodei.pdf

238. Пухтецька А. «Європейський адміністративний простір» як новела української адміністративно-правової науки: понятійнотермінологічна характеристика. *Юридична Україна*. 2006. № 8. С. 41–45.

239. Глосарій Програми розвитку ООН. URL : http://www.unpan.org/Directories/ UNPublicAdministrationGlossary/

240. Pollitt C. Public Management Reform : A Comparative Analysis. Oxford : University Press, 2004. 240 p.

241. Босак О. З. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі. URL : ttp://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10bozuds.pdf

242. Колесникова К. О. Публічне адміністрування в Україні: огляд літературних джерел. URL : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/doc/1/16.pdf

243. Зинченко Г. П. Социология управления : учебно-метод. комплекс. Ростов-н/Д. : СКАГС, 2010. 48 с.

244. Курс адміністративного права України : підручник / за ред. В. В. Коваленка. К. : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

245. Енциклопедія державного управління. У 8 т. Т. 8 : Публічне врядування / наук.-ред. кол. : В. С. Загорський [та ін.]. Львів : ЛРІДУ, НАДУ, 2011. 712 с.

246. Коліушко І., Тимощук В. Реформа публічної адміністрації на місцевому та регіональному рівні як один із напрямків адміністративної реформи. URL : http://www.municipal.gov.ua/ fond/default.asp?cid=1139

247. Авер'янов В. Б. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії. *Право України*. 2003. № 5. С.117-122.

248. Угровецький П. О. Адміністративні акти органів прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2011. 195 с.

249. Хряпинський А. П. Адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності у сфері містобудування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Херсон, 2014. 198 с.

250. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : навч. посіб. / за заг.ред. Ю. М. Тодики. Х. : Вид-во Нац.ун-ту внутр. справ, 2002. 672 с.

251. Нижник Н. Р. Державне управління в Україні : організаційно-правові засади : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. К.: УАДУ, 2002. 164 с.

252. Кравцова Т. М., Солонар А. В. Поняття та принципи публічної адміністрації. *Форум права.* 2010. №4. С. 522–525.

253. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. Редакція від 01.01.2021. *Відомості Верховної Ради України.* 1999. № 29. ст.238. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text

254. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. Редакція від 01.01.2021. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 27. Ст.382. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text

255. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. Редакція від 01.01.2021. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. ст.472. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text

256. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22.09.2016 № 1540-VIII. Редакція від 03.07.2020. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 51. Ст.833. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text

257. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 № 1932-IV. Редакція від 01.01.2021. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. ст.448. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text

258. Красноступ Г. М. Основні напрямки правового забезпечення державної інформаційної політики. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_30768

259. Основи публічного права України : навч. посібник. / за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К. : КНУТД ; Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

260. Коломієць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві: теорія, досвід та практика реалізації. / за ред. В. К. Шкапури. Запоріжжя. Поліграф. 2004. 404 с.

261. Курінний Є. В. Предмет і об’єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. К., 2004. 428 с.

262. Нечай А. А. Актуальні питання фінансового права: правові основи публічних накопичувальних фондів : монографія. Чернівці : Рута, 2004. 376 с.

263. Галунько В. В. Публічний інтерес в адміністративному праві. *Форум права*. 2010. №4 С.178–182. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_29

264. Гончарук С. Т. Адміністративне право України : навч. посіб. К. : Нац. акад. внутр. справ ; Нац. акад. упр., 2000. 240 с.

265. Про затвердження Положення про порядок видачі ліцензії провайдера програмної послуги : положення від 28.12.2011 № 2979. Редакція від 21.07.2017. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0351-12#Text

266. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. Редакція від 01.01.2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text

267. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру податкових накладних : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 № 1246. Редакція від 24.03.2018. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1246-2010-%D0%BF#Text

268. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру акцизних накладних : постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 114. Редакція від 01.07.2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-2016-%D0%BF#Text

269. Податковий кодекс : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

270. Веселов М. Ю. Правове регулювання інформаційних відносин в умовах особливих (надзвичайних та «гібридних») адміністративно-правових режимів.

Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2017. Том 4 № 80. С. 141–150.

271. Халфіна Р. О. Общее учение об правоотношении. М. : Юрид. лит. 1974. 348 с.

272. Про доступ до публічної інформації: Закону України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

273. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 50. Ст. 1122.

274. Лошицький М. В. Адміністративно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку : дис. ... кандидата юрид. Наук : 12.0.07. Нац. акад. внутр. справ України. К., 2002. 181 с.

275. Кодексу адміністративного судочинства України : Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

276. Солонина Є. Злив персональних даних українців : що сталося і як захиститися. URL : https://www.radiosvoboda.org/a/zlyv-danyx-i-diya/30610626.html

277. Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М. Сучасні економічні теорії. К. : Знання. 2007. 878 с. Інформатизація і інноваційний тип розвитку економіки. URL : http://pidru4niki.com/1298010844040/politekonomiya/-informatizatsiya_innovatsiyniy_tip_rozvitku_ekonomiki. Назва з екрану.

278. Чернадчук Т. О. Об’єкт інформаційних бюджетних правовідносин: деякі питання. «Справедливість, закон й суспільство в сучасній держав» : збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 04 жовтня 2018 р.). Тези наукових доповідей. К., 2018. С. 48–51. URL : https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1898%3A250918-10&catid=223%3A2-102018&Itemid=276&lang=ru

279. Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини у Україні : поняття, класифікація і специфіки структури : монографія. Суми : «Університетська книга», 2011. 172 с.

280. Бюджетний кодекс : Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. Редакція від 29.09.2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

281. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. Редакція від 24.10.2020. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 16. ст.109. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text

282. Про створення державної установи «Відкриті публічні фінанси» : наказ Міністерства фінансів України № 18 від 30.01.2017 р. URL : http://www.publicfinance.gov.ua/about

283. Державна установа «відкриті публічні фінанси». Офіційний сайт. URL : http://www.publicfinance.gov.ua/about

284. Є-data – єдина платформа відкритих даних в сфері публічних фінансів. Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет». URL : http://edata.gov.ua/

285. Литвин Н. А. Інформаційно-аналітичний аспект забезпечення управління податковою службою України. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми запровадження ІТ у економіці», (23 січням – 30 березня 2012 р,). Ірпінь, 2012. С. 148–150.

286. Луцик А. М. Адміністративні процедури в сфері оподаткування у Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.07 «Адміністративне право й процес; фінансове право; інформаційне право» Нац. авіац. ун-т. Київ, 2016. 192 с.

287. Литвин Н. А., Шапка А. В. Інформаційні відносини у податковій сфері: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Національного університету ДПС Україна (економіка, право)*. 2013. 4(63). С. 55–59.

288. Кормич Б. А. Організаційно-правові принципи політики інформаційної безпеки України : монографія. Одеса : Юридична література, 2003. 472 с.

289. Франчук В. И. Основы построения организационных систем. М. : Экономика, 1990. 442 с.

290. Дмитрук О. О. Правове регулювання реалізації права на податкову інформацію. *Науковий вісник Національного університету державної*

податкової служби України (економіка, право). 2013. № 4. С. 83–88. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_4_13

291. Василюк В. Об'єкти захисту інформації. Методи та засоби захисту інформації. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні : науково-технічний збірник*. 2006. Вип. 2(13). С. 88-95.

292. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика : монографія. Київ : Едельвейс, 2014. 497 с.

293. Кормич Б. А. Інформаційна безпека : організаційно-правові основи : навч. посіб. К. : Кондор, 2004. 382 с.

294. Линьов К. О. Інформаційне забезпечення державного управління і державної служби : учбовий посібник. К. 2016. 42 с.

295. Митний кодекс : Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

296. АС «Податковий блок». URL : https://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/proekt--modernizatsiya-derj/podatkovui-blok/

297. Сторожук І. П. До питання структурування категорії «інформаційне правопорушення». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 165–167.

298. Котляревський Г. С. Проблемы общей теории права. М. : 1973. 79 с.

299. Самощенко И. С. Правонарушения и юридическая ответственность. М., 1966. 30 с.

300. Сугак О. В. Адміністративно-правова протидія правопорушенням у сфері господарської діяльності. Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Університет сучасних знань; Сумський державний університет. Суми, 2020. 238 с.

301. Чишко К. О. Адміністративно-правова кваліфікація правопорушень у сферізабезпечення громадського порядку та громадської безпеки : монографія. Харків : Панов, 2017. 232 с.

302. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

303. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права і країни. Львів : Край, 2008. 224 с.

304. Коломоєць Т. О., Колпаков В. К. Універсалії «фактична ознака» та «ознака юридичного складу» в понятті адміністративного проступку. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 1 (89). С. 149–162.

305. Самбор М. А. Правопорушнення і проступок: до питання відношення понять в умовах розвитку законодавства про адміністративні і кримінальні правопорушення. *Юридична наука*. 2013. № 8. С. 39–48.

306. Правопорушення. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/

307. Гбур Л. В. Аналіз складу адміністративного порушення в сфері використання водних ресурсів України. *Право і громадянське суспільство.* URL : *http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-14-2016/item/271-analiz-skladu-administratyvnoho-pravoporushennya-v-sferi-vykorystannya-vodnykh-resursiv-v-ukrayini-hbur-l-v*

308. Класифікація правопорушень: критерії злочинів і проступків. URL :https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/10082/

309. Проступок. Материал из Википедии – свободной энциклопедии. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/

310. Хавронюк М. І. «Проступок, його сутність й порядок досудового розслідування і судового розгляду: новітні середньоазійські підходи в порівнянні зі уже відомими». URL : http://newcriminalcode.org.ua/article/prostupok-jogo-sutnist-i-poryadok-dosudovogo-rozsliduvannya-ta-sudovogo-rozglyadu-novitni-i58

311. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.). К. : Укр. енциклопедія, 1998. Т. 2. 744 с.

312. Муза О. В. Правові передумови формування адміністративно-деліктного права у Україні. *Держава й право. Юридичні й політичні науки*. Вип. 64. К., 2014. С. 154–160.

313. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен й проблеми розвитку. Львів : ЛІВС при НАВСУ, 1995. 312 с.

314. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (Основні категорії й поняття). Ірпінь, 1998. 450 с.

315. Денисов Ю. А. Общая теория правонарушения и ответственности: социологический и юридический аспекты. Л. : Изд-во Ленинград. ун-і, 1983. 143 с.

316. Дембіцька С. Л. Адміністративний делікт як небезпека збільшення правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 5. С. 153–156.

317. Тихомиров О. О. Інформаційні правопорушення: теоретико-правова концепція. *Інформаційна безпека людини, суспільства, країни*. 2015. №1(17). С. 38–47.

318. Максименко Ю. Є. Інформаційні правопорушення: поняття і ознаки. Глобальна організація союзницького лідерства. URL : https://www.goal-int.org/informacijni-pravoporushennyaponyattya-ta-oznaki

319. Кирилюк А. В. Поняття і види інформаційних правопорушень. *Часопис цивілістики*. Вип. 26. С. 51–55.

320. Ліпкан В. А. Максименко Ю. Є. Засади розвитку інформаційної деліктології. *Право України*. 2013. № 10. С. 249–256.

321. Тихомиров О. О. Інформаційний делікт як підстава «інформаційної» юридичної відповідальності: відмінні ознаки. *Інформація і право*. 2019. № 1(28). С. 37–44.

322. Тихомиров О. О. Інформаційні правопорушення: теоретико-правова концепція. *Інформаційна безпека людини, суспільства, країни*. 2015. № 1 (17). С. 38–47.

323. Селезньова О. М., Руданець В. В. Концепти розуміння сутності і ознак правопорушення у інформаційній сфері. *Право й суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 142-145.

324. Писаренко Г. М. Юридична відповідальність у інформаційній сфері : деякі аспекти становлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 36. Т.2. С. 55–58.

325. Коваленко Л. П. Деякі питання щодо правопорушень у інформаційній сфері. *Форум права*. 2013. №4. С. 158–167.

326. Тихомиров О. О. Юридична відповідальність за правопорушення у інформаційній сфері. К. : Нац. Акад.. СБУ, 2015. 172 с.

327. Правдюк С. М. Інформаційні правопорушення : автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. К, 2014. 20 с.

328. Сторожук І. П. До питання структурування категорії «інформаційне правопорушення». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 165-167.

329. Арістова І. В., Баранов О. А., Дзьобань О. П. Юридична відповідальність за правопорушення у інформаційній сфері і основи інформаційної деліктології : монографія за заг. ред. проф. К. І. Бєлякова. Київ : КВІЦ, 2019. 344 с.

330. Адміністративна відповідальність: характеристика і накладення адміністративних стягнень. URL : http://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9769/

331. Алфьоров С., Ващенко С., Долгополова М., Купін А. Адміністративне право. Загальна частина. Луганськ. Центр навчальної літератури. 2011 216 с. URL : http://pidru4niki.com/19310227/pravo/administrativna_vidpovidalnist

332. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. Адміністративне право України. Повний курс. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС. 2018. 446 с.

333. Адміністративна відповідальність: характеристика і накладення адміністративних стягнень. URL : http://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9769/

334. Алфьоров С., Ващенко С. Адміністративне право. Загальна частина. Луганськ : Центр навчальної літератури. 2011 216 с. URL : http://pidru4niki.com/19310227/pravo/administrativna_vidpovidalnist

335. Кирилюк А. В. Поняття і види інформаційних правопорушень. *Часопис цивілістики*. Вип. 26. 2017. С. 51–55.

336. Максименко Ю. Є. Інформаційні правопорушення : поняття і ознаки. GOAL. 2014. URL : https://goal-int.org/informacijni-pravoporushennya-ponyattya-ta-oznaki/

337. Сторожук І. П. Інформаційне правопорушення, як підстава адміністративної відповідальності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 65–70.

338. Волкова А. О. Особливості юридичної відповідальності за правопорушення у інформаційній сфері. *Правова інформатика*. № 1(14). 2014. С. 72-80.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кізляр В. Б. До питання визначення змісту поняття «інформаційні відносини». *Університетські наукові записки.* 2019 р., № 69-70, С. 114–122.

2. Кізляр В. Б. Сторожук І.П. Правова природа поняття «інформаційні права» та його значення. *Підприємництво, господарство і право*, 2020 р. № 4, С. 228–233.

3. Kizliar Valentyna Theoretical and legal characteristics of administrative responsibility for information offenses. *Art and Science Multilingual scientific journal*. 2021. Vol. 2. P.80–93.

4. Кізляр В. Б. Еволюція правових джерел інформації в трудових відносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021 р., №3. С. 202–204.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Кізляр В. Б. Захист від соціально шкідливої інформації як форма забезпечення гідності народу. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 183–186.

6. Кізляр В. Б. Інформаційне законодавство як складова інформаційної безпеки. *Правова-держава: міждисциплінарний підхід* : тези доповідей всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 05 грудня 2018 р.). Маріуполь : , 2018. С. 237-341.

7. Кізляр В. Б. Суспільні інформаційні відносини: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький,

25 жовтня 2019 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С.137–140.

8. Кізляр В. Б. Поняття інформаційно-віртуальних відносин. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С.106–109.

9. Кізляр В. Б. Забезпечення права на доступ до правосуддя в межах розвитку України як європейської держави. *Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави* : збірник тез XXIV щорічної звітної наукової конференції науковопедагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 27 квітня – 30 квітня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 32–33.

10. Кизляр В. Б. Искусственный интеллект как субъект конституционных прав. Взаимодействие правовых систем современности в целях устойчивого развития общества: сборник тез XX Международная научная конференция студентов, магистрантов и аспирантов, 24 апреля 2020г. г. Гродно. Беларусь. С. 83–87.

11. Кізляр В. Б. Співвідношення понять «інформаційний простір» і «правовий простір». *Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави* : збірник тез XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 18 лютого 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С.40–42.

Додаток Б

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 290598201700. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
E-mail: info@univer.km.ua. Розрахунковий рахунок UA 718201720344221004200032328 в ДКСУ у м. Києві.
МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

26.10.21р № 0708/21
На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
перший проректор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
_____ Олег ОМЕЛЬЧУК
«18» жовтня 2021 р.

А К Т
про реалізацію результатів наукових досліджень
Кізляр Валентини Бшарівни
на тему «ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН»

Комісія у складі: голови, ректора Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктора юридичних наук, професора, заслужений юрист України, академіка Академії наук вищої освіти України *Омельчука Олега Миколайовича,* членів комісії: професора кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого юриста України *Буханевича Олександра Миколайовича* та професора кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктора юридичних наук, доцента *Івановської Алли Миколаївни,* стверджує цим актом, що розроблені в ході дисертаційного дослідження Кізляр Валентини Бшарівни наукові положення і висновки з теми «Інформаційне законодавство в механізмі правового регулювання відносин» були детально вивчені колективом кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова і реалізовані у навчальному процесі.

Зокрема, дисертантом було надано комісії для ознайомлення перераховані в анотації наукові публікації, які відображають основний змін дисертаційного дослідження:

1. Кізляр В. Б. До питання визначення змісту поняття «інформаційні відносини». *Університетські наукові записки*. 2019 р., № 69-70, С. 114–122.
2. Кізляр В. Б. Сторожук І.П. Правова природа поняття «інформаційні права» та його значення. *Підприємництво, господарство і право*, 2020 р., № 4, С. 228–233.
3. Kizliar Valentyna Theoretical and legal characteristics of administrative responsibility for information offenses. *Art and Science Multilingual scientific journal*. 2021. Vol. 2. P.80-93.
4. Кізляр В. Б. Еволюція правових джерел інформації в трудових відносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021 р., №3. С. 202–204.
5. Кізляр В. Б. Захист від соціально шкідливої інформації як форма забезпечення гідності народу. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 183–186.
6. Кізляр В. Б. Інформаційне законодавство як складова інформаційної безпеки. *Правова-держава: міждисциплінарний підхід*: тези доповідей всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 05 грудня 2018 р.) Маріуполь. 2018. С. 237–341.
7. Кізляр В. Б. Суспільні інформаційні відносини: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С.137–140.
8. Кізляр В. Б. Поняття інформаційно – віртуальних відносин. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С.106–109.
9. Кізляр В. Б. Забезпечення права на доступ до правосуддя в межах розвитку України як європейської держави. *Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави* : збірник тез XXIV щорічної звітної наукової конференції науковопедагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 27 квітня – 30 квітня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 32–33.
10. Кизляр В. Б. Искусственный интеллект как субъект конституционных прав. *Взаимодействие правовых систем современности в целях устойчивого развития общества*: сборник тез XX международная научная конференция студентов, магистрантов и аспирантов, 24 апреля 2020 г. г. Гродно. Беларусь. С. 83–87.
11. Кізляр В. Б. Співвідношення понять «інформаційний простір» і «правовий простір». *Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави* : збірник тез XXV щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 18

лютого 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С.40–42.

Матеріали, подані здобувачем, використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Інформаційне право», «Конституційне право України», «Адміністративне право» та «Фінансове право» для підготовки підручників, навчальних посібників з дисциплін кафедр.

Теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження використовуються у робочих програмах та навчально-методичних матеріалах із навчальних дисциплін «Інформаційне право», «Фінансове право» для здобувачів вищої освіти другого освітнього рівня за спеціальністю 081 Право Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Включення до наведених матеріалів положень та висновків, які містяться у дисертації, сприяє більш глибокому вивченню навчального матеріалу здобувачами вищої освіти університету, а також виробленню практичних навичок у застосуванні отриманих теоретичних знань в подальшій професійній діяльності.

Голова комісії
Ректор Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор, заслужений
юрист України, академік Академії наук
вищої освіти України — О.М. Омельчук

Члени комісії
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
заслужений юрист України — О.М Буханевич

професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, доцент — А.М. Івановська

Підпис О.М. Омельчука
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис О.М. Буханевича
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис А.М. Івановської
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
Відділ кадрів
14163436
Україна

Додаток В

УКРАЇНА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА РЕЛІГІЙ
Майдан Незалежності, Будинок Рад, м. Хмельницький, 29005,
тел./факс (0382)79-59-74, 76-20-34, E-mail: km@oblkultura.adm-km.gov.ua Код ЄДРПОУ 33902378

13.10.2021 № 06-2088
на № _____ від _____

АКТ

ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів наукових досліджень

Кізляр Валентини Бшарівни

на тему «Інформаційне законодавство в механізмі правового регулювання відносин»

зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Кізляр Валентини Бшарівни «Інформаційне законодавство в механізмі правового регулювання відносин» використовуються в практичній та теоретичній діяльності, зокрема, під час проведення організації навчання та фаховій перепідготовці працівників галузі на тему «Особливості інформаційних відносин в сфері публічного управління (публічного адміністрування)».

Основні напрацювання дисертаційного дослідження використовуються також при здійсненні департаментом своїх функцій з забезпечення доступу до публічної інформації та захисту персональних даних.

Директор департаменту
інформаційної діяльності, культури,
національностей та релігій
Хмельницької обласної державної адміністрації І.Г. Михайлова

ДОДАТОК Г

Проєкт

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

Інформація – це універсальна субстанція, що пронизує всі сфери життєдіяльності людини, яка є провідником знань і вмінь, інструментом спілкування, взаєморозуміння і співпраці, а також створення стереотипів мислення і поведінки.

Інформатизація – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, що ґрунтуються на застосуванні сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Інформаційна сфера – це суспільні відносини, що складаються у зв'язку з формуванням, передачею, розповсюдженням і збереженням інформації, обміном інформацією всередині суспільства.

Глобальне інформаційне середовище – сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування, розповсюдження і використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникаючих при цьому.

Інформаційний простір – це інформаційне середовище на території держави, в якому відбуваються інформаційні процеси та інформаційні відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації, інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів, а також інформаційна взаємодія організацій та громадян і задоволення їхніх інформаційних потреб відповідно до чинного національного законодавства.

Обіг інформації – це процес. пов'язаний з створення, фіксацією, поширенням, пошуком, отриманням, використанням, зберіганням, охороною, захистом та знищенням інформації.

Інформаційне законодавство – це система нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, ратифікованих міжнародних договорів), що регулюють суспільні відносини в сфері обігу інформації.

Інформаційне суспільство – це діяльності людей, що здійснюється на основі використання послуг, які надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку.

Інформаційні відносини – це відносини, що виникають, змінюються і припиняються стосовно обігу інформації як в реальному, так і кіберпросторі.

Інтернет – це автоматизована інформаційна система, що складається з транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мереж і розподілених у них інформаційних ресурсів для накопичення, оброблення, зберігання і передачі даних.

Інформаційно-віртуальні відносини – це вид інформаційних відносин як суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються стосовно обігу інформації в кіберпросторі.

Кіберпростір – це середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі «Інтернет» та/або інших глобальних мереж передачі даних.

Кібербезпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці у кіберпросторі.

Інформаційні правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються стосовно обігу інформації між суб'єктами, що наділені інформаційними правами і обов'язками.

Суб'єкт інформаційних правовідносин – це громадяни України; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень; держава Україна, а також інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства, що наділені інформаційною правосубєктністю.

Об'єкт інформаційних правовідносин є інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології.

Інформаційні ресурси – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це сукупність технологій (методів, засобів, процесів), що забезпечують фіксацію інформації, її обробку і обмін інформацією (передачу, поширення, розкриття).

Інформаційний продукт – документована інформація, підготовлена відповідно до потреб користувачів і представлена у вигляді товару.

Державна інформаційна політика – це діяльність органів держави з метою побудови інформаційного суспільства.

Інформаційна безпека держави – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері, при якому виключається можливість заподіяння їм шкоди через неповноту, несвоєчасність та невірогідність інформації, що використовується, негативний інформаційний вплив, негативні наслідки використання інформаційних технологій або законодавчо забороненої чи обмеженої для поширення інформації, а також несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення конфіденційності, цілісності та доступності інформації.

Інформаційна війна – це форма ведення інформаційного протистояння між різними суб'єктами (державами, неурядовими, економічними та іншими структурами), яка передбачає проведення комплексу з нанесення шкоди інформаційній сфері та безпеці конкуруючої сторони і захисту власної інформаційної сфери і захисту власної інформаційної безпеки.

Інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Інформаційна зброя – це різновид зброї, головними елементами якої є інформація, інформаційні технології, інформаційні процеси та технічні засоби, що застосовуються в інформаційній боротьбі.

Інформаційне законодавство – це система нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, ратифікованих міжнародних договорів), що регулюють суспільні відносини в сфері обігу інформації.

Захист інформації – це діяльність, спрямована на забезпечення інженерно-технічними заходами конфіденційності, цілісності та доступності інформації, а також унеможливлення блокування інформації.

Цей розділ також повинен визначати:

- право на інформацію;
- гарантії права на інформацію;
- охорону права на інформацію;
- мову інформації;
- основні види інформаційної діяльності;
- основи інформаційного законодавства;
- поняття та зміст інформаційних правовідносин;
- основні принципи інформаційних правовідносин;
- суб'єкти інформаційних правовідносин;
- види суб'єктів інформаційних правовідносин та їх права і обов'язки;

- об’єкт інформаційних правовідносин;
- галузі та види інформації як об’єкт інформаційних правовідносин;
- джерела інформації як об’єкт інформаційних правовідносин;
- правовий режим інформації як об’єкт інформаційних правовідносин;
- кругообіг інформації як об’єкт інформаційних правовідносин:
  - ✓ створення інформації;
  - ✓ фіксація інформації;
  - ✓ поширення інформації;
  - ✓ пошук інформації;
  - ✓ отримання інформації;
  - ✓ зберігання інформації;
  - ✓ використання інформації;
  - ✓ охорона інформації;
  - ✓ захист інформації;
  - ✓ знищення інформації.

Розділ II
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Входить:

- правове регулювання засобів масової інформації;
- правове регулювання бібліотечної діяльності;
- правове регулювання архівної діяльності;
- правове регулювання рекламної діяльності;
- правове регулювання електронного документообігу;
- правове регулювання електронного урядування;

Розділ III
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ

Входить:

- правове регулювання електронної торгівлі;
- правове регулювання інтелектуальної власності;
- правове регулювання електронного банкінгу;
- правове регулювання мобільного банкінгу;
- правове регулювання електроних грошей;
- правове регулювання обігу криптовалют;
- правове регулювання електронної медицини;
- правове регулювання дистанційного навчання;
- правове регулювання інформаційно-комунікаційних технологій;
- правове регулювання віртуальних речей.

Розділ IV
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Входить:

- діяльність мережі «Інтернет» в Україні;
- діяльність інформаційних агентств;
- функціонування електронних бірж;
- телекомунікаційна діяльність;
- комп'ютерні програми;
- файлові сховища;
- бази даних;
- вебсайти;
- інші види зв'язку та комунікацій.

Розділ V
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Входить:

- інформаційний патронат;
- інформаційна кооперація;
- інформаційне протиборство;
- основні засади інформаційної безпеки України;
- національні інтереси в інформаційній сфері;
- загрози в інформаційній безпеці України;
- система і механізм забезпечення інформаційної безпеки України;

Розділ VI
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

- поняття відповідальності за порушення інформаційного законодавства;
- види відповідальності за порушення інформаційного законодавства;
- особливості юридичної відповідальності в інформаційній ній сфері;
- звільнення від відповідальності за порушення інформаційного законодавства;
- контроль за дотриманням інформаційного законодавства.

Розділ VII
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

- міжнародне співробітництво в сфері інформатизації;
- правові та організаційні засади співробітництва з іншими державами в інформаційній сфері;
- взаємодія України з міжнародними організаціями в інформаційній сфері

VIII. **Прикінцеві положення:**

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Голова Верховної Ради України